

DANSKE STUDIER

FOR UNIVERSITETSJUBILÆETS
DANSKE SAMFUND

UDGIVET AF

AAGE HANSEN OG EJNAR THOMSEN

UNDER MEDVIRKNING AF
ERIK DAL

1953

KØBENHAVN

J. H. SCHULTZ FORLAG

INDHOLD

†H. GRÜNER-NIELSEN: Svend Grundtvig og hans Folkevisendgave belyst ved Breve og Ansøgninger	5
AUGUST F. SCHMIDT: Straf for Bespottelse. En Sagnundersøgelse.	33
FR. ORLUF: Hvor dræbtes Harald Kesja?.....	54
V. J. BRØNDEGAARD: Florale Orakellege	65
ARNE HAMBURGER: Titalordenes historie i de sidste 100 år.....	84
SVEN MØLLER KRISTENSEN: Stil og ide i Paludan-Müllers „Tithon“.	91

MINDRE BIDRAG

En Lakune i Danmarksforskningen (<i>Gudmund Schütte</i>)	104
Akcentuering av barbariske Navne hos Ptolemaios (<i>Gudmund Schütte</i>)	109
Grundtvig Opdager av Sigfrid-Brynhild-Sagnets historiske Ophav (<i>Gudmund Schütte</i>).....	110
Gottjods episk-historiske Kronologi (<i>Gudmund Schütte</i>)	112
Dansk tunge (anm. af Håkon Melberg: Origin of the Scandinavian Nations and Languages) (<i>L. L. Hammerich</i>)	118
Om hexe, nisser m. m. (anm. af Johan Brunsmann: Køge Huskors ved Anders Bæksted, og Inger M. Boberg: Folkemindeforsk- ningens historie) (<i>Erik Dal</i>)	121

Indholdsfortegnelse til Danske Studier 1940-1953.....	125
---	-----

Denne årgang er sat og trykt i månederne juni—oktober 1953.
Universitets-Jubilæets danske Samfund nr. 366.

SVEND GRUNDTVIG OG HANS FOLKEVISEUDGAVE

belyst ved Breve og Ansøgninger.

AF

†H. GRÜNER-NIELSEN

Den afhandling, der her offentliggøres, er, som det siges i indledningen, samlet og udarbejdet i anledning af 100-årsdagen for Svend Grundtvigs første lille Plan for en ny folkeviseudgave, 1847. Den blev ikke trykt i 1947; men under sin sidste sygdom vendte arkivar Grüner-Nielsen atter interessen mod den og ønskede, at den måtte blive trykt. Ganske kort tid efter arkivar Grüner-Nielsens bortgang modtog redaktionen derfor manuskriptet gennem dr. Nils Schiørring, og det publiceres her, i mindet om forfatteren, og i 100-året efter Sv. Grundtvigs første visebind.

Manuskriptet viser enkelte senere tilføjelser, der her er indføjet på deres plads, men er ellers gennemarbejdet og klart til at renskrive og sætte. Det har kun været nødvendigt at rette et ord eller en ordstilling hist og her, hvor rettelser i det først skrevne havde medført små inkonsekvenser; enkelte årstal o. l. er også korrigerede. Fru E. Grüner-Nielsen har været så venlig at foretage en kritisk gennemgang af arbejdet i dets færdige form.

De Breve og Aktstykker vedrørende Svend Grundtvigs Folkeviseudgave 1853—83, der her fremlægges som et lille Udpluk af det betydelige biografiske Materiale, der staar til vor Raadighed til Belysning af denne vor første danske Folkemindeforskers Liv og Levned, er samlet sammen i Anledning af 100-Aarsdagen for den lærde Forskers Fremlæggelse paa Tryk af en Plan til en ny stor dansk Folkeviseudgave. Men ogsaa uden Forbindelse med en saadan Mindedag kan det formentlig have almindelig Interesse at følge, delvis i Svend Grundtvigs egen Fremstilling, de ydre og indre Vanskeligheder, der fra første Begyndelse til hans pludselige Død fra Tid til anden optaarnede sig for ham under Arbejdet med Værket, som han selv allerede i 1853 maatte betegne ikke som blot en Tekstudgave, men som „et *Musæum* for Danmarks gamle Folkesang“.

Efter Svend Grundtvigs Død d. 14. Juli 1883 bevilgede Staten 12.000 Kr. til Erhvervelse for Kgl. Bibliotek¹ af hans efterladte Samlinger, det var ialt 132 Pakker, indeholdende dels den store Samling Folke-mindebidrag, der i Aarene 1843—1883 var indsendt til ham fra hele Landet (jf. Hans Ellekilde: Svend Grundtvigs Danske Folkesagn, i Danmarks Folkeminder 53, 1946—48), dels det vigtige Materiale til Fortsættelse af Folkevisesudgaven. Det er paa Grundlag af Breve i denne Samling, at Overbibliotekar Dr. Carl S. Petersen i Danske Studier 1905 S. 65 har kunnet give sin udmærkede Skildring af den livfulde litterære Fejde, som fra 1847 til Krigens Udbrud i 1848 førtes i Anledning af den af Svend Grundtvig fremlagte Prøve paa hans store Udgave af Danmarks gamle Folkeviser. Til Undskyldning for de ubeherskede Angreb, der fra ansete Forskere og Litterater dengang anvendtes overfor Svend Grundtvig, maa det dog altid erindres, at den af Grundtvig fremførte „Prøve“ nærmest kun gav Visematerialet, men saa godt som ingen Oplysning om, hvad dette kunde bruges til. Der er overhovedet ingen Sammenligning mulig mellem Svend Grundtvigs tynde Indledning til „Elveskud“ i Prøven og hans senere Redegørelse for samme Vis i Udgavens 2. Del i 1856, ikke at tale om hans store Udredning af Visens Udviklingshistorie i Tillægget til 4. Bind, hvor Grundtvig med fuld Overlegenhed behersker den folkloristiske Methode og forstaar at uddrage Resultater. Denne litterære Fejde og den i 1868 og 1869 af Vilhelm Møller og A. D. Jørgensen fremsatte skarpe Kritik af hans Rekonstruktionsmetode anvendt i den populære Udgave: Danske Kæmpeviser og Folkesange fra Middelalderen (1867), førte det gode med sig, at DgF-Udgaven blev en anden end den Materialsamling, Svend Grundtvig fra først af havde tænkt sig. Straks fra 1. Bind ses, hvilken fremskudt Plads den litterære Udredning har ved Siden af Udgivelsen af Visestoffet. Og efterhaanden blev det saaledes, at Grundtvigs Interesse for stadig Uddybning af de litterære Problemer med Hensyn til den enkelte Visers Udviklingshistorie, fremlagt under Form af „Tillæg“ til de tidligere meddelte Viser, hemmede den fortsatte Udgivelse af nye Visetyper. Dog Svend Grundtvig var af en optimistisk Natur, der ikke kunde bringes til at mistvivle om at naa Vejs Ende. I 1883, kort før sin pludselige Død, udtalte han For-

¹ Grundtvigs Samling er i 1904 af Kgl. Bibliotek stillet til Raadighed for Dansk Folkemindesamling, der har udgivet en Katalog over Samlingen i Festskrift til H. F. Fellberg 1911.

visningen om, at han tænkte „selv at naa at gøre Arbejdet færdig“, men at der dog „var nok tilovers at gøre“, der da kunde udføres af hans unge Elever, Axel Olrik, som videnskabelig Kildeudgiver, og Ernst v. d. Recke, som Udgiver af en folkelig Udgave.

Medens den Modstand, der mødte Svend Grundtvig, før hans Folkevisedgave var sikret, som tidligere meddelt allerede foreligger klart belyst, er de ydre Forviklinger af praktisk og økonomisk Art, der nødvendigvis senere maatte møde Grundtvig, naar hans Udgave fra at være et 6½ Aars Ungdomsværk i Praksis blev omlagt i sin Plan til at kunne strække sig over en uoverskuelig Aarrække, ikke tidligere undersøgt. Hertil kom, at en saa livlig og praktisk anlagt Natur som Grundtvig ikke kunde nøjes med at være blot „Litterat“. I en tidlig Alder var han kommen ind ved Militæret, men hans Hu stod særlig til en virkelig Lærergerning ved Universitetet. Grundtvig naaede sine forskellige Ønskers Maal. Men det er ikke saa underligt, at Udgiveren, Militærpersonen og Docenten — hertil kommer ogsaa Folkemindesamleren — undertiden maatte trække hver sin Vej; snarere er det mærkeligt, at Grundtvig kunde overkomme at faa saa utroligt meget udrettet. Et stort hidtil ukendt Stof til Belysning af Grundtvigs Forhold til Visedgaven er blevet tilgængeligt ved Hjælp af det i 30 Aar baandlagte Materiale vedrørende Svend og Laura Grundtvigs Levned, der i 1910 efter Grundtvigs Svoger Jørgen Blochs Død tilfaldt Dansk Folkemindesamling. Og dette Stof fortjener nærmere at granskes. Kun det interessanteste af dette nye Materiale vil dog her nedenfor blive offentliggjort, nemlig saadanne Breve og Aktstykker, der *skildrer bestemte Situationer*. Det er mest Svend Grundtvig selv, der fører Ordet med sin sædvanlige brede lidt følsomme Stil. Et lille Udsnit af svundne Tider aabnes for os.

Det fremdragne vil stille os Ansigt til Ansigt med Svend Grundtvig i store Partier af hans Liv. Men helt tæt sluttet Ringen dog ikke. Til nærmere Forstaaelse er det nødvendigt først i Sammenhæng at fremdrage Hovedpunkterne i Svend Grundtvigs Levned. Svend (egl. „Sven“) Hersleb Grundtvig blev født 9. Septbr. 1824 i Prinsessegade lige overfor Vor Frelzers Kirke, som Søn af Digteren N. F. S. Grundtvig og dennes første Hustru Elisabeth Blicher. Han blev hjemmedøbt, men fremstilledes i Frelzers Kirke 29. Decbr.; som Faddere indskreves i Kirkebogen bl. a. Lægen Ole Bang, samt Højesteretsadvokat, senere Godsejer og Legatstifter F. W. Treschow; derimod er i Kirkebogen hverken indført Digteren B. S. Ingemann eller Præsten Peter Fenger,

der dog begge senere regnede S. G. som deres Gudsøn. I 1828 flyttede Faderen til Strandgade, hvor S. G. henlevede 11 Aar af sin Barndom. Drengen kom ikke i Skole, men undervistes af Faderen. Da han blev ældre lagde han sig især efter nordiske Sprog. Jón Sigurðsson var hans Lærer i Islandsk fra 1840. Af særlig Betydning for hans Udvikling var Faderens Erhvervelse 1839 af et hidtil ukendt Visehaandskrift fra 1656, hvorved hans Interesse ledtes ind paa et grundigt Studium af Kilderne til den danske middelalderlige Folkeviser, og C. S. Ley, der var hans Lærer 1839, hjalp ham ved at udarbejde Beskrivelser af Visehaandskrifter. Det bør dog erindres, at en Afløsning af den Nyerup-Rahbekske Udgave 1812—14, der (fraset Melodierne) bragte saa lidt Nyt udover de fra Vedel-Syvs Visebøger velkendte Visetyper, allerede i 1820'erne var anset nødvendig, idet Sagnudgiveren J. M. Thiele i 1822—23, mens han boede paa Bakkehuset, udarbejdede en Haandskrift- og Viseregistrant, hvorved han fremdrog over 250 hidtil utrykte Viser, saaledes som fremhævet af Chr. Molbech i Bemærkninger over de danske Folkeviser 1823, S. 113—14 Noten. Thiele overdrog senere sine Registraturer til Sv. Grundtvig, der dog næppe fik Brug for dem.

Efter en Rejse sammen med Faderen i Skotland udgav han skotske Folkeviser i Oversættelse 1842—46. Allerede 1843 paaaviste han i Dansk Folkeblad de tidligere danske Folkeviserudgavers Utilstrækkelighed. I 1843, mens V. U. Hammershaimb laa paa Regensen, gjorde Grundtvig sig bekendt med færøsk og den færøske Kvaddedigtning. Grundtvig blev Student i Oktober 1846 og tog 2den Eksamen i Foraaret 1847.

I Februar 1847 fremlagde han paa Tryk en Plan til en ny Folkeviserudgave, og i August udgav han en „Prøve“, der i December udsendtes i ny Udgave, udvikledes herved i den kendte Polemik om Udgiverprincipper med baade Æstetikere og Videnskabsmænd, og udsendte i 1848 et selvstændigt Skrift: Etatsraad Molbech og Kæmpeviserne. Under Krigen indtraadte Sv. Grundtvig 1848 som frivillig menig i Hæren. Under Vaabenstilstanden 1849—50 tilbragte han, der i Juli 1849 var avanceret til Sekondløjtnant, et halvt Aar i København med at forberede Folkeviserudgaven, og den 3. Maj 1850 vedtog Samfundet til den danske Litteraturs Fremme at udgive Folkeviserne efter den grundtvigske Plan. Efter Krigens Genoptagelse indtraadte Sv. Grundtvig atter i Hæren, udnævntes 6. Okt. 1850 efter Slaget ved Isted 25. Juli til Ridder af Dannebrog og vendte 1851 tilbage til København

som tjenstgørende Løjtnant i Arméens Linje. Paa denne Tid (1851) tænkte han sig Muligheden af at kunne blive Docent i Engelsk, hvilken Post imidlertid blev besat med George Stephens.

Første Hefte af det store Folkeviseværk udkom i Februar 1853. Da Militærtjeneste og Informationer hindrede Sv. Grundtvigs Studier, optog han (efter en forgæves Henvendelse til sin Gudfader Højesteretsadvokat F. W. Treschow) et Laan paa 400 Rigsdaler hos sin Stedmoder og traadte 1. Juli 1853 à la suite i Arméen, hvorved han opgav sin Løn. Frigørelsen for militære Tjenestepligter varede til 1861. I denne Periode, 1853—61, i hvilken Sv. Grundtvig i 6 Aar oppebar det Smithske Stipendium, udarbejdede han med rastløs Flid I₂, II og III₁ af Folkeviserne (Febr. 1854—58) og „Íslenzk Fornkvæði“, tillige arbejdede han med Indsamling af Folkeminder og udsendte som Folkemindeprøver „Gamle danske Minder“ 1854—61. I Decbr. 1858 havde G. ægtet Laura Bloch, Datter af Grosserer Georg Bloch, og Søster til Arkivmanden Jørgen Bloch, som senere blev Grundtvig en meget værdifuld Arbejdsfælle ikke alene med Afskrivning af de gamle Visetekster efter Adelsvisehaandskrifterne, men særlig med Udarbejdelsen af en stor haandskreven Samling færøske Folkeviser (Føroyakvæði I—XVI) og en færøsk Ordbog. I 1860 tog Grundtvig Magisterkonferents, men nu indtraadte atter en vanskelig Tid for det videnskabelige Arbejde. I Foraaret 1861 maatte Grundtvig af pekuniære Grunde igen indtræde i aktiv Tjeneste i Hæren som Premierløjtnant i Infanteriet, det første Halvaar endda i en Provinsby, det andet i København. Men en ny Udvej viste sig ved Litteraturforskeren og Sprogmanden N. M. Petersens Død 1862; Konrad Gíslason rykkede nu op i Professuren, og hans Stilling som ekstraordinær Docent i nordisk Filologi blev ledig ved Universitetet. Grundtvig søgte denne Post, men havde en farlig Medbejler i den 32-aarige Sprogforsker K. J. Lyngby, der dengang lige havde gjort sig bekendt ved sine Studier over sønderjyske Dialekter og nordfrisisk. Resultatet blev, at begge blev ansat; Grundtvig modtog sin Udnævnelse 14/7 1863. 12/8 1863 tog han sin Afsked som Kaptajn, dog var hans militære Løbebane ikke dermed helt afsluttet, idet han en Del af Krigsaaret 1864 var Skoleofficer og 30. April 1868 indtraadte som Kaptajn i Fodfolkets Forstærkning, hvilken Stilling han beholdt indtil 8. Oktober 1879; til Gengæld for det Indtægtstab, han led ved sin Afsked fra Hæren, opnaaede han af Staten et Gage-tillæg som Docent.

Ansættelsen ved Universitetet havde bragt Sv. Grundtvig i sikker Havn. Tjenstlige og personlige Forpligtelser — saasom Udgivelse af Retskrivningsordbøger og Eddaudgaver, Forsvar for at hævde Rigtigheden af den gamle Opfattelse af Eddamytologien og den islandsk-norske Heltedigtning som fællesnordisk (i Polemik mod den norske Skole (R. Keyser og P. A. Munch), som ikke vilde levne Danmark nogensomhelst Andel i den norsk-islandske Oldtids-Digtning), populære Vise- og Æventyruddgaver, Udgaver af Faderens efterladte Skrifter m. m. — alt dette har Grundtvig sikkert følt som nødvendige Adspredelser ved Siden af Folkeviserudgaven. Denne skred jævnt fremad, men var paa en Maade blevet et Sisufusarbejde ikke alene paa Grund af Visematerialets kolossale Opsvulmen — takket være den mere og mere intense Folkeviserindsamling baade i Danmark (især E. T. Kristensens Virksomhed) og i hele Europa — men ogsaa paa Grund af den af Grundtvig valgte Methode: stadig at udarbejde vidtløftige Tillæg til det allerede engang udgivne i Stedet for at fortsætte med den egentlige Viseudgivelse og lade Tillæggene vente til sidst. Paa den Maade maatte Grundtvig ofte arbejde paa flere Bind samtidig. I Septbr. 1876 udgaves saaledes Folkevisernes 4. Dels 4. Hefte indeholdende Tillæg til Nr. 1—29; men i 1878 udgaves 5. Dels 2. Hefte indeholdende de nye Vise-typer Nr. 267—285. Ved Grundtvigs pludselige Død 14. Juli 1883 i sin Villa paa Platanvej, Dagen efter et apoplektisk Anfald, laa omtrent rentrykt 4. Dels 5. Hefte indeholdende Tillæg til Nr. 29—56, Heftet blev udgivet i Oktober 1883; dog var Afsnittet om Elveskud udgivet som Særtryk allerede i 1881.

I sine sidste Leveaar havde Sv. Grundtvig nogle Vanskeligheder med den nominelle Udgiver af Folkeviserne, „Samfundet til den danske Litteraturs Fremme“, hvilket Selskab førte en hensygnende Tilværelse. Formanden, Politikeren og Digteren Carl Ploug, ønskede Selskabets snarlige Opløsning og manede 1877 forgæves Sv. Grundtvig til det umulige: en hurtig Afslutning af Viseudgaven. To Maaneder før Sv. Grundtvigs Død maatte Ploug minde ham om, at han burde sætte Afslutningen af 5. Bind som sit begrænsede Maal; i hvert Fald vilde Litteraturselskabet ikke fortsætte udover denne Grænse. Det er da ogsaa i god Overensstemmelse hermed, at der ved Selskabets Opløsning 30/3 1886 blot blev henlagt Kapital til Afslutning af 5. Del. De manglende to Hefter (indeh. Nr. 286—315) af dette Bind blev da 1889—90 udarbejdet og udgivet af Axel Olrik. Først noget senere fortsattes Udgaven

af Axel Olrik og nu i Forbindelse med et nyt Selskab: „Universitetsjubilæets danske Samfund“, og under den nye Titel: Ridderviser. Efter Olricks Død 1917 fik Udgaven en foreløbig Afslutning ved Udgivelse 1920—23 af 9. Bind (ialt er derved behandlet 539 Visetyper), men fortsættes stadig ved Udgivelse af Teksttillæg og Melodier (i Bind 10 og 11).

Grundtvig opnaaede 1869 Titel af Professor og blev 1877 Æresdoktor ved Uppsala Universitet, i 1871 fik han Sæde i den Arnamagnæanske Kommission og blev 1868 Medlem af Videnskabernes Selskab; 1879 var han Medstifter af Samfundet til Udgivelse af gammel nordisk Litteratur.

Grundtvigs Hustru, Laura, der i den meste Tid af Ægteskabet havde været syg og sengeliggende, men dog overlevede ham i 8 Aar, stiftede et Legat, der bar Svend Grundtvigs Navn. Legatets Kapital er senere betydelig forøget ved testamentarisk Gave af Axel Olrik († 1917). Paa Grundtvigs Grav paa Frederiksbergs Kirkegaard opsatte Venner paa Muren om Kirkegaarden en Portrait-Medaillon i Legemsstørrelse, modelleret af V. Bissen; den afsløredes paa Aarsdagen efter Grundtvigs Død, C. Ploug holdt Mindetalen. I varme Ord mindede han om Sv. Grundtvigs Betydning særlig som Viseforsker og paapegede, at Opgaven under Arbejdets Udførelse var bleven saa stor, „at den umulig kunde løses af én Mand eller i ét Slægtled“, derfor var det „ingen Skam for ham, at han i 30 Aar med al sin Arbejds- og Samlerflid ikke naaede det begrænsede Maal, som han med stor Selvovervindelse til sidst maatte sætte sig“. Med Rette paapegede Ploug ogsaa, at det var Grundtvigs Ære, „at have efterladt store, enestaaende Samlinger i den skønneste Orden, hvori hans Disciple og Efterfølgere paa samme Bane ville finde alt eller dog meget lagt til Rette for sig“.

De nedenfor meddelte Skrivelser er alle hentede fra Laura Grundtvig og Jørgen Blochs tidligere nævnte efterladte Samlinger vedrørende Svend Grundtvig. Breve og Skrivelser affattede af Svend Grundtvig meddeles efter dennes bevarede Kladder. Brevene til Svend Grundtvig meddeles efter de bevarede Originaler. Det fremdragne Stof trænger næppe til nogen Kommentar. Nr. 1—4 belyser Svend Grundtvigs vanskelige økonomiske Stilling i Foraaret 1853 lige efter Udgivelsen af 1. Hefte af det store Værk. Først forsøger Grundtvig Henvendelse til sin Gudfader Advokat Treschow om Understøttelse til frit Studium (1a), men da han faar et blankt Afslag (1b), skriver han et høfligt Undskyldningsbrev (1c). Pengene laaner han saa hos sin Stedmoder Maria

Grundtvig f. Carlsen, og er i slem Knibe, da den laante Sum afkræves ham efter hendes Død i 1856 (1 d). Nr. 2 a og 2 b oplyser om Grundtvigs ihærdige Bestræbelser for at opnaa Universitetsansættelse for derved for anden Gang at fries fra den militære Tjenestes Byrder, og giver tillige interessante Oplysninger om hvad han selv ansaa for betydningsfuldest af de enkelte Dele af Folkevisendgaven. Nr. 3 a, 3 b og 4 afslører Grundtvigs Vanskeligheder med Litteratursamfundet, der var sin Opløsning nær og ønskede Afslutning paa Viseudgaven snarest mulig. Nr. 5 er af Interesse ved den Udførlighed, hvormed Grundtvig gør Rede for sit Arbejde ogsaa udenfor Folkeviserne.

1 a.

(Svend Grundtvig anmoder Højesteretsadvokat Treschow om Laan.)

Naar Undertegnede vover at udbede sig Deres Højvelbaarenheds velvillige Opmærksomhed for denne Skrivelse, da er det ikke fordi han troer at kunne gøre Krav paa nogen personlig Velvilje, da han, skjøndt Deres Gudson, dog er Dem personlig ganske ubekjendt; men det er, fordi han troer, at den Sag, han vil tale, vil kunne gøre Regning paa Deres Sympathi.

Det er mig sagt, at den Udgave af Danmarks gamle Folkeviser, hvis 1ste Hefte efter mangeaarige Forberedelser i dette Aar er udkommet, har vundet Deres Højvelbaarenheds Bifald. At grunde et saadant Museum for Danmarks gamle Folkesang til Oplivelse og Belæring for danske Folk i Nutid og Fremtid, det har i de mange Aar (siden 1841), jeg saa vidt muligt udelukkende har beskjæftiget mig med Studier og Forberedelser til dette Arbejde, været min Tanke, jeg kunde næsten sige: min Lidenskab. Krigen gjorde Fordring paa en anden Art af Deltagelse i Kampen for Danmarks Ære og Selvstændighed, og jeg fulgte villig dette Kald, hvorved 3 Aar tabtes for min videnskabelige Uddannelse og Virksomhed. Krigen bragte mig ind i en Stilling, som jeg siden ikke har troet at kunne opgive, da den gav mig Bidrag til Erhverv, som jeg ikke vel kunde undvære, eftersom det Arbejde, jeg egenlig levede for, ikke var et saadant, at jeg ogsaa kunde leve deraf. Muligheden for, at jeg kunde forblive i den militære Tjeneste, uden — hvad jeg under ingen Omstændigheder vilde — at opgive min egenlige fredelige Livsvirksomhed, var imidlertid ganske knyttet til, at jeg maatte kunne forblive i Kjøbenhavn. Dette har hidtil lykkets mig. Om end mine Tjenstforretninger have ikke lidet sinket og hindret mit Arbejde, have de dog ikke afbrudt det, og jeg har endelig været istand til at begynde Udgivelsen af det omtalte Værk. Det har dog aldrig været min Hensigt for bestandig at blive staaende i Armeen i Fredstid, men kun foreløbig ved min Tjeneste i den at erhverve mig de Subsistensmidler, som jeg ellers, om jeg forlod den nu, maatte søge tilvejebragte ved andre Forretninger, navnlig Informationer, der ligeledes laae udenfor min videnskabelige Virksomhed og som

let vilde blive ligesaa hindrende — ifølge den større aandelige Medvirken, maaskee endog mere trættende og hindrende — for denne, end den væsenlig physiske Tjeneste, som Militærstanden udkræver.

Det hele Værk, hvorpaa jeg arbejder var beregnet at skulle udkomme i Løbet af 5—6 Aar (regnede fra 1ste Januar 1852), men Erfaringen har viist mig, at jeg, naar jeg maa dele mig imellem de militære og de litterære Sysler, kun kan fremme det med halv saa stor en Hurtighed. Derved trækkes Arbejdet saa foruroligende i Langdrag, at jeg næsten maatte fortvivle om at faae det bragt til Ende; og derfor har det længe været mit Ønske at kunne, ialfald for et Par Aar, ganske hellige min Tid til det litterære Arbejde, hvad jeg vilde kunne, om jeg kunde afsee den Gage, jeg i denne Tid skulde oppebære, uden at maatte ved andre Beskæftigelser søge det opstaaede Tab i Indtægter suppleret. Thi naar jeg maatte informere for at leve, saa vilde der, efter min Overbevisning, intet være vundet men snarere tabt for min litterære Arbejdskraft; saa herpaa var altsaa ikke at tænke. Hvad der saaledes længe har staaet for mig som et Ønske: at kunne for en Tid (i Løbet af hvilken der muligviis kunde aabne sig andre Veje for mig til Livsophold, ved Beskæftigelser, der ikke laae udenfor mine Studier) udtræde af Militærtjenesten, det er nu ikke blot blevet mere levende, men næsten til en bydende Nødvendighed derved, at jeg ved ekstraordinære Tjenesteforretninger (Exerceerskole og gymnastisk Institut) i henved 5 Maaneder af indeværende Aar vil blive nødsaget til *ganske* at lægge mine litterære Sysler tilside, og altsaa blive sat ud af Stand til endog kun tilnærmelsesviis at opfylde de mig paa-hvilende litterære Forpligtelser. Og efter Udløbet af denne Tid vil det endda være meget tvivlsomt, hvorvidt jeg vil kunne forblive her i Staden, eller om jeg ikke da, efter at have offret de 5 Maaneder, faaer Valget imellem: at følge min Afdeling til Garnison i en anden Landsdeel, eller da at udtræde af Tjenesten.

Under disse for min litterære Virksomhed mistrøstende Udsigter opstod den Tanke hos mig at søge en Udvej af denne vanskelige Stilling ved en frimodig Henvendelse til en af Landets Rigmænd, til hvem jeg jo stod i en Slags Forhold, som jeg havde erfaret med Interesse betragtede min begyndte litterære Virksomhed og som ved tidligere Lejligheder havde viist sig redebon til kraftig at understøtte hvad der kunde tjene til Gavn for Fædrelandet.

Det Spørgsmaal eller den Bøn, som jeg da vover herved at henvende til Deres Højvelbaarenhed, er: om De skulde føle saa megen Interesse for det Arbejde, hvis Begyndelse De har seet, og hvis værdige Fuldendelse er mit Livsformaal, at De kunde have Lyst at hjælpe mig til for det første i eet Aar ganske at kunne leve for det. Eet Aars Gage er for mig i min nuværende Stilling omtrent 400 Rbdlr, og denne Sum er det altsaa, som jeg har tænkt at bede Dem tilstaae mig i den angivne Øjemed for 1 Aar, fra 1ste Juli dette Aar at regne. Jeg vil da søge om at blive stillet à la suite for dette Tidsrum.

Det har kostet mig Overvindelse at henvende dette Andragende til en Privatmand, hvem jeg ikke engang er personlig bekendt, men jeg har anseet det for min Pligt mod den Sag, der ligger mig saa meget paa Hjærte, ikke at lade mig afholde ved Frygt for et Skin, hvor en gavnlig Virkelighed kunde være at vinde. Denne Virkelighed er ikke nogen per-

sonlig Gunst, som jeg ikke trænger til, og som jeg vilde skamme mig ved at forlange; men det er en for Fædrelandet og Videnskaben gavnlig Gjærnings uforstyrrede Fremgang, som jeg ikke af personlig Ømfindtlighed tør lade hæmmes.

Jeg undertegner mig Hr. Conferensraad

Kjøbenhavn, d. 18de April 1853.

Deres med dybeste Højagtelse
ærbødige
Svend Grundtvig.

Højvelbaarne

Hr Conferenceraad de Treschow til Brahesborg.

Storkors af Danebrog o. s. v. o. s. v.

1 b.

(Treschows Svar.)

Kjøbenhavn den 26. April 1853.

Det gjør mig ondt Høistæredel at jeg ikke kan opfylde Deres Ønske.

De vil vist ikke forlange af mig at jeg skal angive mine Grunde herfor; thi det er ikke usandsynligt at vore Anskuelser i denne Henseende kunne være afvigende, og at De saaledes ikke vilde finde mine Grunde overbevisende.

Hvorfor da anføre dem?

Jeg har fuldkommen forstaaet Dem, at De ikke har anmodet mig om nogen personlig Gunst, og jeg haaber derfor, at denne Forskjellighed i Anskuelser ikke vil foraarsage noget Skaar i den gode Forstaaelse, som hidindtil har funden Sted imellem os; thi skjøndt vi forsaavidt ere hinanden ubekjendte, som jeg i det mindste ikke kjender Dem, naar jeg møder Dem, maa der dog finde en vis gjensidig Tillid Sted, eftersom De neppe ellers saa frimodigen havde henvendt Dem til mig, og jeg da heller ikke ved at svare Dem, havde næret den Overbeviisning, at De hverken vil misforstaae eller miskjende min Oprigtighed. —

Forbindtligst
Treschow

S T

Hr Lieutenant v Grundtvig
Ridder af Dbg

1 c.

(Svend Grundtvigs Svar.)

Idet jeg herved har den Ære skyldigst at meddele, at D. H. skrivelse af G. D. rigtig er kommet mig tilhænde, kan jeg ikke undlade, at bevidne Dem min oprigtige tak og påskønnelse af den måde hvorpå De har opfattet og besvaret det spørgsmål, jeg havde været så dristig at stille til Dem, ganske uanset, at De ikke har fundet anledning til at gå ind på opfyldelsen af det deri indeholdte ønske. Jeg kan ikke andet end ganske samstemme med D. H. i den bemærkn. at min skete henvendelse til Dem forudsatte tillid. Kun til den, til hvem jeg nærede tillid, for hvem jeg nærede højagtelse, kunde jeg henvende mig således og kun af en så-

dan vilde jeg modtage, kun en sådan vilde jeg skyldte opfyldelsen af det yttrede ønske. Derfor henvendte jeg mig til Dem og ikke — hvad måske let for fjærrere stående vilde syntes rimeligere — til nogen anden.

Tillad mig derfor at håbe, D. H. at jeg ikke ved det skridt jeg har vovet at gøre, selv om det skulde være mindre vel betænkt, har vakt et ugunstigt omdømme hvor jeg såre nødtigt vilde det, om

Deres

27/4—53

Med Højagtelse og Ærbødighed
forbundne
S. G.

1 d.

(Svend Grundtvig gør Rede for Anledningen til et Laan
hos sin Stedmoder.)

I Anledning af den af Deres Velbaarenhed, som Curator i min afdøde Stifmoders, Fru Maria Grundtvigs, Bo, til mig stillede Forespørgsel, angaaende en Sum af 400 Rigsdaler, som i min afdøde Stifmoders Papirer findes noteret, som et mig ydet Laan, skulde jeg ikke undlade herved at meddele, at bemældte Sum ganske rigtig af Fru Grundtvig er ydet og af mig under 15de Maj 1853 modtaget som et Laan, uden at der enten derfor udstedtes nogen Forskrivning, eller var Tale om nogen Forrentning, saa lidt som om Tiden eller Maaden, hvorpaa Tilbagebetaling skulde finde Sted. Laanet ydedes mig af Fru Grundtvig, for derved at lette mig overgangen fra min lønnede stilling i Armeen til den ulønnede, hvori jeg strax efter Modtagelsen af bemældte Sum indtraadte, ved fra 1ste Juli 1853 at træde à la suite i Armeen uden Gage p. p.; og denne Stilling vedvarer endnu og vil formodenlig vedvare, indtil jeg kan indtræde i en anden af Staten lønnet Stilling, hvortil jeg i Mellemtiden har forberedt mig.

Det vilde, under de endnu stedfindende Forhold, være forbundet med megen Vanskelighed for mig at tilbagebetale den ommældte Sum; hvorfor jeg herved tillader mig at henstille til Deres Velbaarenhed, om der ikke med den nævnte Sum maatte være at forholde i Overensstemmelse med Laangiverindens utvivlsomme Tanke, saaledes, at dette Krav, som jeg herved vedkjender mig saaledes, som det fra først af stiftedes: som et mig velvilligen ydet rentefrit Laan paa ubestemt Tid, maatte kunne henstaae og udlægges pro quota til Boets Arvinger, for af mig at indfries da, naar det Formaal, til hvis Opnaaelse Laanet blev ydet, maatte være opnaaet, og jeg befinde mig i en Stilling, hvori jeg, uden at indvikles i Forlegenheder, kunde tilbagebetale Summen til Laangiverindens Arvinger.

Kjøbenhavn, d. 25de Juli 1856.

Med Højagtelse ærbødigst:
Svend Grundtvig.

Velbaarne Hr. Procurator
N. Levinsen.

2 a.

(Svend Grundtvigs Ansøgning til Ministeriet om
Ansættelse som Docent.)Kjøbenhavn den 19de Juni 1862.

Til Cultusministeren.

Da jeg troer at turde antage, at der i Anledning af Etatsraad N. M. Petersens dødelige Afgang vil blive Tale om at ansætte en extraordinær Docent i nordisk Philologi ved Kjøbenhavns Universitet, saa tillader jeg mig herved at fremtræde med underdanig Ansøgning om at vorde kaldet til denne Post.

Fra min tidligste Ungdom af har jeg viet mig til Studiet af Nordens Sprog, Literatur og Cultur. I mit 16de Aar (1840) modtog jeg den første Undervisning i Islandsk og har siden stadig fortsat mine Studier og udvidet mine Kundskaber, som jeg i Aaret 1860 underkastede Universitetets Prøvelse ved en da bestaaet Magisterconferens i „*nordisk Philologi*“ under Professorerne N. M. Petersen, K. Gislason og C. Hauch. Jeg havde der navnlig Lejlighed til i en i Løbet af sex Uger forfattet større Afhandling om Nordens Poesi gennem Oldtid og Middelalder at godtgjøre min Fortrolighed saavel med det gamle Nordens Literatur som med dets Sprog i dets vanskeligste, dets poetiske Skikkelse; ligesom jeg ogsaa da ved de tre holdte offentlige Prøveforelæsninger: den første med otte Dages Varsel om „de nordiske Kæmpevisers Vigtighed i sproglig Henseende“, den anden med to Dages Varsel om „Allegoriens Anvendelse i Mytherne“ og den tredje med sex Timers Varsel om det eddiske Digt „Vegtamskviða“, — tør troe at have viist Kyndighed, Modenhed og Evne til at benytte det mundtlige Foredrag. Foruden Studiet af nordisk Philologi i alle dens Grene: Sprogvidenskab, hvor jeg tillige har lagt mig efter Gothisk og Angelsaxisk, Mythologi, Archæologi, Sagn- og Kulturhistorie, samt ældre og nyere Literatur, har jeg ogsaa i en Række af Aar i et betydeligt Omfang dyrket Studiet af almindelig Etnologi og af den hele europæiske Middelalders Literatur, der navnlig bliver af Betydning for Indsigten i de nordiske Folks senere literære og kulturhistoriske Udvikling.

Min væsenligste Adkomst til at komme i Betragtning til den her søgte Post troer jeg imidlertid at maatte søge i min Offenlighed foreliggende literære Virksomhed. Denne kan vel ved første Øjekast synes at være af en saa speciel og ensidig Art, at den vel kunde bære Vidnesbyrd om Dygtighed og grundig Indsigt i en vis bestemt Retning, men derimod ikke kunde gjøres gjældende, hvor Spørgsmaalet var om en mere omfattende Indsigt og Dygtighed. Næst her at opregne de vigtigste af mine udgivne Skrifter, skal jeg derfor stræbe nærmere at paapege, hvorledes jeg dog formentlig i disse har givet Prøver baade paa almindelig videnskabelig Dygtighed og paa særlig Indsigt i forskellige Grene af det Fag, som jeg ønskede at findes skikket og værdig til at foredrage og repræsentere ved Siden af den nordiske Philolog, der alt nu virker ved Universitetet.

De større af mig udgivne Skrifter ere:

1. Danmarks gamle Folkeviser, udgivne og oplyste. 1ste, 2^{den} og 3^{die} Deel (1853—62), omfattende de mythiske, sagnhistoriske, legenda-

- riske og historiske Viser, 182 i Tallet. — Tredie Deels sidste Hefte, hvori Viserne Nr. 146—182, der omhandle historiske Personer og Begivenheder fra Tiden 1286 til 1613, har vel endnu ikke forladt Pressen, men vil udkomme i Løbet af denne eller næste Maaned.
2. Íslenszk Fornkvæði, udgivne i Forening med Jon Sigurdsson, 1ste, 2^{det} og 3^{die} Hefte (1854—59).
 3. Engelske og skotske Folkeviser, fordanskede med oplysende Anmærkninger (1842—46).
 4. Gamle danske Minder i Folkemunde, samlede og udgivne. 1ste, 2^{den} og 3^{die} Samling (1854—61).

Hvad det under 3 opførte Arbejde angaaer, da er det jo et tidligt Ungdomsarbejde og gjør ikke Krav paa videnskabelig Betydning, hvorfor det ej heller her udkræver videre Omtale. Det under 2 opførte er vel af større Betydning, eftersom de der for første Gang offentliggjorte islandske Folkeviser danne et ikke uvigtigt Led i den nordiske Middelalders Literatur, ligesom jeg da ogsaa tør paaberaabe mig det som Vidnesbyrd om min nordiske Sprogkyndighed; men de der tilføjede Oplysninger ere saa kortfattede, at de ikke her kunne gjøre Krav paa særlig Omtale. Angaaende de under 4 opførte Samlinger, da maa det ogsaa her bemærkes, at de ikke gjøre Fordring paa at ansees som noget egenligt Literaturværk. De ere kun foreløbig udgivne som Prøver, for at fremme den fortsatte Indsamling af et omfangsrigt Materiale, der først efter at have opnaaet en vis Fuldstændighed, derefter at være omhyggelig sigtet og ordnet og endelig at være gjort til Gjenstand for en grundig, kritisk og comparativ Behandling vil kunne yde Videnskaben Udbytte. Men med de Resultater for Øje, som navnlig Jakob Grimm og hans Skole (J. W. Wolf, Adalbert Kuhn, Karl Müllenhoff og flere) have vidst at afvinde folkelige Overleveringer af denne Art, og hvorom navnlig Værker som „Deutsche Mythologie“ og „Deutsche Rechtsalterthümer“ bære Vidnesbyrd, kan jeg ikke være i Tvivl om det ønskelige i ogsaa for Danmarks Vedkommende at tilvejebringe saadanne Samlinger, der sikkerlig ville blive af Betydning for alle Grene af den nordiske Philologi, navnlig for Mythologien, Culturhistorien og Lingvistikken.

Jeg vender mig da nu til mit under 1 opførte Hovedværk, den store Udgave af Danmarks gamle Folkeviser, hvis tre første Dele udgjøre 125 Ark og omfatte 182 Viser, af hvilke hver enkelt er forsynet med en egen Indledning. En Deel af disse Indledninger ere i og for sig Monographier af et temmelig betydeligt Omfang, af historisk, sagnhistorisk og literærhistorisk Indhold. Forinden jeg imidlertid gaaer over til nærmere at paapege nogle af de i disse Afhandlinger formentlig indeholdte Beviser paa en mere omfattende videnskabelig Dygtighed, samt nogle af de gennem dem vundne videnskabelige Resultater, troer jeg at maatte udtale mig om dette Værk i Almindelighed og om den Folkeviseliteratur, det er dets Formaal at bevare, benytte og oplyse.

Hvad først det sidste: selve den nordiske Folkeviser fra Middelalderen angaaer, da skal jeg, foruden at henvise til mine „Forord“ til Udgavens forskellige Dele, samt til „Tillægsbemærkninger“ til andet Oplag af min „Prøve“ (1847), imod en endnu kun altfor almindelig urigtig Anskuelse om dens Betydning og Plads i Nordens Literatur, anmærke følgende: Folkevisen er den eneste originale poetiske Production, som det skandi-

naviske Norden udenfor Island har at opvise fra hele Middelalderen. Den er endog, paa Lovbøgerne, nogle mindre betydelige Krøniker, samt Oversættelser nær, den eneste Literatur, Nordens Folk udenfor Island have fra Middelalderen. Fra Oldtiden have disse umiddelbart og i Modersmaalet saa godt som intet, og fra Middelalderen væsenlig kun denne Digtning, hvormed de nynordiske Folks Literatur da saa at sige først begynder. Da nu en stor Mængde af Oldtidens Sagn, som ellers kun findes bevarede i de paa Island optegnede Oldkvad og i de der opskrevne eller forfattede Sagaer, ere fra de for alle Nordens Folk oprindelig fælles Oldkvad gaaede umiddelbart over i vor Middelalders Folkeviser, i hvilken de tildels have holdt sig i Folkets Mund og Minde indtil denne Dag, saa danner denne Digtning, frembragt i alle de nordiske Riger og Lande i Tidsrummet fra 11te til 16de Aarhundrede, ikke alene ved sin Tid, men endnu mere ved sin Beskaffenhed, en bred og fast Bro over det svælgende Dyb, der ellers vilde adskille det gamle Norden fra det nye. Og ligesom den forbinder det gamle og det nye Norden, saaledes danner denne Digtning ogsaa et vigtigt Forbindelsesled mellem de nynordiske Folk, hvis Fælleseje den er, og paa hvilke den endnu den Dag idag udøver en væsenlig Indflydelse. Ikke alene har den nynordiske Digtekunst fra den hentet en stor Del af sine Æmner og Ideer; men det for den nordiske Folkeviser ejendommelige og overalt i og med den forplantede Sprog, der paa een Gang danner en Enhed mellem de i de nyere Literaturer mere adskilte nordiske Sprog og en Overgang til deres fælles Kilde, det oldnordiske, — det har været og er endnu den rige og levende Kilde, hvoraf den nynordiske Poesi har øst Foryngelse i Kraft og i Ynde. Uden væsenlig Paa-virkning af denne Digtning vare Evald, Øhlenschläger, Grundtvig, Ingemann, Hauch, Hertz, Winther og flere aldrig blevne de nationale Digttere, de bleve. I Folkevisen fandt de Tilknytningen til det gamle og til Folket; den lærte dem den nationale Sprogtone og Rhythme, hvori de fra ny af skabte en national Kunstpoesi, der i sig kunde rumme ikke alene Middelalderen, men ogsaa Nordens Oldtid.

Jeg har troet her at maatte antyde denne Folkevisens almindelige, man kunde vel endog sige centrale, Betydning, fordi jeg troer at maatte være forberedt paa at møde og maa ønske at fjerne den Fordom imod mig og min formentlige Adkomst til at optræde som Lærer i nordisk Philologi: at jeg nu saa længe skulde have syslet med en ren Specialitet, saa at sige have dvælet i en saa fjern Afkrog af Nordens Literatur, at jeg vel maatte savne det videnskabelige Overblik over den, og ikke i min Offenligheden foreliggende (men kun saare faa bekendte) Virksomhed havde havt nogen Anledning til dybere eller videre gaaende Studier i sproglig, i historisk og i andre Retninger.

Idet jeg da, med denne den nordiske Folkevises almindelige literære, historiske og sproglige Betydning for Øje, stræbte ved min Udgave af Danmarks Andel i den at bevare denne i saa stort et Omfang og i saa stor en Oprindelighed, som de mangeartede, for en stor Del først af mig fremdragne og benyttede Kilder tillode, lod jeg det tillige være mig magtpaaliggende paa den ene Side at tilføre den alt det Lys, jeg formaaede, og paa den anden Side at afvinde den alt det Udbytte for Videnskaben, som den var istand til at yde. Først naar Værket foreligger afsluttet, vil man vel tilfulde kunne overskue og rettelig vurdere dets Betydning; men allerede

nu turde dog ikke alene den derpaa anvendte Flid og Omhu, men ogsaa den der mulig beviste Indsigt og Dygtighed fortjene Anerkjendelse og — hvad jeg maa ønske her særlig at gjøre gjældende — vise mig i Besiddelse af Egenskaber, hvorpaa det ved den her attraaede Ansættelse kommer an. Det maa være mig tilladt her endnu i Forbigaaende at nævne nogle af de offentlig fremkomne Vidnesbyrd om den Interesse og Anerkjendelse, min Viseudgave har mødt udenfor Landets Grændser. Den har i Norge vakt en fornyet Iver for paa en grundig og videnskabelig Maade at bevare og benytte dette Lands Folkevisedigtning, og den lærde Udgiver af „Gamle norske Folkeviser“ (Christiania 1855), Sophus Bugge, erkjender i sit Forord til samme (S. XI) med Hensyn til sine Indledninger, at „det meste skyldes Svend Grundtvigs grundige og omfattende Undersøgelser i hans store Udgave af Danmarks gamle Folkeviser, et Værk, som er aldeles uundværligt for Enhver, der vil erhverve sig nøjagtigt Kjendskab til de nordiske Folkeviser“. Fra England foreligger, foruden den særdeles anerkjendende Omtale, det danske Værk flere Gange har erholdt i forskjellige Blade og Tidsskrifter, en ogsaa hvad Indledninger og Oplysninger til Viserne angaaer fornemmelig paa min Udgave grundet engelsk Samling i tre Bind: „Ancient Danish Ballads“ ved Dr. Alexander Prior (London, 1860), hvor det i Indledningen (I, S. III) hedder: „The accomplished editor shows a most intimate acquaintance with the ancient literature, history and mythology of the northern nations, and of England . . . His several introductions to these ballads display a depth of research that perhaps has never been devoted to any edition of popular poems“. I Tydskland har navnlig den berømte Kjender af Middelalderens Literatur, den kejserlige Hofbibliothekar i Wien, Dr. Ferdinand Wolf paa flere Steder i sine Skrifter ydet den danske Udgiver den mest smigrende Anerkjendelse, saaledes naar han i en Afhandling om et vidt udbredt, ogsaa i en af vore Viser repræsenteret, Sagn fra Middelalderen siger (Denkschriften der kais. Akademie der Wissensch. philos. hist. Classe, VIII, S. 183): „Seit meiner Bekanntmachung der spanischen Bearbeitung dieser Sage, ist sie im Zusammenhange mit den vielen über ganz Europa verbreiteten, ihr mehr oder minder verwandten Traditionen und Versionen mehrmahls zum Gegenstande gelehrter Untersuchungen gemacht worden, wie von v. d. Hagen, Massmann und am erschöpfendsten und gründlichsten von Svend Grundtvig, der in seiner trefflichen Sammlung der Volkslieder Dänemarks nicht nur zuerst die darauf bezüglichen dänischen, isländischen und färöischen Volkslieder bekannt gemacht, sondern auch in der Einleitung dazu alle bisher bekannten oder von ihm neu aufgefundenen historischen und sagenhaften Überlieferungen zusammengestellt und kritisch geprüft hat. Am Schlusse dieser mit umfassender Gelehrsamkeit und grossem Scharfsinn geführten Untersuchung giebt er das übersichtliche Resultat mit folgenden Worten“ etc. Her kan ogsaa anføres nogle Ord af den ansette tyske Lærde Felix Liebrecht der efter (i Eberts „Jahrbuch für romanische und englische Literatur“ II, S. 132), at have udtalt en fra min afvigende Mening om et givet Sagns orientalske eller occidentalske Oprindelse, yttre følgende: „Alles hier mit Bezug auf Grundtvig Bemerkte soll keineswegs dem Werth der Forschungen des gelehrten Dänen irgendwie zu nahe treten, denn wenn irgend jemand, so zolle *ich* den Resultaten derselben die

aufrichtigste Hochachtung und verfolge dieselben mit grösster Aufmerksamkeit“. Ogsaa i Tydskland er udkommet en Oversættelse: „Dänische Volkslieder der Vorzeit aus der Sammlung von Svend Grundtvig, deutsch von R. Warrens“ (Hamburg 1858), og desuden ere de til Niflung- og Diderik-Sagnene henhørende danske Viser oversatte efter min Udgave, og Indledningerne til dem benyttede i A. Baszmans „Deutsche Helden-sage“ I og II (Hannover, 1857—58). Her kan ogsaa anføres, at den bøhmiske Lærde Dr. J. Feifalik fra en af min Udgaves Viser med dertil hørende Indledning hentede saa væsenlig Belæring angaaende et af ham alt forhen behandlet Æmne af Middelalderens Literatur, at han derved foranlediges (i Sitzungsberichte der Wiener Akademie der Wissensch. 1859. XXXII, S. 322 ff.) atter at komme tilbage til samme Gjenstand; og endelig kan nævnes den paa mine Arbejder grundede Monographi „Folkvisorna om Marsk Stig, akademisk Afhandling af O. Topelius“ (Helsingfors, 1861).

Jeg kommer nu til den nærmere Paapegen af nogle saadanne Dele af min Udgave, som synes mig særlig at maatte kunne støtte nærværende Andragende og at vidne om min Duelighed til den her søgte Stilling. Til en grundig Forstaaen og en kyndig Belysning af vor Middelalders Folkeviser udkræves da allerførst et fortroligt Kjendskab til Nordens Oldtids Sprog, Liv, Tro, Digtning og Historie. Et saadant Kjendskab vover jeg at troe at jeg har viist paa mangfoldige Steder i det her omtalte Værk, hvor jeg ofte har havt Lejlighed til at oplyse selve vor Oldtid og at knytte vor Middelalder til den, ved at være den første til at opdag og paavise oldnordiske Æmners og Personers Forekomst i den danske Middelalders Viser. Jeg skal i saa Henseende eksempelvis anføre, at jeg først (Danm. gl. Folkev. II, S. 238) har gjenkjendt det eddiske Oldkvad „Grógaldr“ i den danske Svejaldsviser, og har, efter at denne Opdagelse havde ledet til den anden: at ogsaa Oldkvadet „Fjölsvinnsmál“ gjenfandtes i samme Vise, (smstds II, S. 668 ff.) bidraget til yderligere at begrunde og oplyse den højt mærkelige Kjendsgjerning: at to mythiske Oldkvad, om hvis oprindelige Sammenhæng man alt ved deres Optegnelse paa Island i den tidlige Middelalder havde tabt enhver Erindring, nu ved Hjælp af den af dem i en fjern Fortid udgaaede, men først i det 16de Aarhundrede optegnede og endnu i Folkemunde levende danske Folkeviser lade sig forbinde til en Enhed. (Jævnf. Lünig, Die Edda, Zürich, 1859, S. 23 ff. Sophus Bugge i Norske Vidensk. Selsk. Forhandlinger, 1860.) Jeg har først (Danm. gl. Folkev. I, S. 8) gjenfundet det eddiske Digt „Gripisspá“ i en dansk Folkeviser. Jeg har (smstds. I, S. 15—16) paavist, at den danske Vise om „Sivard og Brynild“ slutter sig til de nordiske og ikke til de tydske Niflungsagn. Jeg har (smstds I, S. 24) først i en dansk Vise med Bestemthed gjenkjendt den nordiske Form af Atlesagnet. Jeg har (smstds I, S. 342) først gjenfundet Oldsagnet om Ragnar Lodbroks Ormekamp i en dansk Folkeviser og tillige paavist dets Forekomst i et nord-engelsk hertil ej tidligere henført Sagn. Jeg har i to danske Folkeviser (Nr. 27 og 28) gjenfundet det vistnok fra først af i et forgaet nordisk Oldkvad behandlede og siden i den alt i Begyndelsen af 12te Aarhundrede tilværende islandske „Saga af Hrómundi Greipssyni“ beværede Sagn. Jeg har i en dansk Folkeviser (Nr. 44) først gjenfundet Æmnet for den islandske „Illuga Saga Gríðarfóstra“. Jeg har først paa-

vist Slægtskabet mellem vor danske Vise om „Aage og Else“ (Nr. 90) og den eddiske „Helgakviða Hundingsbana önnur“; og jeg har i en dansk Legendevise om Jesu Kors (Nr. 99) gjenfundet traditionel Paavirkning af Mythen om Balder og Høder. Her kan ogsaa henvises til min Indledning til Visen om „Hagbard og Signe“ (Nr. 20) hvor dette Oldtidsæmne paa det fuldstændigste er gennemgaaet.

Til at forstaae og at oplyse Nordens Middelalder og dens Digtning udkræves dernæst et omfattende Kjendskab til hele den europæiske Middelalder: dens Sæder, Liv og literære Efterladenskab. For mine Kundskaber i denne Retning foreligge Beviser i en Række Indledninger. Jeg skal i saa Henseende nævne min udførlige Indledning til Danm. gl. Folkev. Nr. 7, hvor jeg har gennemgaaet Diderik af Berns Heltekreds og i Forbindelse dermed godtgjort, at de endnu bevarede dansk-svenske Dideriksviser dels netop ere de samme som Forfatteren af „Piörriks saga“ i det 13de Aarhundrede omtaler, og dels umiddelbart stamme fra de forgaaede neder-tyske Viser, hvorpaa saavel Diderikssagaen som de til denne Sagnkreds hørende tyske Heltedigte fornemmelig grunde sig. Udgiveren af den svenske Diderikssaga G. O. Hylltén-Cavallius siger i den Anledning (Sagan af Didrik af Bern, Stockholm, 1854, S. XX): „Man har länge och med fog klagat öfver förlusten af dessa ej blott för Tysklands utan för hela Europas litteratur dyrbara fornsånger, då Svend Grundtvig under sina omfattande forskningar öfver danska folkvisorna oförmodadt framkommer med den upptäckten, att flera af de ursprungliga Didriks-qväderna ännu finnas kvar, churu icke mera i tysk utan i nordisk drägt.“ Jeg skal dernæst nævne min Indledning til Nr. 13, til hvilken de oven anførte Yttringer af Ferdinand Wolf referere sig. Her vises en endnu i dansk Tradition levende, men dog ogsaa alt i 16de Aarhundrede optegnet dansk Folkeviser at være den samme som i det 12de Aarhundrede blev sunget i England, hvor den da blev henført til Knud den stores Datter, medens det yderligere paavises, at denne Vise eller dog dens Æmne baade spores meget længere tilbage i Tiden og sees at have gennemvandret næsten hele vor Verdensdel og gjentagne Gange at være indblandet i forskellige Landes, Personers og Tiders Historie lige ned til den longobardiske Historie fra det 7de Aarhundrede, ligesom den har efterladt sig talrige Spor i en Række af Middelalderens Digtninger i forskellige Sprog. Jeg skal endvidere henvise til min Indledning til Nr. 30, i hvilken er givet nye Bidrag til Oplysning af de saa meget omtvistede historiske Grundlag for Sagnene om den saakaldte „Olger Danske“, idet navnlig der først er henvist til Sandsynligheden af, at ogsaa den bekjendte Heruler Odoacer i det 6^{tte} Aarhundrede har været mellem denne Sagnhelts historiske Forbilleder. Her kan ogsaa henvises til Indledningerne til Viserne om den hellige Stefan (Nr. 96), og om St. Jørgen (Nr. 103), samt om Hertugen af Brunsvig (Nr. 114), hvilken sidste giver en kritisk Sammenstilling af de forskellige Tilsyneladelser af et i Middelalderen vidt udbredt Sagn, der foranledigede Dr. Feifalik, der forud havde behandlet samme Æmne, til at give den før nævnte yderligere Meddelelse i et Møde af det wienske Videnskabernes Akademi.

Ogsaa til Nordens Historie tør jeg troe i mit omtalte Værk at have ydet Bidrag af noget Værd. I saa Henseende skal jeg, foruden at henvise til Værkets 3^{die} Del og Forordet til samme, her særlig nævne nogle saadanne

Tilfælde. I Indledningen til Nr. 121 er „Tovelille“ og Sagnene om hende formentlig paa en afgjørende Maade viist at tilhøre Kong Valdemar den store, istedenfor som forhen antaget Kong Valdemar Atterdag. I Indledningen til Nr. 178 er det videre formentlig fyldestgørende godtgjort, at hvad Hvitfeldt og andre have om „Falkvor Lovmandsøn“ hidtil med Urette er henført til vor Kong Valdemar Atterdags Dronning Helvig, medens det oprindeligt har Hensyn til den svenske Kong Magnus Lade-laases Dronning af samme Navn. Ogsaa kan her nævnes min Indledning til Nr. 126, hvor Sagnet om Kong Valdemar den store, hans Søster og hans Frænde Buris er gjort til Gjenstand for en omhyggelig Undersøgelse, og hvor det i Forbindelse dermed er godtgjort, at dette Sagn i og med den oprindeligt danske Vise har udbredt sig gennem Holsten til hele Tydskland og endogsaa til slaviske Folk og da paa denne sin Vandring har søgt nye historiske Tilknætninger. Ogsaa kan henvises til Indledningerne til Viserne om Marsk Stig (Nr. 145) og om Niels Ebbesen (Nr. 156), hvor Visens Beretning er gjort til Gjenstand for en omhyggelig kritisk Sammenligning med alle saavel tydske som danske historiske Kilder. Endelig kan her nævnes Indledningen til Nr. 159 om Dronning Margrete og Kong Albrect, der yder nye Oplysninger af historisk Interesse.

Disse Exempler maa være nok til at antyde, hvad der i mit sidst omtalte Hovedværk turde være godtgjort med Hensyn til mine Studier og Kundskaber ud over, hvad der directe angaaer Fortrolighed med de nordiske og andre Folks Folkeviser. Det turde heraf fremgaae, at om jeg end ikke ved Siden af det nævnte Værk har præsteret selvstændige videnskabelige Arbejder, saa har jeg dog i selve dette givet en Række af Beviser paa, at mine Studier ej have været af nogen ensidig eller indskrænket Art, men netop have strakt sig ud over Kundskabskredse, der dels falde ind under, dels blive af særlig Betydning for den samlede nordiske Philologi.

Idet jeg da gaaer ud fra den Betragtning, at den nordiske philologiske Videnskabs frugtbringende Indflydelse paa den nationale Dannelse er væsenlig afhængig af, at vort Folks egen Oldtid, der altid maa blive en Hovedgjenstand for denne Videnskab, dog ikke kommer til at staa som en fjern, uddød og afsluttet Verden, men at den historiske Traad, som uafbrudt slynger sig gennem Nationens Liv, kommer til den nulevende Slægts Bevidsthed gennem de historiske Mellemed af Sprogstadier, Livsformer og Aandsfostre, — vover jeg at udtale den Formening, at Universitetet ogsaa fremdeles vil have Brug for en dobbelt Repræsentation af den samlede nordiske Philologi: at det ved Siden af den udmærkede Lærde, der hidtil særlig har været kaldet til at hævde Oldsproget og ved dets grundige grammatikalske og lexicalske Behandling at befæste Grundvolden for den Videnskabsbygning, paa hvis Opførelse der først saa nylig er taget alvorlig fat, ogsaa vil have Brug for en dansk Mand med den fornødne Duelighed til at medvirke til Videnskabens Udvikling og Forplantelse, og da særlig til at knytte den gamle Tid til den nye, ved med fortroligt Kjendskab til hin at lade ogsaa den sproglige og literære Udvikling i de af Oldsproget udgaaede nynordiske Sprog gennem Middelalderen og den nyere Tid komme til sin fulde Ret: at det vil have Brug for en Mand, der med den fornødne Kundskab og Modenhed forener Kald og Evne til gennem det mundtlige Foredrag hos den studerende Ungdom at vække og nære Kjærligheden til Norden, det gamle

og det nye, at vejlede den til frugtbar Indsigt i de nordiske Sprog gennem alle Tider, at aabne den de forbigangne Tiders Skrifter og lære den at kjende deres Tro og Digt, Liv og Sæder, altsammen med stadigt Hensyn paa den nationale Fortids levende Forbindelse med det nu levede Liv, de nu talte og skrevne Sprog, de nu blomstrende Literaturer og den hele nu vundne aandelige Udvikling, som det er vor Sag at fortsætte og forplante til de kommende Slægter.

Idet jeg vover at haabe, at det høje Ministerium vil turde troe i mig at have fundet en saadan Mand, maa det endnu være mig tilladt kortelig at omtale min personlige Stilling, der formentlig gjør det til en Nødvendighed ogsaa ved ydre Baand at knytte mig til Videnskaben, om jeg ellers ikke skal gaae tabt for den. Født 9. September 1824, blev jeg, efter alt i flere Aar at have lagt mig efter nordiske Sprog og Literatur og tillige at være optraadt som Forfatter, først 1846 Student ved Københavns Universitet med Characteren Laudabilis, og tog derefter i Foraaret 1847 første Del af anden Examen. Allerede 1843 havde jeg i en Artikel i „Dansk Folkeblad“ paavist Utilstrækkeligheden af de tidligere Udgaver af de gamle danske Folkeviser og bebudet en ny Udgave efter en stor Maalestok, og strax efter bestaaet Examen artium opfordredes jeg af Bestyrelsen for det danske Literatursamfund til at fremkomme med Forslag til en saadan Udgave. I Februar 1847 udkom min „Plan“, og senere i samme Aar (August og December) min „Prøve“ i to Oplag. I hele dette og en Deel af det følgende Aar førtes i Blade og Smaaskrifter om dette „Kæmpevisespørgsmaal“ en levende Debat, hvori jeg gjentagne Gange deltog, senest med et særligt Skrift, „Etatsraad Molbech og Kæmpeviserne“, der udkom i Marts 1848. Denne Debat havde foranlediget mig til at udsætte at absolvere anden Deel af anden Examen til Foraaret 1848; men da indtraadte en uforudset Afbrydelse i alle mine Planer og Studier, idet jeg i April 1848 indtraadte som frivillig Menig i Hæren, med hvilken jeg derefter deltog i alle tre Felttog, indtil jeg i Foraaret 1851 vendte tilbage til København som tjenstgørende Lieutenant i Armeens Linie og efter Istedslaget Ridder af Danebrogen. I Mellemtiden havde jeg under Vaabenstilstanden 1849—50 med Permission tilbragt et halvt Aar i Hovedstaden, hvor jeg da ordnede alle mine Optegnelser til Kæmpeviserudgaven, saa de vilde kunne benyttes af en anden, om jeg ikke selv skulde komme til at udføre Arbejdet; og strax efter min Tilbagekomst i 1851 lagde jeg da Haand paa Værket, hvoraf 1ste Hefte udkom 1853. Den militære Tjeneste, hvori jeg i to Aar efter Krigen vedblev at staae, øvede imidlertid en saa lammende Indflydelse paa min literære Virksomhed og mine Studier, at jeg fra 1ste Juli 1853 traadte à la suite, det vil sige fritoges for al Tjeneste, men ogsaa for al Løn; og i denne Stilling forblev jeg i næsten otte Aar, indtil Foraaret 1861. I dette Tidsrum, i hvilket jeg i sex Aar nød godt af det af Universitetets Consistorium bestyrede Smithske Stipendium, levede jeg udelukkende for mine Studier og min literære Virksomhed, ligesom jeg ogsaa da underkastede mig den før omtalte Magisterconferens ved Universitetet; og disse otte Læreaar skyldes det da væsenlig, at jeg nu vover at optræde som Candidat til en Lærerpост ved samme. Siden Foraaret 1861 har jeg imidlertid maattet opgive min frie Stilling og atter indtræde i activ Tjeneste ved Hæren, det første halve Aar i en Provindsby, det sidste halve, ved særlig Gunst, her i Ho-

vedstaden. Endnu er herved vel intet tabt; men denne min nuværende personlige Stilling er ganske vist i Længden uforenelig med Videnskabens Krav.

Naar jeg da herved fremstiller mig for den høje Minister for Danmarks Kirke- og Undervisningsvæsen, med underdanig Ansøgning om *nu* at vorde kaldet til Universitetet, da skeer dette med fast Tro paa mit Kald til en saadan Virksomhed, men dog i ydmyg Erkjendelse af min store Ufuldkommenhed; i det sikke Haab, at min Virken ved Universitetet, om jeg nu kaldtes dertil, ikke vilde blive forgjæves, men ogsaa med den ængstende Følelse af, at *nu* maa en saadan Plads aabne sig for mig, hvis jeg ellers skal komme til at yde mit Fædrelands Videnskab og Literatur den Tjeneste, hvortil jeg troer mig kaldet. Jeg er nu snart 40 Aar gammel, og Lodden for mit følgende Liv maa nu kastes. Nu staar jeg rede med Lyst og med Evne til helt at leve for Videnskaben og navnlig ogsaa til ved det mundtlige Foredrag at fremme og forplante den, — noget, hvortil nogle Aars trykkende Venten, maaskee endog langt fra Hovedstaden, og tvungne Beskæftigelse med fjernt liggende og sløvende Sysler let for bestandig turde gjøre mig uskikket.

Underdanig
Svend Grundtvig
Candidatus magisterii, Premierlieutenant,
Ridder af Danebrogen.

2 b.

(Svend Grundtvigs Skrivelse til Professor Martin Hammerich
angaaende det ledige Docentur.)

Kbh'n. 24/6 63

Højstærede Herr Professor!

Tag mig ikke ilde op, at jeg i denne for Dem saa travle Tid yderligere besværer Dem i Anledning af Concurrencesagen; men hvor det, som her for mig, gjælder Liv og Død: et hæderligt og med Guds Hjælp virksomt og nyttigt Liv, aandeligt Liv og Udvikling, eller en tærende daad- og haabeløs aandelig Hendøen, der kan man ikke være saa nøjeregnende med Hensyn til sine Medmenneskers Tid.

Efter at jeg i Lørdags talte med Dem har jeg talt med Conferensraad Madvig og sagt ham omtrent det samme som jeg sagde Dem; jeg har henledt hans Opmærksomhed paa min personlige Stilling til det nu foreliggende Concurrencespørgsmaal, — et Moment, som formentlig turde komme i Betragtning, naar der dog ved Siden af Spørgsmaalet om, hvem der ved selve den afholdte Concurrence maatte siges at have bestaaet bedst, blev gjort andre Hensyn gjældende. Jeg fastholdt, at det var et for mit Vedkommende ikke oftere tilbagevendende Spørgsmaal: om jeg skulle tilhøre Videnskaben og Literaturen eller definitivt afskæres fra al Udsigt til at kunne leve for dem. Jeg fremhævede, at hvad der for mig var et Livsspørgsmaal, var for Lyngby kun et Tidsspørgsmaal, ikke blot fordi han er yngre, men ogsaa fordi hans særegne Dygtighed lader sig — endog rettest — henføre under en anden Benævnelse end „nordisk Philologi“, saa at Vejen til Universitetet ikke vilde være ham (saaledes som

den, om *han* ansættes i *denne* Post vilde være mig) afskaaren; jeg yttrede min Formening om, at selve Lyngbys særegne Dygtighed vilde i fuldere Maal komme til sin Udvikling og bære sin Frugt for Videnskaben, om han kom til Univ. som Docent i „comparativ Philologi“ og ikke paa denne Plads, hvor den første officielle Gjerning ifølge Forholdene vil blive at læse over „almindelig dansk Literaturhistorie“. Jeg gjorde gjældende, at man ved at indstille ham til den eneste Post, hvortil jeg kunde aspirere, definitivt udelukkede og opoffrede mig, medens det samme ingenlunde vilde gjælde for Lyngbys Vedkommende, dersom man indstillede mig, — hvortil efter min Formening Concurrencen *ialfald* berettigede. Conferensraad Madvig hørte mig med velvillig Opmærksomhed og udtalte, at *han vilde finde det i sin Orden, om jeg gav de andre Medlemmer af Comiteen den samme Fremstilling som jeg havde givet ham*. Dette har jeg nu gjort. Jeg har hos et Par af Comiteens Medlemmer (Thorsen og Gislason) fundet den Forestilling, at jeg var en af høje Velyndere saa vel støttet Personlighed, at der ingen Fare var for mig: man mente (sagde Gislason) at kunne skaffe baade Lyngby og mig Plads ved Universitetet netop ved at sætte ham som Nr. 1 og mig som Nr. 2: Interessen for mig skulde da være stærk nok til at bringe os begge ind. (!!!) Jeg kunde kun give den Forsikkring, at dette heroede paa en Fejltagelse, at der næppe kunde være Tale om mere end to Universitetslærere i nordisk Philologi saa længe den classiske kun har to, og at, da jeg ikke kunde gaa ind under nogen anden Benævnelse, saa vilde Spørgsmaalet for mit Vedkommende aldrig mere vende tilbage, dersom jeg nu blev forkastet. Nr. 2 og Nr. 0 var for mig lige eet. — Prof. Vestergaard syntes, om jeg forstod ham ret, at indrømme 1) at jeg ingenlunde kunde siges at være besejret i selve Concurrencen, men snarere maatte siges at have sejret i den, da mine Svar paa de to af Comiteen stillede Spørgsmaal vare de mest tilfredsstillende, og da min større Forelæsning maatte erkjendes for et videnskabelig betydeligere Arbejde end Lyngbys; og 2) at man troede sig berettiget til for en Del at se bort fra selve Prøven og hen til en directe sammenlignende Bedømmelse af Lyngby og mig, vor videnskabelige Retning og forventede Betydning (hvad jeg anseer for en ligefrem Uretfærdighed, fordi derved gives det subjective Skjøn og den særegne Faginteresse det videste Spillerum).

Jeg har, som sagt, gjort *alle* Comiteens Medlemmer min Meddelelse; naturligvis uden at afæske dem nogen Udtalelse om den Vægt, de troede at maatte tillægge den. Conferensraad Wegener gav jeg desuden en Afskrift af de Anbefalinger, der ledsagede min for et Aar siden indgivne Ansøgning til Ministeriet, og som formentlig burde have foreligget Comiteen, eftersom jeg lod dem følge med mit til Comiteen stiledede Andragende om at stedes til Concurrence. Da Ansøgningen med Tilbehør i sin Tid havde foreligget det philosophiske Facultet, og Prof. Thorsen ogsaa var bekendt dermed, var det især med Hensyn til Conferensraad Wegener og Dem, at jeg lod Anbefalingerne følge med mit sidste Andragende til Comiteen. Jeg tillader mig da herved at tilstille Dem min Concept til den aargamle Ansøgning med vedhængende Afskrift af Anbefalingerne, som jeg beder Dem at gennemlæse.

Og hermed være denne min Sag da anbefalet til Deres og de andre lærde Herrers samvittighedsfulde Overvejelse. Jeg er mig bevidst, at jeg

ikke søger noget, som jeg ikke anseer for ret, og at jeg ikke vilde ønske at forlede Nogen til at gjøre andet, end hvad de ansee for at være det.

Jeg forbliver, Herr Professor
Deres med Højagtelse
forbundne

S. T.

Herr Prof. Dr. M. Hammerik R. af D.

Svend Grundtvig.

3 a.

(Carl Ploug opfordrer Svend Grundtvig til at udarbejde og udgive
Viseudgavens 5. Bind i Løbet af 3 Aar.)

6 Maj 1877.

Kjære Grundtvig!

Iaften modtog jeg Kirke og Undervisnings Ministeriets Anvisning paa 66 Kr. 66 Øre til Folkeviserne fra 1876 og imorges kom Bruuns Tilsigelse til Mødet paa Onsdag. Dette Sammentræf rørte op i en af mine stadige Kilder til Sorg: nemlig den Skam, som det er baade for Literatursamfundet og for Dem, at dette Værk, der skulde være Begges Størværk, i 25 Aar ikke har naaet Enden paa 4de Bind og i 3 Aar kun er rykket frem med et Hæfte Anmærkninger paa 12 Ark, hvoraf vel de lærde, men sandelig ikke de læge Subskribenter paa Folkeviserne kunne have nogen Fornøjelse. Hvor kan man tiltro det Samfund Livskraft, der sidder saa ynkelig fast i det største Arbejde, det har paataget sig? Og hvor kan De vente, at en saa hensynsløs og ilfærdig Minister som Fischer vedbliver at holde til Raadighed for Samfundet Aar efter Aar en Sum af 800 Kr, naar der af den i 3 Aar er brugt det første Aar Intet, det andet 333 Kr 33 Ø, det tredje 66,66 — i Alt af 2400 — 400?

Det er derfor, kjære Grundtvig, at jeg indstændigen beder Dem at gjøre Alvor af Deres Antydninger og halve Løfter paa vort Aarsmøde og at gjøre det paa en saadan Maade, at De lægger et nyt moralsk Baand paa Dem selv, da det gamle ikke har viist sig stærkt nok. Jeg foreslaar Dem nemlig i Samfundsraadets Møde paa Onsdag, naar Valgene ere foregaaede og Beslutning taget om Stolpes Arbejde, da at afgive en Erklæring, som De forlanger indført i Protokollen, omtrent af følgende Ordlyd.

„Som jeg paa Aarsmødet har udtalt, erkjender jeg Nødvendigheden af at fremme Folkevisernes Udgivelse hurtigere, end det i en Række Aar er sket. Jeg har derfor taget den Beslutning at udgive 5te Bind snarest muligt, delt i 3 Hefter, hvoraf jeg forpligter mig til at have det første færdigt i Begyndelsen af 1878 — med dette omdeles Afslutningen af 4de Bind — og de to følgende først i 1879 og 1880“.

Tag nu dette Forslag — der selvfølgelig bliver mellem os — i velvilligste Overvejelse og bring det i mere eller mindre ændret Form i Udførelse; thi hverken De eller Samfundet kan være tjent med, at Arbejdet bliver ved at sove, og det er dog altid behageligere at vaagne af sig selv, end at vækkes paa ublid Maade af Andre.

Deres hengivne
C. Ploug

3 b.

(Svend Grundtvigs Svar.)

Platanvej. 7 maj 1877.

Kære Ploug!

Da jeg virkelig ikke har „sovet“ over kæmpevisearbejdet, så er jeg ikke heller bleven vækket — hværken blidt eller ublidt — ved Deres råb. De må tro, at min ungdomskærlighed til vor gamle folkesang ingenlunde er kølnet i årenes løb, og De må da kunne vide, hvilken „sorg“ — dyb og stadig sorg, i en ganske anden forstand, end De eller nogen anden kan føle en sådan i denne anledning — det har været og er mig, at mit „kæmpeværk“ skrider så langsomt fremad og stundum synes at stå helt stille. Jeg trænger visselig ikke til „nye moralske bånd“; — de gamle er stærke nok og snære mig tit nok til blods, uden at nogen ser det. Ikke heller trænger jeg til tilskyndelser udenfra, som jeg heller aldrig har savnet. Jeg er Dem taknemmelig for den iver og varme for sagen, som har fremkaldt Deres skrivelse, ligesom jeg f. eks. har takket prof. Liebrecht i Lüttich for hans „offenes Sendschreiben“ til mig i Germania 1876.

Men hverken andres eller min egen iver og utålmodighed kan gøre sagen klar og beherske alle de forhold, hvoraf en hurtigere fremme af mit hovedværk afhænger. De har tænkt Dem, at sagen kunde fremmes ved en *protokol*; men jeg frygter for, at denne nyeste diplomatiske panacé vilde her vise sig lige så uvirksom som i andre og større forhold; så jeg må bede Dem undskylde, at jeg her ikke kan følge Deres råd eller underskrive Deres opskrift.

Grunden til den langsomhed og de afbrydelser, folkeviseutgaven har måttet lide under, er ikke enten dovenskab eller karaktérløshed fra min side, men simpelt hen andre uafviselige arbejder, der alt for meget have lagt beslag på min tid og min kraft. Uafviselige i første række ere da sådanne arbejder, som påhvile mig i embeds medfør, hvorved da fornemmelig må tænkes på *universitetsforelæsningerne*, der undertiden — således som nu i de sidste halvandet år, da jeg har læst over dansk litteraturhistorie — optage mig så godt som helt. Dernæst har jeg også haft fuldt op af arbejder, som også må kaldes uafviselige, pålagte mig ved min stilling og tidsomstændighederne. Sådanne ere mine Eddaudgaver 1868 og 74; min norske fejde 1861 og 69; Retskrivningsordbøgerne 1870 og 72; Palladii Visitatsbog 1872; E. T. Kristensens af mig udgivne og oplyste Jyske folkeviser 1871 og 76; tilvejebringelsen, medens det endnu er muligt, af en fuldstændig, bevarende, håndskreven samling af Færøernes folkesange på 1000 ark, hvorpå er arbejdet i fem år 1872—76. Således også den mig ved min faders død 1872 tilfaldne uafviselige pligt til at tage virksom del i udgivelsen af hans skrifter (Salmer, Ordsprog, Krønikerim, Bragesnak, Kæmpeviser, Kirkespejl &c). Talrige ere også de krav på større eller mindre tidsanvendelser, som stilles af samfund og enkelte personer, og som jeg også må ansé det for min pligt at imødekomme. Jeg skal kun minde om de talrige krav, jeg i løbet af de sidste 23 år har udført for det samfund, hvis formand De er, og i hvis navn De taler. Også Vidensk. selsk. og arnam. komm. have stillet krav til min arbejdskraft,

som ej kunde afvises. Og mange ere de forespørgsler, der rettes til mig fra inden- og udenlandske lærde og ulærde, og som jeg må besvare. I de sidste år har jeg således både måttet yde hjælp og oplysninger til en *svensk* folkevisseudgave og — efter en større målestok — været kaldet til medarbejder ved en i Amerika forberedt kritisk udgave af alle *engelsk-skotske* ballader, for hvilken min udg. af DgF. tages til mønster.

Endnu kan bemærkes, at 2 somre — forelæsningsferier à 3 måneder, som er min bedste samlede arbejdstid — har været unddraget mine litterære arbejder ved min hustrus ophold i Svejts og Tyskland 1873 og 74.

De må tro, kære Ploug, at det ligger mig tungt på sinde, således at se mit hovedværk og yndlingsarbejde sinket og besværliggjort, og De må være forvisset om, at jeg stadig har for øje at frigøre mig *så meget som muligt* for andre arbejder og at spare al den tid jeg kan opdrive til *dets* fremme.

Det sidst udkomne hæfte af værket, der vel, — deri har De ret — er mindre populært, men derfor ikke mindre vigtigt end noget foregående, og som, dersom det var trykt i almindelig 8vo og med Korpus, vilde udgøre nærmere 48 end 12 ark, det blev det mig kun muligt at få færdigt ved hjælp af en mig af den nuværende kultusminister tilstået fritagelse for et halvårs forelæsninger (sidste halvår 75). Siden har jeg som sagt måttet læse 3 semestre over dansk litteraturhistorie med anvendelse af så godt som min hele tid, med undtagelse af sidste „sommerferie“, da jeg udarbejdede de Danske folkeæventyr, som havde ligget og ventet på mig i 20 år.

Nu — inden jeg modtog Deres venlige påmindelse — har jeg valgt (og kunnet med god samvittighed vælge) et andet forelæsningsæmne, for de næste 3 el. 4 semestre, som vil unde mig bedre tid til litterært arbejde, og jeg har afslået tilbud af pekuniært fordelagtig natur for den nærmeste fremtid, for at kunne sætte fuld kraft på udgaven af folkeviserne. Og det er mit faste håb, at jeg — skønt jeg samtidig må opfylde indgåede forpligtelser lige over for den amerikanske udgave af English and Scottish Ballads; må for Vid. Selsk. udgive Espersens bornholmske ordbog; må uden vederlag forestå udarbejdelsen af en færøsk ordbog; samt varetage udgivelsen af en række hidtil utr. hist. forelæsn. af min fader fra 1838, og forberede så vel en samlet udg. af hans poetiske arbejder som af samlinger til hans biografi — skal få det 1ste hæfte af DgF. V færdigt i dette år, samt en del trykt af slutningshæftet til IV, hvilket jeg da håber at få færdigt og udgivet tillige med V, 2 i året 1878.

Dette er mit håb og min hensigt, og jeg har som sagt taget alle de forholdsregler, der står i min magt, for at nå den. Ydre, skrevne forpligtelser til at gøre, hvad jeg af indre drift heller end gerne gør, må jeg derfor ansé for lige så urimelige som unyttige; og jeg vover at håbe, at De, kære Ploug, ved at læse denne skrivelse vil få et indtryk af, at det ej heller vilde være ganske billigt at kræve dem af mig.

Deres
Med højagtelse hengivne
Svend Grundtvig

4.

(Carl Ploug meddeler Svend Grundtvig, at denne bør sætte sig det begrænsede Maal at faa afsluttet 5. Bind af Folkevisesudgaven. Skrevet to Maaneder før Sv. Grundtvigs Død 14 Juli.)

10 Maj 1883

Kjære Grundtvig!

De maa af Aars og Dags Taushed slutte, at det ikke er mig en Smule mere behageligt, end de fleste Andre, at minde gode Venner om, hvad der synes mig at være Deres Skyldighed. Og De maa tro, at i nærværende Tilfælde er det ikke en unødig Frygt for noget Medansvar, der driver mig, men Sorg over, at et stort og smukt, priseligt og ærefuldt Fortagende mere og mere udsættes for at blive liggende som halv Makulatur, til Skam og Skade for det Samfund, der har sat det i Gang, og til Skam for Dem, der har foreslaaet det og paataget Dem at udføre det.

Jeg behøver jo ikke at nævne, hvad det er jeg skriver om, men skal kun tilføje, at jeg iforgaars hævdede det 3^{die} af de 4 tilsagte Statsbidrag, af hvilke der endnu ikke har været Brug for een Øre, og at jeg ved et andet Ærende hos Thiele i Mandags erfarede, at 8 Ark henligge restrykte mindst paa 2^{det} Aar.

Medens De ufortrøden har arbejdet og arbejder paa mangt og meget Nyt, som De frivillig har paataget Dem, men hvoraf jeg Intet skal berøre, heller ikke det Foretagende, der er temmelig nær i Slægt med det ufuldendte, er det mig ufatteligt, at De ikke synes at kunne overtale Dem selv til at bringe det Gamle, hvorved Deres videnskabelige Ære dog for en væsentlig Del er vundet, til en Afslutning. Hertil vilde dog efter min Formeening kun behøves et ganske jævnt og andre Sysler ikke udelukkende Arbejde gennem et Par Aar. Naar 5 Bind ere færdige, skønner jeg nemlig ikke rettere, end at De er fuldkomment berettiget til at være træt og til at overlade yngre Kræfter Bearbejdelsen af Deres ubenyttede Samlinger. Da vilde Deres og Samfundets gjensidige Forpligtelser jo ogsaa bogstavelig være opfyldte, saa at dette med god Samvittighed kunde lægge sig til at dø.

Deres hengivne
C. Ploug

5.

(Svend Grundtvig ansøger Ministeriet om Løntillæg og redegør for sine Arbejder og for sine pekuniære Forhold.)

København, d. 4de September 1879.

Til

det høje Kultusministerium.

Forholdenes ubønhørlige Krav tvinge mig til herved at paakalde det høje Ministeriums gunstige Bistand til at forskaffe mig en for mig og min Virksomhed højst fornøden og efter Omstændighederne formentlig billig

Forbedring i mine Kaar, et Tilskud til min Embedslønning, nøjagtig svarende til en dels allerede indtraadt, dels med dette Aars Udgang indtrædende Forringelse i mine Indtægter.

Aar 1863 fast ansat ved Universitetet som ekstraordinær Docent i nordisk Filologi, har jeg altsaa nu i en Tid af 16 Aar virket i denne Stilling og — som jeg vover at haabe — udfyldt den paa en tilfredsstillende Maade og saaledes, at min Virksomhed har omfattet alle Grene af min Videnskab, saa vel den nordiske Oldtids Sprog, Litteratur og Kultur som ogsaa dansk Sprog og dansk Litteratur fra Middelalderen og den nyere Tid.

Ogsaa min litterære Virksomhed i dette Tidsrum
(Sæmundar Edda, kritisk Haandudgave, 1868; 2^{den} gennemarbejdede Udgave. 1874.

Udsigt over den nordiske Oldtids heroiske Digtning. 1867.

Om Nordens gamle Litteratur. 1867.

Er Nordens gamle Litteratur norsk? 1869.

De gotiske Folks Vaabened. 1871.

Det danske Sprogs Tonelag. 1879.

Dansk Retskrivningsordbog. 1870.

Dansk Haandordbog. 1872.

Danmarks gamle Folkeviser, 4de Dels 1—4 Hæfte, 5te Dels 1—2 Hæfte. 1869—78.

Danske Kæmpeviser og Folkesange. 1867.

Danske Folkeæventyr, I—II. 1876—78.

Dr. Peder Palladius' Visitatsbog, kritisk Udgave med Indledning og Ordsamling. 1872.

N. F. S. Grundtvigs Digte i Udvalg. 1869.

Sammes kirkelige og folkelige Digtning. 1870.

Sammes Krønnikerim, Bragesnak, Kirkespejl, Mandsminde, Salmer og aandelige Sange m. m. dels i nye reviderede Udgaver, dels for første Gang udg. efter Haandskrift.)

har mere eller mindre umiddelbart været knyttet til og tjenende for min Embedsgjerning; ligesom ogsaa de ulønnede Stillinger jeg indtager og til Dels gennem det hele eller det meste af det nævnte Tidsrum har indtaget: som Medlem af det kongelige Danske Videnskabernes Selskab og af sammes Ordbogskommission, af den arnæmagnæanske Kommission, af Bestyrelsen for Samfundet til den danske Litteraturs Fremme, og af Oldskriftafdelingen i det kongelige nordiske Oldskriftselskab, — paa forskjellig Maade have givet mig Lejlighed til at arbejde for de samme Formaal som jeg er kaldet til at tjene ved Universitetet.

Efter denne min 16aarige Virksomhed ved Universitetet og med mere end 30 Embedsaar bag mig, staar jeg endnu paa den Lønning, som er Begyndelsesgagen for tiltrædende Universitetslærere i normeret Plads, nemlig af 3200 Kroner aarlig. Som et Tillæg til denne min Lønning har jeg betragtet den mig lige fra min Ansættelse ved Universitetet og indtil afvigte Aar tilstaaede Andel i Kultusministeriets Understøttelser til videnskabelige Formaals Fremme, hvilken Andel i de nærmest forudgaaende Aar (efter at min Lønning var naaet op til det ovenfor angivne Normalminimum) havde været 400 Kr., som imidlertid ikke blev mig til Del i indeværende Finansår. Ved Siden af de nævnte Indtægter har

jeg tillige siden 1867 som Kapitajn i Hærens Forstærkning oppebaaret et aarligt Honorar af 800 Kroner, hvilket imidlertid bortfalder med dette Aar i hvilket jeg naaar den i Hærloven fastsatte Aldersgrænse.

I de sidste sex Aar har jeg saaledes haft en Indtægt af 3200 + 400 + 800 Kroner aarlig, hvortil i de to foregaaende Aar kom Dyrtidstillæg af 300 Kroner, altsaa 4400 el. 4700 Kroner. Denne min Indtægt er i Aar formindsket med de 400 Kr. fra Kultusministeriet, og vil ved dette Aars Udgang yderligere blive formindsket med de 800 Kr. Kapitajnhonorar, saa at min Indtægt i næste Aar vil, dersom intet nyt Dyrtidstillæg gives, være reduceret til Universitetsgagen af 3200 Kr. med Dyrtidstillæg for første Kvartal af 50 Kr.

Denne Udsigt stiller mig, under mine Forhold, hvorover jeg ikke ganske er Herre, aabenbar Nød for Øje; thi jeg vil, om der ikke nu gjøres noget for mig, endda langtfra have denne Sum af 3250 Kroner at leve af i næste Aar. Fra denne Sum maa nemlig først drages Præmien for den pligtige Overlevelserente, og derhos Afdrag og Forrentning og Omkostninger ved det Laan, som jeg Aar 1874 med Ministeriets Minde optog i Livrenteanstalten, til Bestridelse af de ved min Hustrus Sygdom nødvendiggjorte Rejser og Ophold i Udlandet, og disse Poster andrage (og ville endnu i fem følgende Aar andrage) tilsammen 933 Kroner aarlig. Hertil kommer, at jeg har maattet anse det for min Pligt lige over for min stadig syge og hjælpeløse Hustru, der er 13 Aar yngre end jeg, at sikre hende mod altfor beklagelsesværdig Nød ved min dødelige Afgang, ved at tegne endnu en Overlevelserente af samme Størrelse som den pligtige, hvilket koster mig c. 335 Kroner aarlig. Dette giver en Sum af 1268 Kroner, som forlods maa drages fra de 3250, der herved reduceres til — 1992[!] Kroner, hvilket Beløb øjensynlig er aldeles utilstrækkeligt til mit eget og min stadig lidende og sengeliggende Hustrus Underhold, selv om jeg tør gjøre Regning paa ved privat Arbejde at fortjene yderligere indtil 1000 Kroner, hvad dog selvfølgelig altid er meget usikkert.

Jeg maa her endnu tillade mig en lille Digression, til fuld og fornøden Forstaaelse af mine Forhold.

Af Kultusministeriets Budget udredes et Bidrag, der beregnes arkevis, til Udgivelsen af „Danmarks gamle Folkeviser“. Det bør her udtrykkelig bringes i Erindring, at dette Tilskud ydes ikke til mig, men til det Samfund, som i øvrigt bekoster Værkets Udgivelse.

Da¹ det tør antages at være det høje Ministerium bekjendt, at der nu paa 8de Aar af den Hjelmstjerne-Rosencroneske Stiftelse, paa mit Andragende og under mit Ansvar for Anvendelsen, er udbetalt og fremdeles endnu i to Aar vil blive udbetalt til mig en aarlig Understøttelse af 800 Kroner, til Udarbejdelsen af en fuldstændig haandskreven Samling af færøske Folkeviser, samt til Udarbejdelsen af en dertil knyttet haandskreven færøsk Ordbog, der efter deres Fuldendelse skulle overgaa i et offentligt Biblioteks Eje. Jeg bør da i saa Henseende udtrykkelig bemærke, at jeg deraf ikke oppebærer Hvid eller Skilling for mit eget Vedkommende, men atter udbetaler den hele Sum til dem, der udføre Arbejdet efter den af mig lagte Plan, under min Ledelse og mit Tilsyn, saaledes at

[¹ Ordet burde stryges, da perioden, efter Grundtvigs rettelse i koncepten, savner eftersætning.]

jeg for mit dermed forbundne betydelige Arbejde ikke har noget andet Vederlag end den Tilfredsstillelse, jeg tør føle ved at se et saa vidtløftigt og vigtigt Værk, som Fremtiden vil vide at skaffe, nærme sig sin Fuldendelse, i det det færøske Vise-Corpus nu er fuldfærdigt i 15 Kvartbind, og alle Excerpter til Ordbogen i Løbet af dette Aar ville være færdig nedskrevne paa løse Sedler, hvorefter den endelige Samling og Redaktion tør ventes fuldført i de tilbagestaaende to Aar.

Jeg tror her ej heller at burde lade uomtalt, at, ligesom jeg har ladet det være mig magtpaaliggende at redde og til Eftertiden at overgive alt hvad der er bevaret af det lille ejendommelige færøske Folks Sprog og Litteratur, saaledes har jeg nu alt i Løbet af 35 Aar (siden 1844) — fra først af som Forberedelse til min Udgave af Danmarks gamle Folkeviser, og senere knyttet til de af mig 1854—61 udgivne „Gamle danske Minder i Folkemunde“, — ved flere hundrede Landsmænds Bistand, foretaget en storartet Indsamling af alle Haande mundtlig bevarede Minder af folkepoetisk og kulturhistorisk Art fra alle Egne af Danmark, og til Indsamling, Ordning, Registrering og Afskrivning af disse Sager har jeg allerede anvendt efterhaanden nogle Tusinde Kroner og maa anvende endnu fremdeles mindst et Par Hundrede Kroner aarlig, for en Gang at kunne efterlade mig disse Samlinger, — som jeg føler mig forvisset om, at baade Fædrelandet og Videnskaben i Fremtiden ville vide mig Tak for, — i en vel ordnet, let tilgængelig, haandskreven Stand.

I Henhold til samtlige her fremstillede Forhold og Omstændigheder er det, jeg herved vover hos det høje Ministerium saa indtrængende som muligt at andrage paa, at dette vil tage sig af min Sag og forskaffe mig den fornødne Forøgelse i mine Indtægter, svarende til den Afgang, jeg dels alt i Aar har lidt, dels ad Aare maa lide, nemlig tilsammen 1200 Kroner aarlig, om hvilken Sum jeg herved ansøger som et personligt Tillæg, i den Overbevisning, at min Virksomhed for Folk, Fædreland og Videnskab vel er denne Løn værd, og at denne Løn efter Forholdenes Beskaffenhed er absolut nødvendig til Virksomhedens Fortsættelse.

Underdanigst
Svend Grundtvig

[De originale dokumenters signatur i Dansk Folkemindesamling er følgende: 1 acd er henlagt ved 1 b i DFS 179, 1910/31; 2 ab og 5: DFS 169C, 1910/21; 3 ab og 4: DFS 178, 1910/30. — Renskriften af brevet 3 b er bevaret i Ny kgl. saml. 1538 2° vol. 11 og er herefter aftrykt ved Carl S. Petersen i Danske Studier 1907 207—10.]

STRAF FOR BESPOTTELSE

En Sagnundersøgelse.

AF

AUGUST F. SCHMIDT

I gennem Årtusinder har Menneskene ved Hjælp af naturforklarende Sagn med et ganske enkelt Indhold søgt at forstå den Verden, der omgav dem. De mente derigennem at have den bedste Forklaring på vigtige Områder af Tilværelsen og dens Fænomener. Af sådanne Sagns Indhold kan man undertiden erfare et og andet om de Kulturtilstande, der herskede i den Tid, de var gængs, ligesom det engang imellem kan være muligt at fremkomme med Oplysninger om Årsagen til deres Oprindelse og Udformning.

Ejendommelige Naturformationer kan lede Tanken hen på pludselige Katastrofer, og har sådanne engang — imens den pågældende Egn var beboet af Mennesker — fundet Sted, har de givet Anledning til Overvejelser og deraf følgende Sagndannelser. Uhyggelige og skrækindjagende Tildragelser ansås i gamle Tider — og endnu hos Naturfolk — for skjulte, mystiske Magters Vrede og Indgriben. Den Forståelse, vi nu har af Naturen, var for tidligere Tiders Mennesker fuldstændig ukendt. De levede som Fanger i en Tilværelse, de slet ikke forstod noget af, og derfor tolkede de Naturen, dens Ting og Udseende, og hvad der skete i den, som Udslag af Bevidsthed og dæmonisk Vilje, medens vi nu forklarer ud fra Naturlove.

Til Menneskehedens ældst optegnede Sagn hører Beretningen om Syndfloden og Sagn om Byers Undergang ved Ildregn fra Himmelen (Sodoma og Gomorrha) eller ved at Guderne i deres Vrede forvandler en Egn til en Sø¹, således som man hører herom i det oldgræske Phile-

¹ Jfr. H. F. Feilberg: Skabelsessagn og Syndflodssagn (1915), S. 177: „Rimeligt er det at antage, at alle flodsagn, også de ældste, tilhører i en vis betydning en historisk Tid. Jeg kan ikke forestille mig muligheden af, at noget minde kunde

mon og Baukis-Sagn, der forklarer nogle frygiske Sumpes Oprindelse¹.

Mest kendt i Kristenheden er Beretningen om *Sodomas og Gomorrhas* Ødelæggelse, hvorom der findes Oplysninger i 1. Mosebog (13, 14, 18, 19 og 21 Kapitel). Denne Begivenhed var Guds (Jahves) Straffedom over ugudelige Mennesker. De to Byer fandtes ved Sydregionen af *Det døde Hav*. Det er ikke i Bibelen nævnt, at dette Hav fremstod, hvor Sodoma og Gomorrha forsvandt, men ikke desto mindre er det ned gennem Tiderne blevet anført som noget selvfølgeligt, at man altid har tænkt sig, at Det døde Hav fremkom, hvor de to Stæder havde haft deres Plads². I *Talmud* (o. 200—500 e. Kr. F.) nævnes Det døde Hav som *Det sodomitiske Hav*, hvilket synes at vise, at man tidlig i Tiden har tænkt sig, at det omtalte Hav dækkede over Sodoma og Gomorrha. Denne Anskuelse har uden Tvivl fra fjerne Tider været kendt i vidtstrakte Områder omkring Det døde Hav, men hvornår den er kommet til Europa, kan vist næppe afgøres. Vi skal nok et Stykke ind i Middelalderen, inden man i vor Verdensdel kan have kendt noget til den Forklaring, at et ejendommeligt Hav Syd i Det hellige Land er fremstået, hvor to syndige Stæder blev udslettet.

Da Sagnet herom endelig var kommet til Europa, har det ved sit virkningsfulde Indhold haft alle Betingelser for at blive udbredt og husket. Man tør uden Tvivl regne med, at det er blevet benyttet i mangen en advarende *Munkeprædiken*³. Både Prædikant⁴ og Tilhørere gemmes ned i tiderne fra forhistoriske, uhyre fjerne tidsrum. Jeg kender intet eksempel. Vi behøver herhjemme jo blot at spørge om folkeminder, om end aldrig så dunkle, fra skaldyngefolkets eller stenalderens tid, — der er ingen“.

¹ Franz Schmarsel: Die Sage von der untergegangenen Stadt (Berlin, Kiel 1913), 2 ff. Danmarks gamle Folkeviser (ved H. Grüner-Nielsen), Nr. 539. Folklore Fellows Communications Nr. 108 (Helsinki 1934), S. 187, Henvisninger.

² Jfr. Hermann Gunkel: Genesis (Göttingen 1902), 188—89, hvor det nævnes, at Sodomasagnet taler om Ild og Jordrystelse, men intet om Vand, selv om det for Sodoma og Gomorrha var karakteristisk, at de lå ved en Saltso. Måske Sagnet er vandret hertil andet Steds fra for at give en Forklaring på Det døde Havs Oprindelse. Gunkel nævner i denne Forbindelse Philemon og Baukis-Sagnet og Syndflodssagnet, hvilke beretter om Søers Opståen og store Vandfloder som Straf for Uvenlighed mod Guderne og for ugudeligt Levned. Et Sagn af Philemon-Baukis-Typen er optegnet i Indien, hvor en stor Sø er fremkommet som Straf for Uvenlighed mod en Guddom. Søen, Colair Lake, findes mellem Kistnas og Godaverys Delta (N. M. Venkataswami: Folklore in the Central Provinces, Indian Antiquary XXIX (1909), 200).

³ Om middelalderlige Munkeprædikener se Albert Wesselski: Mönchslatein (Leipzig 1909); indeholder Fortællinger fra gejstlige Skrifter i det 13. Århundrede.

⁴ Prædikanterne kan have tilhørt Franciskanerordenen, den første og den mest udbredte Tiggerorden. Den kom til Danmark 1232.

har troet på Sagnberetningens Indhold. Man mente heri at finde en god Forklaring på Det døde Havs Oprindelse, og det har været let for Munke og andre Gejstlige at overføre Sagnet på mere nærliggende Forhold, idet der kunde henvises til, at denne eller hin Sø (Mose etc.) var fremstået ved, at en By eller Gård på Grund af Beboernes Ugudelighed var sunket i Jorden netop på det Sted, hvor en af Tilhørerne kendt Sø el. Ign. fandtes. Sagnene om Søers Oprindelse som Følge af Ugudelighed og Gudsbespottelse hører til den Gruppe af ætiologiske (naturforklarende) Sagn, der har sin ældste litterære Oprindelse i Det gamle Testamente. Alene at Beretningen om Sodomas og Gomorrhas Udslettelse stod i Bibelen var jo nok til, at den vandt almindelig Tiltro, og hvor mange i Kristenheden har mon tvivlet på den inden i Nutiden, hvor den geologiske Videnskab har givet os Forklaringen på Oprindelsen til Jordens forskellige Vande.

Afguderi og Gudsbespottelse har altid indenfor Kristenheden hørt til de særlig store Synder, derfor den strenge Straffedom over Sodoma og Gomorrha —, og i de mangfoldige Folkesagn, der fra mange Lande er overleveret om Spot med det hellige, belæres man da også om, hvor alvorlig en Sag det var at drive Gudsbespottelse, for vort Lands Vedkommende i den ret righoldigt overleverede Sagntype: *So i Seng*, der uden al Tvivl har den bibelske Beretning om Sodomas og Gomorrhas Undergang til Forudsætning. Sagnet er af følgende Indhold:

På en Herregård (Gård, Mølle, Slot etc.) holdes et stort Gilde. Da Stemningen er på det højeste, finder det ugudelige Selskab på at spille den stedlige Præst et Puds. De udklæder en So (eller et slagtet Svin) som et gammelt Kvindfolk og lægger den (det) i en Seng. Samtidig bliver der sendt Bud efter Præsten, om han ikke nok vil komme og berette f. Eks. Herremandens Moder, der angives at ligge for Døden. Præsten kommer i Ornat, har Bibel og den sidste Olie med. Han begynder at læse Skriftens Ord eller rækker Hostien frem, men så opdager han Falskneriet, og i Harmen over den Gudsbespottelse, som her har fundet Sted, udtaler han sin Forbandelse over Gården og dens Menneſker, hvorefter han skynder sig bort. Straks efter synker Gården i Afgrunden, og en bundløs Sø (Mose el. Ign.) fremstår på Stedet. I de fleste af Sagnene oplyses det, at Præsten i Skyndingen glemmer sin Bibel på en Stol; Stolen svømmer i Land med Bibelen, der således sammen med Præsten reddes fra Undergang.

Dette Sagn er ikke særlig udbredt i andre europæiske Lande. Det

kendes fra Nordfrisland, Holsten, Oldenburg, Østpreussen, måske Vest-polen, og fra Egnen Forez (Bygden Fraisses) i Frankrig forefindes et Sagn, der minder om den danske Type, men noget direkte Forbillede for vort „So i Seng“ kan det ikke være¹.

Det synes da, som om man i Danmark har foretrukket Motivet med Soen i Sengen. Der kendes dog også adskillige Sagn fra vort Land om sunkne Borge og Gårde, hvortil So i Seng ikke er knyttet. Disse Sagn² skal dog ikke meddeles her, hvor Opgaven er afgrænset til at behandle So i Seng-Typen³, der må synes af mere Interesse for Forskningen⁴ end de øvrige Undergangssagn, der blot beretter, at en Gård er sunket, f. Eks. i Gammelsø ved Næstved⁵, eller at en Landsby er sunket i Sankelmark Sø i Melleslesvig⁶. De Sagn fra andre Lande, hvori So i Seng forekommer, bringer intet som helst nyt til Belysning af de ret talrige, men ensartede danske Optegnelser, der forefindes om vort Emne.

Straffen for bespottelig Adfærd har, som foran nævnt, været glimrende til at forklare visse Søers Oprindelse og samtidig hermed adskillige Gårdes Forsvinden. Der har i gamle, analfabetiske Tider kun skullet få Slægtled til for at glemme den virkelige Grund til, at denne eller hin Gård var blevet nedbrudt, afbrændt eller flyttet, og havde den ligget nær en Sø, var Muligheden for Sagndannelse og Fabuleringen til Stede. Søen (eller Mosen) var der, man havde på dens Bred fundet opskyllet Træværk, Mursten eller andre Bygningsemner⁷, flere Vejspor førte ned til den, — alt talte for, at her engang måtte have ligget en Gård, der måtte være sunket i Dybet (se Nr. 2, 4, 6, 19, 24, 40, 44, 45, 48, 54, 58, 60, 63, 66, 70, 71, 72, 79 neden for)⁸.

¹ Jfr. Schmarsel, *anf. Værk*. Gudmund Schütte i *Danske Studier* 1925, 118. Hans Ellekilde i *Nordens Gudeverden* I, 422.

² Se talrige Eksempler i E. Tang Kristensen: *Danske Sagn* III, S. 237—41. *Danske Sagn* III, Ny Række, S. 162.

³ Fra mange Lande kendes et stort Antal Sagn om Byers, Slottes og Gårdes Undergang, men det vilde være uden Ende at begynde på at anføre Eksempler fra disse Sagn.

⁴ Se Gudmund Schüttes Afhandling om Soen og den sunkne Gård i *Danske Studier* 1925, 117—32. Schütte: *Offerpladser* (1918), 43—47.

⁵ E. Tang Kristensen: *Danske Sagn Ny Række* III (1931), Nr. 654.

⁶ Opt. 1934 af Andreas Lorenzen, DFS 1906/23: 3281.

⁷ Jfr. at i Hjortvad Å Øst for Ribe kunde man i 1880'erne, hvor Åen løber gennem Hjortvad, se Bjælker i Mudderet i Åbunden. Her skal en Borg engang være sunket som Straf for en ryggesløs Ejers løgnagtige Udsagn (Skattegraveren VI, 1886, S. 183—84). Smlgn. hermed Nr. 4,79.

⁸ Jfr. *Fynsk Hjemstavn* 1934, 16 (Røde Dam i Rørup S., Gård sunket, Bygningspor fundne). *Sønderjydske Maanedsskrift* 1934, 151 (Slot i Fruerskov ved Flens-

Det var derfor ikke altid ganske tilfældigt, når en helst lille og rund Sø — uden Afløb — blev Sagntiltrækker. Forskellige Forhold, som de ovenfor nævnte, var Årsag i Sagnstedfæstet. Folketroen fik Støtte af de ydre Tilstande, og den folkelige Fantasi havde nu let ved at lokalisere et Vandresagn til en kendt Sø. At So i Seng-Sagnet er fremstået i den senere Middelalder i Danmark, er der Grund til at tro, idet man af Præsteindberetninger fra 1638¹ til Ole Worm kan se, at det da var kendt i Ribeegnen, Ringe på Fyn og ved Nyborg (se Nr. 20, 75, jfr. Nr. 21), og i 1670erne var det kendt i Himmerland, idet Skelsøsagnet (Nr. 48) nævnes hos Peder Resen i hans Atlas.

Det må ikke lades unævnt, at den første Del af vort Sagn, hvori der fortælles om de upolerede Folks barbariske Puds med Præsten, meget vel kan have fundet Sted i Livets Virkelighed², og Spektaklet, der er fremkommet heraf, kan have givet Anledning til megen Snak og mange Formodninger. At en sådan Spot med det hellige kunde blive straffet, som i sin Tid de ryggesløse Indbyggere i Sodoma og Gomorrha for deres Ugudeligheds Skyld blev udslettet af Jordens Overflade, var umiddelbart forståeligt, og her i Danmark såvel som i andre Lande, hvorfra lignende Vanhelligelsessagn kendes, kan Munke og andre Ordets Forkyndere så have fortalt, at Straffen for Vanhelligelsen her blev den samme som den, der overgik de to gammeltestamentelige Stæder.

Sagnet om So i Seng hører til Vandresagnenes store Gruppe, det har haft let ved at blive stedfæstet de mest forskellige Steder, blot der var en Sø eller Sump, hvortil det kunde knyttes. De danske So i Seng-Sagn er — med nogle Undtagelser (Nr. 19, 25, 45, 60, 67) — forbundet med ofte endog meget små (og runde) Søer³, hvilket er umiddelbart forståe-

borg sunket; i Trolsesø ved Flensborg et Slot sunket). E. T. Kr.: Danske Sagn III, Nr. 1205 (Rester af de sunkne Tvingstrupgårde i Ørridslev Sogn fundne. Sank på Grund af Ugudelighed; jfr. Sv. Grundtvig: Gamle danske Minder I, Nr. 227). Danske Sagn Ny Rk. III, Nr. 1131 (So udtørret i Sjørring Sogn, Thy, Stenbro kommer til Syne). H. H. Jørgensen: Gamle Minder fra Havndal, 12 (Kirke og By sunket, da Præst truede ugadelig Menighed. Derved fremkom Udbyover Sø, 17 ha stor).

¹ Jfr. Hans Ellekilde i *Gammelt Å Nyt* (1932), 47 forneden.

² Jfr. hermed, at Peder Bisp, der 1806—11 ejede *Nøruplund* i Djursland, engang draksin So fuld, hvorefter han trak Konens Natkappe på den og lagde den i Sengen. Så kaldte han alle Folkene ind, for at de kunde få det sære Syn at se (DS IV, Nr. 514). Til ind i afvigte Århundrede havde Bymændene i *Allerslev* i Sydsjælland ved det årlige Ornegilde Byornen inde i Stuen, hvor de så drev højt uhøviske Løjer med Dyret (Hans Ellekilde: *Fra Dansk Folkemindesamling VI*, 1938, 112).

³ I nogle Tilfælde er Sagnet knyttet til Lavninger, Sumpe, Moser o. lgn., se Nr. 1, 13, 14, 18, 22, 26, 35, 36, 37, 38, 40, 41, 51, 59, 64, 65, 76, 78, 79, 80, 81. I to Tilfælde, fra Kystegnene, er Havoverskylninger Årsag til Sagnstedfæstet, se Nr. 5, 6.

ligt, da man ved en lille Sø kunde finde nogen Rimelighed i Sagnets Forklaring på Søens Fremståen. Man vilde lettere kunne komme i Tvivl om dets Sandfærdighed, hvis det var blevet knyttet til store Søer som f. Eks. Arresø og Mossø¹.

Om *Navnene* på de Søer, hvortil So i Seng-Sagnet er knyttet, kan anføres nogle få Bemærkninger. I 1743 skrev således Præsten i *Gamtofte Sogn* (Vestfyn) i en Indberetning, at der her fandtes et Morads, der hed *Paddis Øje*, hvorom en gammel Legende eller Relation fra de katolske Tider beretter, at her har stået et Hus, der sank, fordi man drev Spot med de hellige Ting². Præsten har antagelig kendt Sagnet om So i Seng, uden at han nævner det. I vore Dage er dette Sagn stedfæstet til den lille Sø *Øjet* eller *Øjesø* (Gamtofte S.), der er identisk med *Paddis Øje* (1743) og *Paddesø*, der 1589 bliver nævnt i Jacob Madsens Visitatsbog. Betegnelsen *Øjet*, *Øjesø* er givet med Henblik på Søens Form og Størrelse. Den ligger som et lille blankt Øje i Landskabet³, er 300 Alen i Omfang og over 36 Favne dyb. Et lignende Sønavn forefindes i det nordfynske Sogn *Vevlinge*, hvor vi har et *Padesø Hol* (Nr. 15) ved Grænsen ind til *Hårslev Sogn*. I det sidstnævnte Sogn er to Gårde: *Store-* og *Lille-Paddesø* (1610 Padeszø), der findes umiddelbart i Nabolag til *Padesø Høl*, hvori der er sunken en Gård, fordi man lagde en So i Sengen og hentede Præsten. Navnet på de to Småsøer i Gamtofte og Vevlinge Sogne viser, at Padder i gammel Tid her — som andet Steds — har kunnet give Betegnelse på en Sø eller en Mose. Sandsynligvis har Forekomsten af mange Padder givet Anledning til, at man be-

¹ Til flere af vore store Søer er knyttet forskellige Sagn, således til Viborg og Skanderborg Sø, hvor Holger Danske skal komme og binde sin Hest ved et Træ, når den endelige Kamp for Danmarks Frelse skal finde Sted. Mange Varsler af forskellig Slags inden Verdenslivets Afslutning er ligeledes knyttet til danske Søer, se H. F. Feilbergs Redegørelse herfor i *Danske Studier* 1920, 99—103. Sagnene om Esrom Sø er udførligt behandlet af Hakon Müller i *Fra Frederiksborg Amt* 1932, 35—44. Sagn om Åmanden i de danske Søer er forklarede i *Danske Studier* 1946—47, 81—97. En hel Del Sagn om Søer, Vandløb, Sunde, Fjorde m. v., optegnede af Thiele, E. T. Kristensen m. fl. samt talrige Nutidsoptegnelser herom i *Dansk Folkemindesamling*, har mest lokalhistorisk Interesse. I *Nordens Gudeverden* I, 419—43, 571—76 har Hans Ellekilde bl. a. samlet en Mængde Oplysninger om Søer og Vandløb i Sagndigtning og Folketro, ligesom han har meddelt en Række Navne på Søer, der kan tænkes at have Forbindelse med hedensk Gudsdyrkelse. Dette Emne kan dog ikke endelig behandles, inden hele det danske Stednavnestof er fremlagt og tolket.

² *Historisk Årbog for Odense og Assens Amter* 1925, 498—508. E. T. Kr.: *Danske Sagn* III, Nr. 1186.

³ Et tilsvarende Sønavn kendes fra Ulstrup Sogn i Himmerland, hvor Øje Sø er på 0,6 ha. Øjesø i Feldballe S. (Djursland) er ca. 36 ha i Udstrækning.

nævnte de to små Vandsamlinger efter dette Amfibiedyr¹. Det fælles Navn på Søerne har trukket det ensartede Sosagn til dem begge, og da de hver især lå nær trebundne Sogneskel, har de haft særlige Betingelser for at drage Sagn til sig, idet sådanne Sogneskel var udprægede Sagnmagneter førhen. Nogle af Søerne, hvortil Sosagnet er knyttet, ligger ikke altid så langt fra Lokaliteter med hedensk klingende Navne eller fra Steder, der kan have haft Tilknytning til Tingsteder, gamle Skel o. lgn., således Helligsø i Hvetbo Herred (Nr. 31), Hendrik Sø i Skræm Sogn (34), Kvalsted nær Morsø Sønder Herreds Tingsted (37), Skelsø (48), Blerup Sø nær Viborg, „det viede Bjerg“ (53), og Glue Sø ikke så fjernt fra Njordshelligdommen i Sønder Nærå (20).

Man tør dog ikke heraf slutte, at der har været nogen Forbindelse mellem vore små Sagnsøer og kendte Lokaliteter, hvor vigtige Begivenheder af religiøs eller retslig Art kan have fundet Sted engang i den hedenske Oldtid eller i Middelalderen². Det gælder for Folkesagn — som for folkelige Festsikke — at der er Anledning til at være forsigtig, når det drejer sig om at tolke dem som Efterfølgere af ældre hedensk Brug. Man kan ikke i den righoldige Nutidsoverlevering af Sagn og Folketro om Søer, Moser, Åer m. v. finde Oplysninger, der kan yde Besked om Oldtidsforhold, Offersikke o. lgn., dertil er Tidsafstanden for stor³. Hvad der lejlighedsvis er fremdraget fra Søer og Damme af Oldsager, Dyreknogler og andre Genstande af høj Alder behøver ikke (som det store Fund i Vingsted Møllens Dam ved Vejle) at være Vidnesbyrd om hedensk Naturdyrkelse eller Gudsdyrkelse, og selv om sådanne Fund er gjort i Søer med So i Seng-Sagnet tilknyttet, er der ingen som helst Grund til at sætte dette Sagn i Forbindelse med Genstande, der er kastet i Søen umindelige Tider før man kendte og fandt på at stedfæste Sagnet til Søen, hvorfra der er opfisket flere eller færre Oldsager.

Der er så jævnlig, i mange forskellige Anledninger, blevet smidt Oldtidsvåben, Redskaber, Dyreknogler m. v. i Søer, Moser og Vandløb, ligesom Dyr er omkommet i dybe Vandsamlinger, hvorfor det ikke er underligt, at der engang imellem fra Dybet er blevet fremdraget en

¹ Navnet Paddesø kan næppe være en Omdannelse af Frøsø, viet til Frey eller Freya (jfr. Gunnar Knudsen i Turistforeningens Aarbog 1929, 217).

² Jfr. Gudmund Schütte i Danske Studier 1925, 117—32.

³ Som Helhed tør det vist siges, at man ikke af den righoldige ældre og yngre Folkeoverlevering om Søer og Vandløb kan hente nævneværdig Viden om hedensk Kult og gammel Naturdyrkelse i vort Land, således som det er Tilfældet med Traditionen om hellige Kilder og Hultræer.

Hestepande, et Bukke- eller Vædderhorn eller et andet Skeletstykke fra et druknet Husdyr. Sådanne Fund kan der i Almindelighed ikke siges at være noget mærkeligt ved.

Adskillige små Søer er meget dybe (jfr. Nr. 2, 10, 11, 20, 58, 63), de er Jordfaldshuller eller Grydesøer, som f. Eks. Øls Skæppe (Nr. 46), der er fremstået ved, at en Blok „Dødis“ først er smeltet, efter at Isranden har trukket sig tilbage og aflejret høje Bakker omkring Fordybningen. Sådanne Søer har man i gammel Tid næsten ikke haft Mulighed for at nå Bunden på. Under Arbejdet hermed har man ment at høre en Røst fra Dybet sige, som ved Nr. 4: „Kom tredie Gang igen, så skal I få at vide, hvor dybt her er“¹. Folkene på Sæbygård sænkede et Langjern bundet til 18 Høreb ned i den vestsjællandske Sø Bliden, de trak en Horsepande op på Langjernet, og da Hesteknoglen var kommet oven for Vandet, sagde den, at hvis de kom tiere på den Måde, skulde det ikke gå dem godt, og så faldt den til Bunds igen, lige idet de vilde snappe efter den².

Røsten, som Målerne har troet at høre, har beroet på Lydhallucinationer, der kunde tage Form af Ord, hvis Indhold svarede til den Forestillingsverden, de, der hørte Røsten, levede i. Lydhallucinationer har deres Forudsætning i et Hørebedrag. Sådanne Råb fra Naturen var ofte toledede (som Åmandsråbet) eller rimede³.

Sagnene har, som man kan se på Kortet, en ret ujævn geografisk Fordeling i Danmark. Hist og her, især på Fyn, Mors, Nord for Limfjorden og i Himmerland, er det blevet knyttet til mindre Landområder, hvor ydre Betingelser for Sagnets Tilknytning (Småsøer, Lavninger, Moser m. v.) har været til Stede. Det har ikke behøvet at vandre langt, inden en ny Sø el. lgn. har kunnet fastholde det (se således Nr. 13—20, 29—51, fra Fyn, Vendsyssel, Han-Herrederne, Mors og Himmerland).

Sagnet har uden Tvivl været kendt i Forbindelse med adskilligt flere Lokalteter, end vi nu ved, idet man må regne med, at det ikke er blevet optegnet overalt, hvor man har kendt det, eller også har det været glemt i Folkets Minde, da der i denne eller hin Egn blev samlet Folkesagn. Bortset fra nogle Eksempler (Nr. 11, 12, 14, 15, 20, 21, 24,

¹ Jens Kamp: Danske Folkeminder (1877) S. 269. Danske Sagn III, Nr. 1357.

² E. Tang Kristensen: Danske Sagn III, Nr. 1717. Sagnene om Målingen af Borresø (Nr. 11) har H. Ellekilde udgivet i Gammelt å Nyt (1932), 34—51. Se videre Nordens Gudeverden I, 422. Feilbergs Ordbog, Artikel måle.

³ Danske Studier 1946—47, 82—83.

48, 75) er hele Stoffet tilvejebragt fra J. M. Thieles Tid o. 1820 og til o. 1940.

*

I det følgende skal anføres en topografisk ordnet Fortegnelse over de danske Søer, hvortil So i Seng-Sagnet er knyttet. Sagnstoffet vil i hvert enkelt Tilfælde blive meddelt yderst kortfattet, da der ingen Grund er til at referere eller citere alle de undertiden ret talrige Optegnelser, der forefindes om den ene eller den anden Sø, idet disse Opskrifters Indhold nøjere betragtet overalt er det samme.

1. *Hertugdalen* (Esbønderup S., Holbo H.) i Nordsjælland. Her boede i gamle Dage en Hertug, der blev Uvenner med Præsten. Han puttede en So i Sengen, sendte Bud efter Præsten, som fik Besked om at komme og

berette en døende. Da Præsten opdagede Falskneriet, blev han vred og manede Slottet i Jorden. Tilbage blev et dybt Hul med stejle Skrænter. Dette Hul bærer Navnet Hertugdalen (Anders Uhrskov: Folkesagn, 1922, 52).

2. *Ejlsø, Eyle Sø* (Nørre-Dalby S., Ramsø H.) i den nordlige Udkant af Ravneshave Skov, er ca. 500 Alen lang og ca. 250 Alen bred. Søen, der er meget dyb (eller bundløs), er fremkommet ved, at en Herregård (eller Gård) engang er sunket ned her, fordi man puttete en So i Sengen og sendte Bud efter Præsten til at berette den syge Husfrue. Kun Bibelen drev op til Præsten igen. Salmebogen kan ses sejle på Søen Juleaften. Borgens Skorsten kan ses i klart Vejr i Dybet (Optegnelser i Dansk Folkemindesamling, Top. Nr. 219).

3. *Tengslemark Lillesø* (Højby S., Ods H.) i Nordvestsjælland er fremkommet ved, at en So blev puttet i Seng, Præsten blev hentet, men Borgen sank, da Ugudeligheden blev opdaget. I en anden Optegnelse hedder det, at Borgherren hellere ønskede, at Borgen skulde synke, end at Karlen skulde få Lov at gå i Kirke, og så sank Borgen (Hans Ellekilde: Foreningen Danmarks Folkeminder igennem 25 Aar, 1933, 74—75, med Henvisninger).

4. *Sortensvend* (Vemmelev S., Slagelse H.) er Navnet på et dybt Hul i Vårby Å, Forlev Mark. Her lå i gammel Tid Pine Mølle, nævnt 1376 og nedbrudt inden 1664. Møllen kunde ikke klare sig i Konkurrencen med Valby Mølle. Møllens Nedlæggelse har trukket Sagnet om So i Seng, Præst hentes, Mølle synker, til sig. Resterne af Møllesøen ses endnu. Stedet angives at være bundløst, og det er 150—200 Alen i Omkreds. Navnet på den fordums Mølledam: Sortensvend er kendt helt fra 1653. Det er vel blevet givet, fordi Vandet her p. Gr. af stor Dybde har haft et ret mørkt Udseende (Gunnar Knudsen i Årbog for historisk Samfund for Sorø Amt 1914, 87—91. 1916, 118. Hans Ellekildes Udgave af Svend Grundtvigs Danske Folkesagn II, 1947—48, 77, med alle Henvisninger. Endvidere adskillige utrykte Optegnelser i Dansk Folkemindesamling).

5. *Vænø Grund* (Ørsløv S., V. Flakkebjerg H.) ude i Havet Syd for Glænø. Her har Øen Vænø ligget. Den skal være sunket i Dybet, fordi en ugudelig Mand havde hentet Præsten til at berette en So. Præstens hellige Bog sejlede i Land og blev reddet (Jens Kamp: Danske Folkeminder, 1877, S. 274—75. Gunnar Knudsen i Årbog for Sorø Amt 1914, 90).

6. *Tofterne* sydvest for *Omø* i Store Bælt har tidligere hørt til Øen, men sank, fordi der sendtes Bud efter en Præst til at berette en So. Man skal endnu, når man sejler over Tofterne i klart Vejr, kunne se en grøn Hyldebusk på Havbunden (Gunnar Knudsen i Årbog for Sorø Amt 1914, 90).

7. *Gammelso* (Fensmark S., Tybjerg H.) er fremstået ved, at en Gård er sunket, fordi man sendte Bud efter Præsten, der skulde berette en So, som var lagt i Seng (Opt. i DFS, 1906/23: 565).

8. *Vejrsø* (Bavelse S., Tybjerg H.) ved Christiandals Kloster Nord i Sognet. Et Slot eller en Gård er sunket her, fordi de ugudelige Beboere sendte Bud efter Præsten, der skulde tage en Bestemoder til Alters, men i Sengen var lagt en (død) So. Søen er 2 à 300 m i Diameter på alle Leder, altså af Udstrækning, som man kan tænke sig en Gård kan have

haft (Jens Kamp: Danske Folkeminder, 1877, S. 274. Præstø Amts hist. Årb. 1920, 93—94. Opt. i DFS 1906/23: 569).

9. *Snesere Sø* (Snesere S., Bårse H.) Øst for Snesere By (henved 10 ha) er fremkommet ved, at en Herregård er sunket ned her. En So blev puttet i Sengen, der blev sendt Bud efter Præsten til Beretelse, som Straf sank Gården i Dybet (P. Jensen: Optegnelser om Snesere Sogn, 1883, 229. Østsjællands Vbl. 19/8 1950. Opt. i DFS Top. 602).

10. *Bundløs Sø* (Udby S., Bårse H.) i Teglstrup Skov. Er bundløs, og en Gård er sunket heri på Grund af Ugudelighed. I en anden Opt. hedder det, at i Stokkeskoven er et Slot sunket ned i Vandet og begravet, der er helt bundløst. So i Seng-Sagnet er åbenbart knyttet til Bundløs Sø, selv om Opt. ikke oplyser fuldstændigt herom (DFS. 1906/23: 608).

11. *Borreso* i Almindingen på Bornholm. Den lille, dybe Sø er fremstået ved, at en Herregård sank ned, fordi en So blev lagt i Seng, og Præsten hentes for at berette den. Præstens hellige Bog svømmede i Land, liggende på en Stol (Hans Ellekilde i Gammelt å Nyt, 1932, 34—51, med hele Materialet fremlagt).

12. *Svinehavssøen* (Ønslev S., Falster Nørre-Herred) mellem Byskov og Froens. Her er et Slot sunket ned, fordi man lagde en So i Seng, som man hentede en Præst til at berette (Indberetning fra Præsten G. M. Leth, i Stadager 1729—44, til E. Jessen-Schardebøll. Afskrift i DFS Top. Nr. 823).

13. *Krokonens Kær* (Næsbyhoved-Broby S., Odense H.) er fremstået ved, at berygtede Krofolk drak deres So fuld, lagde den i Seng, sendte Bud efter Præsten, der kom med Sakramentet. . . . Huset sank i Jorden, og et stort Vandsted, Krokonens Kær, fremkom på Stedet. Præstens Bog blev reddet ved at svømme i Land (J. M. Thiele: Danmarks Folkesagn II, 1843, 9—10. Danske Studier 1925, 122).

14. *Gårdsstud, Gårdsted, Gårdstuen* (Skamby S., Skam H.) ved Stensby Bjerg. Her er engang en Gård nedsunket, fordi man lagde en So i Seng, sendte Bud efter Præsten . . . Hans Bog kom sejlene ind til Bredden på en Stol og blev reddet. 1797 oplyses det, at Marken omkring „Gårdsstud“, vel af Gårdsted, Gårdens Sted, kaldes Gårdsstud eller Gårdsstuds-Bjerg. Der var i 1888 på Stedet, hvor Gården sank, en firkantet Plet med Græs, „det ligner ikke andet Græs“, og Græspletten er „kjendelig endnu den Dag i Dag“ (Almeennyttige Samlinger, Bind 34, 1797, S. 7—8. Skattegraveren X, 1888, Nr. 383, S. 114).

15. *Padesø Høl* (Vevlinge S., Skovby H.) ved Grænsen mellem Rørup og Hårslev Sogne, er en bundløs Mose. Ejer sendte Bud efter Præst, So i Seng, Gård sunket, Stol, Bibel og Præst reddet. En stor Tyr, der gik med til Bunds, borede sig frem gennem Jorden, stak et Horn op i Ålsbo Banker (Rørup Sogn, Vends H.), så der blev et Hul, hvorfra Vandet altid løber. Den fortsatte derefter og brød helt op af Jorden i Ørslev Sogn (Vends H.), hvorved Hylken Mølleddam (en lille Sø) blev til. Vandet i Hylken Sø siges at komme fra Mosen i Padesø, der kaldes Padesø Høl eller -hyl. Sagnet synes også at have bredt sig til Margård (Rørslev S., Vends H.) og Myllerup (Barløse S., Båge H.), hvorfra et Par ufuldstændige Meddelelser antyder, at en Gård er sunket (H. Ellekildes Udg. af Sv. Grundtvigs Danske Folkesagn II, 1947—48, 78, med Henvisninger. Opt. i DFS.

Jfr. Fynsk Hjemstavn 1935, 105—06: *Padshyl* i Odense Å, en Dybde i Vandet, hvor en svensk Kriger skal være blevet begravet. Fynsk Hjemstavn 1934, 16).

16. *Avnsøgård* (Vigerslev S., Skovby H.) skal være sunket i Jorden, fordi en Præst blev hentet for at tage en So til Alters (E. Tang Kristensen: Danske Sagn II, Nr. 1253. Fynsk Hjemstavn IV, 96).

16 b. *Øjet* (Gantofte S., Båg H.), se Indledningen Side 38.

17. *Sortensø* (Diernisse S., Sallinge H.) i Holstenshus Skov er fremkommet ved, at en Borg er sunket her, fordi Manden sendte Bud efter Præsten til at berette en gammel Kone. Der lå så en So i Sengen. Præstens Stol kom sejlene i Land med Bønebogen på (DFS 1906/23: 1052, 1058).

18. *Store Lung* (Nørre-Broby S., Sallinge H.), en Mose, der er fremkommet ved, at en Gård er sunket her, fordi man lagde en So i Seng og sendte Bud efter Præsten, om at komme og tage den til Alters (DFS 1906/23: 1068).

19. *Ø i Arreskov Sø* (Øster Hæsing S., Sallinge H.) er for mange Hundrede År siden sunket, fordi Folkene i Borgen på Øen var ugudelige. De sendte Bud efter Præsten om at komme og se til en syg. Da den syge var en Gris, forbandede Præsten Borgen og dens Beboere. Det hele sank i Dybet, Præsten blev dog reddet. I klart Vejr kan man se Guldkanterne blinke, når Bladene vender sig på Søens Bund (Anders Uhrskov: Fynske Sagn, 1929, 142).

20. *Glue Sø* (Ringe S., Gudme H.) i Skellet mellem Ringe og Sødinge Bymarker er fremkommet ved, at et Slot her engang sank i Dybet, fordi den ugudelige Ejer sendte Bud efter Præsten, der skulde komme og berette en døende. Da den gejstlige Mand så, at det var en So, der lå i Sengen, forbandede han Stedet og gik bort. Gården sank, men Stolen med Præstens Bog blev reddet ved at drive i Land. Glue Sø mentes at være bundløs, men der er blevet fisket et Vædderhorn op fra dens Bund. Sagnet synes at have været kendt 1638, i hvert Fald nævner Præsten da til Ole Worm, at Glue er bundløs, og der skal da nok have verseret flere Sagn om Søen (Danske Sagn III, Nr. 1212. H. Ellekildes Udg. af Sv. Grundtvigs Danske Folkesagn II, S. 78—79. H. M. Henriksen: Ringe Sagn, 1948, 11. Opt. i DFS).

21. *Bundløse Sø* (Avnslev S., Vinding H.) menes at være bundløs. Her er en Gård sunket, fordi der blev sendt Bud efter Præsten til at berette en syg, der viste sig at være en So. Præsten kastede den hellige Bog efter Dyret, derpå sank Gården. I Præsteindberetning til Ole Worm 1638 nævnes, at sønden for Korkendrup ligger en bundløs Sø, hvor der menes at stor Gård at være nedsunken i forlæng Tid. „Vesten Korkendrup ligger og en liden Sø, kaldes *Troldesø*, men ingen Årsag hertil“ (E. T. Kr.: Danske Sagn III, Nr. 1189, 1222. Danske Studier 1925, 121).

22. *Mose* (Ullerslev S., Vinding H.) ved Avnslev-Ullerslev Vej, er bundløs. En Gård er sunket her, fordi man lagde en So i Sengen og sendte Bud efter Præsten (DFS 1906/23: 1115).

23. *Sø* (Tullebølle S., Langelands Nørre H.) er fremkommet ved, at Herregården Blegholm er sunket her, fordi man sendte Bud efter Præsten til at berette en syg. Man har forgæves søgt at måle den lille Søes Dybde (H. Ellekildes Udg. af Sv. Grundtvigs Danske Folkesagn II, 79—80. Opt. i DFS).

24. *Hofsø, Hovsø* (Skagen), en nu forsvunden Sø, der på Kortet i Resens „Atlas Danicus“ fra 1677 ses liggende mellem Skagens Kirke og Kattegat. Søen nævnes 1355 Hosyo. Om Gården Hofsø herved fortælles hos Resen, at den skal være sunket i Søen. Om den nu tilsandede Sø oplyser Sagnet, at der blev lagt en So i Sengen i Gården Hofsø, Præsten blev hentet for at berette et sygt Menneske, men da han så, det var en So, skyndte han sig bort, hvorefter Gården sank. Navnet Hofsø tolker Gunnar Knudsen af oldn. hóp „lille Vig“ (C. Klitgaard: Skagen Bys Historie 1928, 30—31. Thiele II, 10. Danske Studier 1925, 119).

25. *Gårdbo Sø* (Råbjerg S., Horns H.) Syd for Skagen. Denne ret store Sø, der nu er udtørret, fremkom ved, at Præsten blev hentet til at berette en So, der lå i Sengen. Derefter sank Gården (H. Ellekildes Udg. af Sv. Grundtvigs Danske Folkesagn II, 80—81. Opt. i DFS).

26. *Pøl* ved Herregården Åstrup (Hjørring Skt. Hans S., Vennebjerg H.) er fremkommet ved, at Ladegården her engang sank i Jorden som Straf, fordi man havde lagt en slagtet So i Seng, der blev sendt Bud efter Præsten . . . der råbte: „Bare Gården vil synke“ . . . En Stol med Biblen på svømmede i Land (O. L. Grønborg: Optegnelser paa Vendelbomaal, 1884, S. 180, Nr. 39).

27. *Klitso* (Horne S., Vennebjerg H.) har lunkent Vand, fordi den står i Forbindelse med Helvede. Den er opstået ved en Præsts Forbandelse over en på Stedet boende Bonde Hans Rød, der lokkede Præsten til at berette en drukken So som Hævn, fordi Præsten havde bebrejdet ham hans Adfærd mod de strandede. Folk, der dvæler på Stedet, og som har begået en grov Synd, drages mod Bunden. Meddelt af J. J. F. Friis i „Mødet paa Læso“ (1910), 81—85. Fortællingen stedfæstes nøjere, men de pågældende Kapitler indeholder i skønlitterær Form en Skildring af Forholdene på denne Egn, hvor Friis var Præst i Horne-Asdal 1858—71. Da han selv havde Strid med sin Menighed om Strandingsspørgsmål (jfr. hans Optegnelser udg. i Vendsysselske Årbøger 1950, 249, 316), er dette måske hans egen Tilføjelse.

28. *Kluntholt Gård* (Understed S., Dronninglund H.) er sunket for Ugudelighed. Et Vandhul hen mod Sydsiden af Kluntholt skal være Stedet herfor (DFS 1906/23: 1221).

29. *Gersholt Sø* (Torslev S., Dronninglund H.) er fremkommet ved, at en Gård, Gersholt, her engang sank i Dybet for Beboernes Ugudeligheds Skyld. En So udklædt som et Kvindfolk blev lagt i Seng, Præst hentes, kører bort inden Gården synker. Samme Sagn er også meddelt om den meget nærved liggende lille *Søholt Sø* (H. Ellekildes Udg. af Sv. Grundtvigs Danske Folkesagn II, S. 82).

30. *Sørup Sø* (Tårs S., Børglum H.). Her har stået en Gård, der sank, da man havde puttet en So i Seng og sendt Bud efter Præsten. Alterbogen svømmede i Land og blev reddet (H. Ellekildes Udg. af Sv. Grundtvigs Danske Folkesagn II, 82. Opt. i DFS).

31. *Helligsø* (Hune S., Hvetbo H.) er fremkommet ved, at en Gård er sunket ned her, fordi der sendtes Bud efter Præsten i Saltum, der skulde berette en fed So, der var blevet puttet i Sengen. Præstens Bog kom sejlene i Land på en Stol (E. Tang Kristensen: Danske Sagn III, Nr. 1239. Det må være samme Sagn, Peder Brogaard, Jetsmark, har meddelt til Danske Sagn Ny Rk. III, Nr. 668).

32. *Lerup Sø* (Lerup S., Øster Han H.). Her lå en Gård, der ejedes af den ugudelige Terkild Lerup, der puttede en So i Seng, sendte Bud efter Præst . . . Gård sank, Alterbog svømmet i Land ovenpå en Stol (Danske Sagn III, Nr. 1247. Jfr. Sv. Grundtvig: Gamle danske Minder I, Nr. 165).

33. *Nørreøkse Sø* (Brovst S., Øster Han H.) er nu udtørret og omdannet til Eng. Gården Bratbjerg er engang sunket her, fordi man havde hentet Præsten til at berette en So, der var lagt i Seng (H. Ellekildes Udg. af Sv. Grundtvigs Danske Folkesagn II, 83. Opt. i DFS).

34. *Hendrik Sø* (Skræm S., Øster Han H.), en lille (udtørret) Sø, hvor nu Tinggårdens Plantage ligger. En Gård, Tinggården, er sunket heri, fordi Manden der vilde have Præsten til at berette en død Gris . . . Præstens Bog kom sejlene i Land på en Stol (Danske Sagn Ny Rk. III, Nr. 667. Jfr. Danske Sagn III, Nr. 1202. Opt. i DFS).

35. *Mosskjællingskjær* (V. Torup S., Vester Han H.) nordvest for Røge er fremstået ved, at en Herregård er sunket i her som Straf for en Bespotelse, der blev øvet mod Præsten (Danske Sagn III, Nr. 1248). Også benævnt *Mads Skillingssø*. Mads Skillingsgård sunket, So i Seng (Opt. i DFS, Top. 1317).

36. *Damsgårds Mose* (Ovtrup S., Morsø Sønder H.) i Vesterheden. Her har stået en Gård, der er sunket i Dybet; et slagtet Svin blev lagt i Seng, Præsten hentet, da han så Bedrageriet gik han. Bordet med Præstens Bog på sank ikke, førend Præsten havde fået sin Bog (Danske Sagn III, Nr. 1233).

37. *Kvalsted* (Redsted S., Morsø Sønder H.) lidt udenfor Sindbjerg, er en lille kæragtig, temmelig dyb Lavning, en nogenlunde regelmæssig Firkant, vel ca. 100 Alen på hvert Led. Her siges at have stået en Gård, der sank i Afgrunden, da Præsten blev kaldt til at give en So i Sengen Sakramentet. Præsten undflyede, nedkaldte Himlens Straf over Gården, som derefter sank. Stolen med Præstens Bibelsk flød i Land. Forleddet i Kvalsted svarer til islandsk kvola: tilføle, tilsmudse og hentyder til den fugtige Lokalitet (Danske Sagn III, Nr. 1245. August F. Schmidt: Morsingboer i gamle Dage II, 1933, 115. Morsø Folkeblad 6/5 1952).

38. *Sjøjborg* (Vejerslev S., Morsø Sdr. H.). Heri er fordem en Gård sunken, medd. C. Schade o. 1811 (Danske Sagn III, Nr. 1188).

39. *Dam* (Vadum S., Kær H.) ved Røgelsted i Øster Halne. En Gård er sunket ned her, fordi Folkene var så ugudelige at hente Præsten til at berette en So (H. Ellekildes Udg. af Sv. Grundtvigs Danske Folkesagn II, 82—83. Opt. i DFS).

40. *Gåselunerne* (Ajstrup S., Kær H.) ude i Store Vildmose. To Gårde sunket, formedelst Folkenes store Ugudelighed. Malene har selv set tre Skorstenene skinne fra Dybet (Svend Grundtvig: Gamle danske Minder I, 1854, S. 140. E. T. Kr.: Danske Sagn III, Nr. 1191, 1200, 1741. Danske Studier 1925, 121).

41. *Stor Sump* (Hammer S., Kær H.) imellem Hammer Bakker. En Gård er sunket her, fordi man drev Spas med Præsten „som saa mange Steder“ (Danske Sagn III, Nr. 1238).

42. *Sø* (Nørre-Tranders S., Fleskum H.) ved Stigsborg. Stig Hvides Borg er sunket her, fordi man lagde en So i Sengen og sendte Bud efter Præsten. Stig Hvide selv spørger her (Aalborg Stiftstidende 27/6 1941).

43. *Hornum Sø* (Øster Hornum S., Hornum H.), 16,5 ha. Heri er Hornumgård, der ejedes af Terkel, sunket, fordi de lagde en (slagtet) Gris i Seng, sendte Bud efter Præst. Han reddedes sammen med sin Bøg. Vandet i Søen ser underligt ud. Man fangede engang en mærkelig Fisk i Søen (Danske Sagn III, Nr. 1212. DS. Ny Rk. III, Nr. 669. Jfr. Grundtvig: Gamle danske Minder I, Nr. 165. Skattegraveren XI, S. 74).

44. *Sø* (Hellum H.) i Nærheden af Lindenberg i Himmerland. Her lå i gammel Tid en Borg. Nu kun Spor tilbage af en Kørevej. En Aften, Folkene var fulde, lagde de et Svin i Herrens Seng. Præst hentes, Gård synker, Sø fremstår. Stol med Præsts Bøg reddes (Thiele II, 7—8). Måske her er Tale om Madum Sø.

45. *Madum Sø* (Torup S., Hellum H.). Ejeren af de to Madumgårde sendte Bud til Præsten ... Eller Madammen på Frægelund angaves at være syg, så blev der sendt Bud efter Præsten. I Sengen blev lagt en slagtet So ... Gården sank og Søen fremstod. Gården Frægelund lå på Odden i Østreenden af Søen. Det var den, der sank. Der er endnu en Gård ved Madum Sø, der hedder Frægelund eller Freggelund (Thiele II, 9. Danske Sagn III, Nr. 1215, 1234—36. DS. Ny Rk. III, Nr. 670—74. Opt. i DFS. Også under Astrup Sogn).

46. *Øls Skæppe* (Øls S., Hindsted H.) er lige så dyb som Stof Sø, Nr. 54. Der findes ved Øls to runde Fordybninger, kaldet Skæppen og Fjerdingskarret. Et Svinehoved blev lagt i Seng, Præst hentes, begynder at læse, skynder sig bort, inden Gård synker. Bøg sejler i Land på en Stol (Danske Sagn III, Nr. 1263. Jensen og Sulkær: Hvornum Sogn, 1943, 117).

47. *Gudso* (Ravnkilde S., Års H.) inde i Nørlund Skov. I den lille Sø, der nu er udtørret, er en Gård sunket. Præsten blev hentet for at berette en So. I en Optegnelse kaldes Lokaliteten *Gårdsø Mose*, og det er måske det rigtige Navn (Danske Sagn III, Nr. 1237. DS. Ny Rk. III, Nr. 656. Danske Studier 1925, 121. Ellekilde: Nordens Gudeverden I, 422).

48. *Skelsø* (Skivum S., Års H.) ligger omgivet af høje Bakker vestlig for Skivum. I Peder Resens Atlas Danicus VI, Viborg Bispedømme, fra 1670erne (udgivet af Gunnar Knudsen 1934, 116) oplyses, at „Skelsø“ har en Omkreds af 60 Favne og en Dybde af omtrent 9 Favne, „paa hvis Plads der for over 100 Aar siden skal have ligget en Landsby, som blev opslugt af et Jordskælv, og paa det Sted, den havde ligget, opstod saa denne Sø“. I Nutidsoverleveringen meddeles, at en Borg (eller Gård) er sunket ned i den bundløse Sø, fordi Præsten blev kaldt til at tage en So til Alters. Gården gik under, Præstens Bøg svømmede i Land på en Stol. I klart Vejr kan man se Borgens 4 Tårne (eller Gårdens Skorstene) i Vandet (Thiele II, 9. Skattegraveren II, S. 217—18. Danske Sagn III, Nr. 1207. Ny Rk. III, Nr. 675—76. Opt. i DFS. Danske Studier 1925, 120).

49. *Sjørup Sø* (Ulstrup S., Års H.) i Skellet mellem Ulstrup og Flejsborg, „hvorom man fortæller noget lignende som om Navn Sø“, Nr. 50 (Danske Sagn III, Nr. 1251, 1872).

50. *Navn Sø* (Gundersted S., Slet H.) er fremstået ved, at her lå i gamle Dage en Ridderborg eller Bondegård, som sank i Dybet, fordi de hovmodige Folk lagde en So i Sengen og sendte Bud efter Præsten. Kun

Præsten, Stolen og Bibelen blev reddede fra Undergang (Thiele II, 12. Skattegraveren XI, 1889, S. 73. Danske Sagn III, Nr. 741, 1249, 1250. Danske Sagn Ny Række III, Nr. 677. Opt. i DFS).

51. *Gravhul* (Farstrup S., Slet H.) Vest for Lundegård, er „grumme stor“. Gården er engang blevet manet ned her af en Præst, der var blevet hentet til at berette en Gris, der var blevet „klædt ud“ (Danske Sagn III, Nr. 1217).

52. *Bavso* (Roum S., Rinds H.). En Gård er sunket heri til Straf for Mord på en Kræmmer. 100 År efter Ugerningen gik Gården ned, så længe levede Morderen. Et ganske lignende Sagn kendes fra Vestpolen. I Optegnelser fra 1930 og 1936 er meddelt, at Gården sank, fordi en So blev puttet i Seng, og Præsten blev hentet for at berette den. I de lidt ældre Optegnelser (til E. T. Kr.) er Soen ikke med, da er det kun Straf for Mord, der angives som Grund til Gårdens Undergang (E. T. Kr.: Jyske Folkeminder IV, 111. Danske Sagn III, Nr. 1206. Opt. i DFS. Gudmund Schütte i Danske Studier 1925, 118, 126).

53. *Blærp* eller *Blerup Sø* (Viborg Landdistrikt) på Viborg Vestermark. Et Svin blev lagt i Seng for at blive taget til Alters. Gården sank og Stolen med Præstens Bog flød i Land (E. T. Kr.: Jyske Folkeminder VI, S. 77. Danske Sagn III, Nr. 1230. Frederiksborg Højskoles Årsskrift 1921, 103—04. Jfr. Danske Studier 1910, 5).

54. *Stof Sø* (Asmild S., Nørlyng H.), omtrent midtvejs mellem Asmild Kloster og Søndermølle. Asmild Kloster har engang været bygget her. Eller to Gårde har i sin Tid ligget her. So i Seng, Præst hentes, Gårde sank. I Søen fuld af Pæle og Træer, så der ikke kan trækkes Våd i den, og den er endda rig på Fisk. „Det ser ud, som Gårdens Spændtræer står der endnu“ (Jyske Folkeminder III, Nr. 148. IV, Nr. 110. VIII, Nr. 199. Danske Sagn III, Nr. 1258—59).

55. *Klørup Dam* (Tånum S., Sønderlyng H.). Kælling syg, So lægges i Seng, Præst kommer, Gård sank, Stol i Land med Præstens Bog (Danske Sagn III, Nr. 1227).

56. *Sø* (Grønbæk S., Lysgård H.) tæt Øst for Grønbæk. Der skal oprindeligt have ligget en Gård på den lille Søs Plads. En Gris blev klædt ud og lagt i Sengen som den syge Bestemoder, Præst hentes, Gård synker (Danske Sagn III, Nr. 1705).

57. *Knudsø* (Funder S., Hids H.) er fremstået ved, at Knudsborg er sunket ned her, fordi en So blev lagt i Seng og en Præst blev hentet for at berette den (DFS 1906/23: 1815. Opt. 1936 af J. C. M. Carlsen).

58. *Kulsø* (Mørke S., Øster Lisbjerg H.), meget lille og cirkelrund, ligger på Ommestrup Mark. Urimelig dyb. En Herregård har ligget her. So i Seng, Præst hentes, Gård synker. Præsts Bog flyder efter ham i Land. Noget fra Søen er fundet Stenbro; her har Gården nok ligget (Danske Sagn III, Nr. 1242—44. Opt. i DFS).

59. *Kirkeholt's Dam* (Skødstrup S., Øster-Lisbjerg H.) mellem Segalt og Vorre. Gården Kirkeholt er sunket i en Lavning Syd for det nuværende Kirkeholt. Der var i mange År en Sø, nu er der Eng. En So blev lagt i Seng i Gården, Gård sank og Sø fremkom (DFS 1930/5: 2046. Opt. af S. Knudsen. Jfr. Trap⁴ VI, 702).

60. *Hampen Sø* (Nørre Snede S., Vrads H.), 76 ha. Her har Hampen Slot eller Hampengård stået. Ejeren vil drille Præst, So i Seng, Præst

kommer for at tage til Alters, nedkalder Himlens Forbandelse, Gård (Slot) synker, Præstens Bog flyder i Land. I stille Vejr kan man se Gården nede i Vandet (H. Ellekildes Udg. af Sv. Grundtvigs Danske Folkesagn II, 83. Opt. i DFS).

61. *Krejbjerg Sø* (Ejstrup S., Vrads H.). Heri er en Borg sunket, fordi man lagde en So i Seng og sendte Bud efter Præsten for at tage den til Alters (DFS 1906/23. Opt. af J. Jonassen).

62. *Hollet Sø* (Rårup S., Bjerger H.) nær Herregården Møgelkær. Ugudeligt Herremand sendte Bud efter Præsten, der skulde berette en syg. So i Seng, Gård synker, Kalk, Disk og Bibel svømmede i Land på en Stol (Danske Sagn III, Nr. 1226. DS Ny Rk. III, Nr. 679—83. Opt. i DFS).

63. *Dallerup Sø* (Tyrsted S., Hatting H.), 11 ha og rund, er gruelig dyb. Her lå en Gård. So i Seng, Bud efter Præst, Gård synker, Stol svømmer i Land med Præstens Bog. „Der er siden kommen en gammel Portlåde drivende i Land, og de har lidt ude i Søen funden en Sten med et Hul i, hvor der har gået en Portpig i“ (H. Ellekildes Udg. af Sv. Grundtvigs Danske Folkesagn II, 84. Danske Sagn III, Nr. 1231—32. Opt. i DFS).

64. *Gammellose* (Vejstrup S., Nr. Tyrstrup H.), ca. 30 Tdr. Land. Her har engang ligget en Borg, hvis ugudelige Herre efter en Fest lagde en So i Seng, sendte Bud efter Præst, der tager afsted, da han opdager Soen, hvorefter Borgen synker i Jorden (Vejle Amts hist. Årbøger 1926, 59—61).

65. *Borg sunket* (Hejls S., Nr. Tyrstrup H.) på Hejlsgårds Mark. Her lå engang en Borg. So i Seng, Præst kommer for at tage Fruen til Alters; da Bespottelsen blev opdaget, sank Borgen ned i Afgrunden (Danske Sagn Ny Rk. III, Nr. 684).

66. *Kragso* (Haderup S., Ginding H.) er fremstået, hvor Gården Vivtrup lå. Ugudelige Folk lagde her en So i Sengen. Præsten hentedes, men da han fik Svinet at se, skyndte han sig ud på Vognen. Gården sank og Søen bruste frem. „Der gaar de tyve af Veje ud i Søen“, og Fiskere har fået Teglstensbrokker i Vådet (Danske Sagn III, Nr. 1218—21. Smsts. Ny Rk. III, Nr. 685—87. De Tusind Hjem 1908, 269—70. Jeppe Aakjær: Po fir glowend Pæl, 1923, 66—72).

67. *Sunds Sø* (Sunds S., Hammerum H.) er fremstået ved, at man lagde en So i Seng, sendte Bud efter Præsten, Gården sank (5 Nutidsop-tegnelser i DFS, Top. Nr. 2488).

68. *Gødstrup Sø* (Snebjerg S., Hammerum H.). Heri har ligget en Borg ved Navn Tårnborgh. Søen fremkom ved at Borgen, eller en Gård, sank ned her. En So blev lagt i Seng, Præst hentedes ... Alterbogen blev reddet på en Stol, der drev i Land (E. Tang Kristensen: Jyske Folkeminder III, S. 106. Jfr. smsts. IV, Nr. 105. Danske Sagn Ny Rk. III, Nr. 657).

69. *Kragelund Dam* (Skarrild S., Hammerum H.) er, hvor der engang har ligget en Herregård, der hed Kragelund. Den sank, fordi de bespottede Præsten. Herremand angaves at være syg, Præst hentedes, So i Seng, Gård forsvandt i Dybet (Jyske Folkeminder IV, Nr. 109, S. 75. Danske Sagn Ny Rk. III, Nr. 688. Jfr. Danske Sagn III, Nr. 1302. I en Opt. i DFS er Sagnet henlagt til Nabosagnet Assing).

70. *Solsø* (Bregning S., Bølling H.) på Solsø Hede. Den lille Sø har hverken Til- eller Aflob. Her lå Gården Lille Viltrup, hvis ugudelige

Ejer lagde en So i Sengen, sendte Bud efter Præsten. Gård sank, Stol med Præsts Bøger sejlede i Land. I klart Solskin kan Skorstenene på Stuehuset ses nede i Vandet. I en anden Optegnelse hedder det, at Søens Vand altid er forplumret og svovlagtigt, så det er aldeles ubrugeligt (H. Ellekildes Udg. af Sv. Grundtvigs Danske Folkesagn II, 84—85. Opt. i DFS).

71. *Kvie Sø* (Ansager S., Ø. Horne H.). Folkene på en Herregård var ugudelige. Manden stillede sig an som syg og sendte Bud efter Præsten ... En So klædt ud i Sengen ... Gård sunken. Man kan endnu se Bygning i Søen, når Vandet er klart (Danske Sagn III, Nr. 1246. Smsts. Ny Rk. III, Nr. 690. Opt. i DFS. Sagnet også knyttet til *Ålling Sø* i Ansager Sogn).

72. *Grindsted Sø* (Grindsted S., Slavs H.). En Gård er sunken her i den dybe Sø. Bud efter Præst, So i Seng. Præst glemte Kalk og Disk, begge Dele kom sejlede efter ham. Igennem Isen kan Skorstenene ses dernede (Danske Sagn III, Nr. 1225).

73. *Nørresø* (Vorbasse S., Slavs H.) 2 ha, i Heden Nord for Vorbasse. En Herregård er sunket ned i denne lille Sø. Svinehoved i Seng, Præst kom, skynder sig ud, Gård synker, Præsts Bog kom sejlede i Land på en Stol (Danske Sagn III, Nr. 1262. Opt. i DFS).

74. *Sø* (Jernved S., Gørding H.), fremstået ved, at en So blev lagt i Seng, Præst hentes, Gård synker (Opt. i DFS, Topnr. 2698).

75. *Ørrisø* (Farup S., Ribe H.) Øst for Farup Kirke. Stor Gård, Svin i Sengen, Præst kommer, skynder sig bort, Gård synker, Præsts Bog kom i Land. Sagnet kendt 1638 (Danske Samlinger 2. Rk. IV, 114. H. K. Rask: Morskabslæsning I, 109. Danske Sagn III, Nr. 1182, 1264. Smsts. Ny Rk. III, Nr. 691).

76. *Humlegårdsbæk* (Starup S., Haderslev H.) er et Mosehul i Vandling. Her skal være sunket en Gård. Svin i Seng, Præst hentes, forbander Stedet, og så sank Gården (Danske Sagn Ny Rk. III, Nr. 692).

77. *Fuglesøen* (Halk S., Haderslev H.) ved Holmhøj. En Sørøverborg eller en Gård er engang sunket her, fordi man lagde en So i Sengen og sendte Bud efter Præsten, der skulde tage den til Alters (Sønderjysk Maa nedsskrift II, 144. Opt. i DFS 1925 og senere).

78. *Tullemose* (Tislund S., Nr. Rangstrup H.) på Åbøl Mark. Er en bundløs Mosesump midt i den sandede Agermark. Her skal Tulle Vognsens Borg have stået, men sank i Dybet, da et Svin blev lagt i Sengen, og Præsten hentedes til at berette det (Skattegraveren I, S. 147. Opt. i DFS).

79. *Møllensunk* (Agerskov S., Nr. Rangstrup H.), en Eng mellem Brandrup og Agerskov. Et Sted i Strømmen findes en Masse Egepæle. Her har i gamle Dage stået en Vandmølle, som gik under. Præsten i Agerskov og Mølleren blev urede om Tienden. Præsten fik Ret, men så blev Mølleren gal og vilde hævne sig. Sendte Bud, om Præsten vilde komme og tage ham til Alters. Soen i Sengen o. s. v. (Danske Sagn Ny Rk. III, Nr. 693. Opt. i DFS. Sønderjyske Stednavne II, 708).

80. *Brådeborg* (Ullerup S., Nybøl H.) skal være sunket ned i Dybet. Var en Junkers Borg. Han tvang Præsten til at give en So Nadveren (Karl Müllenhoff: Sagen, Märchen und Lieder Schleswig, Holstein und Lauenburg, 1845, S. 131).

81. *Flensborg Slot* (Flensborg) er sunket i blå Damp. En Ridder tvang

her Præsten til at give en So Nadveren (Karl Müllenhoff, l. c., S. 131. Jfr. Sønderjydske Maanedsskrift 1934, 151).

*

Foruden de foran meddelte Bespottelsessagn om Soen i Sengen har vi overleveret et lignende Sagn, der på sin Vis beretter om, hvorledes Gudsbespottelse blev straffet, samtidig med at det forklarer *Limfjorden*s Oprindelse. Sagnet, der, som man vil se, leder Tanken hen på det fra den græske Sagnverden kendte fantastiske Uhyre *Minotauros*, var gængs i Jylland o. 1590, og det findes i Klaus Lyskanders Indledning til hans ufuldendte Danmarkshistorie: . . . „Om denne Fiord fortælle gamle Folk følgende Historie: En ung frue hafver ofverdaadig berømmet sig ad ville føde en anden Søn til werden end Christus vaar, men udi hendis største [o: første] barszelseng føde hun et underligt Creatur i skick og skabning effter en Grisz og Svin, huilcket siden woxste udi sadan stoerhed, at mand vil sige, at huor det gick udi Skouffbeyden [o: Skovgræsgang] eller Kratt, kiendis Byrsterne ofver alle toppe af træerne, og angifvis, at dette svare og uhyrede Svin, som man kallede Limgrim, hafver rodet og opvellet den første munde og indløf udi Landet, og veret af samme Svin kaldet Limgrimsfiord, som mand nefner Limfiord. Siden hafver wandet woxst og udi de dalder og lafve sympactige stæder wide indskaaret sig“.

Sagnet har affødt en Vise: „Limgrises Vise“, der findes skrevet o. 1590 allersidst i den ene af Anders Sørensen Vedels Visebøger. Visen er et nylavet Arbejde, og af dens Ordforråd kan det ses, at den må være fra Tiden o. 1590—1600. Dens Sprogform er sydjydsk. Den religiøse Motivering af Limgrissagnet (både i Visens og Lyskanders Fremstilling), at Jomfruen føder Uhyret som Straf for Gudsbespottelse, har — som ovenfor antydnet — sin folkelige Parallel i So i Seng-Sagnet¹.

*

Efterskrift. I Tilslutning til det foranstående skal føjes nogle Bemærkninger om de Sagn, der fortæller om en Sø's Oprindelse på Grund af et Svins Roden i Jorden. Særlig kendt er her Sagnet om den store vestsjællandske Sø *Tisø* og dens lille Nabosø *Bliden*. Det lyder i en af de mange Optegnelser således:

Tisø er bleven til på den Måde, at en So gik og rodede med sine Grise. Med et vældede Vandet op fra en Kilde og fyldte Hullet, som Soen

¹ H. Grüner-Nielsen i Danmarks gamle Folkeviser Nr. 518 (udg. 1920):

havde rodet, og Tisø fremstod. Da Sæby Kirke blev bygget, boede der en Trolld lidt derfra i en Høj. I sin Galskab tog han en stor Sten og slyngede imod Kirkens Tårn. Tårnet var dog lavet så godt, at det holdt, men Stenen slyngedes tilbage og sank dybt ned i Jorden. Her blev en lille Sø, der den Dag i Dag kaldes *Bliden*. Sagnet fortæller så siden: „Naar Tisø og Bliden — en Gang i Tiden — over Landet går sammen — skal Landet forgå“. Trollden flygtede til Ørnebjerg og bo-satte sig der, han kunde ikke udholde Synet af Kirken¹. I en anden Optegnelse hedder det, at Soen rodede Bliden og dens ti Grise Tisø op.

Når gamle Tidens Mennesker er kommet på den Tanke, at nævnte Søers Oprindelse skyldes Svins Virksomhed, ligger den simple Iagttagelse herfor til Grund, at Svin er dygtige til at rode i Jorden, så dybe Furer og betydelige Huller kan fremkomme ved disse Sumpdyrs Arbejde med Trynen, og i udrænedes Jorder kan Vand vælde op i Svine-nes Rodehuller. En So med en Flok Grise kan engang have bearbejdet Jorden nær de to Søer, de derved fremkomne Huller er blevet vandfyldte, og så har det været nemt at danne et Sagn om, at Søerne engang er fremstået på samme Måde. Vi behøver ingenlunde her at stå over for et Oldtidssagn med mythologisk Indhold, det kan godt være ret ungt. Nogen Forbindelse mellem Sagnet og Tisø's Navn (efter Guden Tir) tør man roligt gå ud fra der ingensinde har været. En hedensk Dyrkelse af Tir og senere af andre Guder har uden Tvivl været ganske glemt i Folkets Erindring i hvert Fald det sidste Årtusind.

Det er så naturligt, at det måtte blive Svin, der kom til at indgå i Sagnet om Tisø og Bliden. Man kunde f. Eks. ikke tænke sig en Hest anbragt i dette Sagn om Søernes Oprindelse, da Heste ikke har Betingelser for at kunne rode Huller i Jordoverfladen. Alle Sagn om Søers Oprindelse ved Svins Fremfærd behøver ingen anden Forklaring end den her givne.

Der er heller ingen Grund til at se noget mythologisk i de talrige Sagn om Svin — eller om en So med Grise — der forefindes knyttet til Søer, Moser, Lavninger, sumpagtige Steder m. v. Thi det er netop på sådanne fugtige Steder, Svin ifølge deres Natur helst færdes, og ikke på Højdedrag og tørre Lokalteter. I Landsbyfællesskabets Tid færde-

¹ Hans Ellekilde: Evald Tang Kristensens *Æresbog* (1923), 34—35, med mange Henvisninger. Ligeså i Ellekildes Udgave af Sv. Grundtvigs *Danske Folkesagn II*, 76—77. Om Søer fremkomne ved Kæmpekast se: *Danmarks Kæmpesten* (1933), 137. *Danske Sagn III*, Nr. 108.

des der så ofte Svin i det fri, og manges en Griseso har i Tiden mellem Marts—April og Julen måttet ernære sig selv og sit Afkom ude på Grønningerne i lave Områder. Her er Svineflokkene undertiden i Mørket kommet gående, og den har da let kunnet sætte stor Skræk i Livet på ensomt vejfarende Mennesker, ligesom løstgående Heste kunde det. Derved er fremkommet Sagnene om hovedløse Svin, hovedløse Heste, Helheste og Bækheste. Sagn og Tro knyttet til sådanne fritlevende, skikkelige Husdyr er uden Tvivl ofte af høj Ælde — ligesom Oprindelsen til vort Husdyrbrug er det —, men der kan næppe i den Folkeoverlevering, der foreligger om Svin, Heste og andre Husdyr findes et Indhold, som har nogen Forbindelse med Mythologiens Fortællinger om Svin og Heste eller med en Oldtids hedenske Kultus, hvori disse tæmmede Dyr har spillet en Rolle.

3/7 1952.

HVOR DRÆBTES HARALD KESJA?

AF

FR. ORLUF

Om stedet for Erik Emunes overfald paa Harald Kesja i midvinteren 1135 vides intet andet med sikkerhed, end at det var i Jylland. Stedets nærmere betegnelse angives vel i samtidige eller nær samtidige kilder, men noget forskelligt, og de angivne navne i datidens lyd- og skriftformer har vist sig saa vanskelige at stedfæste, og tilmed er det slettest begrundede af alle forsøgene paa stedfæstelse i den grad taget til følge i almindeligt benyttede haandbøger til den allerseneste tid, at der tiltrænges en fuldstændig udredning af problemet.

Den historisk-topografiske litteraturs første forsøg paa at knytte begivenheden 1135 til bestemt sted i Jylland viser allerede usikkerhed. Ved omtale af den gamle kongsgaard i Jelling siger Danske Atlas¹ som faktum, at „her opholdt sig 1135 Harald Kesja . . . som Svenno Aggonis siger, eller og i *Skypetorp* (nu Skierup i Holmansherred), som Saxo beretter“. Ved Skierup var foran i værket² anført den i et dokument fra 1329 hjemlede skriftform *Skyæpthorp* og tilføjet: „Skierup er uden tvil det Skibetorp i Jylland, hvor kong Erik Emun“ osv. Nøjere oplyses, at der i byen tidligere var et kongeligt jagthus med jagtstald etc.

Dette bind udgaves af Hans de Hofman med bistand (uangivet paa titelbladet) af Langebek. Heraf forklares forskellen mellem noterne om Jelling og Skærup. Udgiveren har ment at maatte tage overvejende hensyn til den udtrykkelige angivelse *in curia sua Jaling* hos Stephanus, hvis editio princeps af Sven Aagesen (1642) han ikke har kunnet bedømme. Langebek derimod har foretrukket Saxos stedangivelse og ment at finde forskellig støtte for at henhøre denne til Skærup (c. 1 mil SØ f. Vejle).

Danske Atlas taler altsaa kun om Jelling og Skærup. Skibet (ved

¹ V (1769) s. 988.

² s. 970.

Vejle aa) er det af gode grunde ikke faldet nogen ind at tænke paa. En skriftform *Skibith* fra 1387 anføres¹, men intet tyder paa, at dette navn paa en enligt beliggende kirke uden by af samme navn overhovedet skulde have været i udgavernes tanke i forbindelse med begivenheden 1135.

Men faa aar efter skiftede Langebek mening. I sin udgave af Roskildekrøniken bemærker han ved dennes stedangivelse *Scipyng*², at Sven Aagesen siger Jelling, men Rosk. er som endog samtidigt og lidt ældre vidne mere troværdig, især da Saxo har *Scypetorp*, og dette navn turde være det samme som Rosk.'s *Scipyng*. „Dette sted har jeg tidligere antaget for Skierup...; nu derimod, bedre belært, mener jeg, at stedet var landsbyen (!) Skibet, dels paa grund af navneligheden, dels ogsaa fordi den hosliggende herregaard, tidligere kongsgaard Haraldskier har faaet navn, hvis ikke af kong Harald Blaatand, saa sikkert af Harald Kesja. Ogsaa beliggenheden styrker denne opfattelse. For den til skibs kommende Erik maatte dette sted være gunstigere for overfald end Skærup inde i landet“.

For første gang nævnes her Skibet ved Vejle som stedet for den historiske begivenhed 1135. Det blev ikke sidste gang. Endnu fjerde udgave (1926) af Traps Danmark siger under *Skibet* sogn (s. 622), at Harald Kesja havde „taget ophold i egnen om Jelling“ og blev paa-truffet og dræbt i „*Scypetorp*“. Under Skærup sogn siges (s. 681): „Erik Emunes drab af broderen Harald Kesja (i Skibstorp) henlægges til Skærup (se dog ogsaa Skibet S. p. 622)“.

Det vil forstaas, at Langebeks motivering af stedfæstelsen til Skibet har maattet gengives fuldstændigt, væsentligt med hans egne ord. Læserne vilde reagere, hvis det kortelig blev sagt, at Langebeks flersidigt begrundede stedfæstelse til Skibet er hjernesvind fra ende til anden.

Tidligere modsigelse har kun ytret sig svagt og partielt. I P. E. Müllers Saxoudgave (1839) henvises³ til Langebeks notits i *Scriptores*, men tillige til Danske Atlas V 685. Da dette sidetal er urigtigt, er det ikke sikkert, hvad P. E. Müller har ment med at henvise til D. A. Er tallet trykfejl for 985, har hensigten alene været at henpege paa den ældre

¹ s. 985.

² *Scriptores rerum Danicarum medii ævi* I (1772) s. 384. I ældre middelalder skrives *y* for *i* og omvendt uden regel.

³ p. 660 not ¹ til *Scypetorp*.

skriftform Skibith. I stedregistret derimod, som er forfattet af Hans Knudsen¹, siges s. 1030 klart, at Scypetorp ikke er Skibet, men Skærup, eftersom Ribe Oldemoder skriver det første navn *Skipwith*, det andet *Scyethorp*.

Denne paa den afsides plads vistnok lidet bemærkede rettelse fik ikke meget at betyde overfor P. E. Müllers — som det maatte synes — fulde tilslutning til Langebek. Vel nævner første udgave af Traps Danmark² baade Skibet og Skærup, men dette sidste kun som noget „man har antaget“, og under Haraldskær siges som faktum, at Harald Kesja blev dræbt i Skibet. I N. Baches til almenlæsning bestemte „Nordens historie“³ er Skærup helt forsvundet; der tales kun om „landsbyen Skibet ved Vejleaa“. Hos Steenstrup i „Danmarks riges historie“ hedder det „Haralds bolig i Skibet ved Jellinge (1)“⁴. Endnu E. Arup taler om „landsbyen Skibet ved Vejle“⁵. Forsigtigere siger Vilh. la Cour kun „Vejleegnen“⁶, men denne gælder dog fremdeles som omtrentlig stedbestemmelse.

I betragtning af den sunde videnskabelige dømmekraft, Langebek havde lagt for dagen i Danske Atlas ved at holde sig til de ældste kilder overfor Stephanius' aabenbart fordærvede læsemaade Jaling og iøvrigt søge støtte i dokumenterede stednavneformer fra ældre tid, kan man vanskeligt tiltro ham aldeles af eget skøn at have bekvemmet sig til en saadan ophobning af reelle og metodiske fejl foruden meningsløsheder og rene tankeløsheder, som hans Skibet-teori er. En „landsby“ Skibet, som hverken efter hans eller vor viden nogensinde har eksisteret, opdiger han uden videre, aabenbart fordi overensstemmelsen mellem Roskildekrønikens *villa* og Saxos *vicus* viser, at drabet fandt sted i en landsby. Dette sidste er i og for sig rigtigt nok. Harald Kesja var kun kong Niels' medkonge i de 21 dage mellem slaget ved Fodevig (4. juni) og Niels' drab i Slesvig (25. s. m.), og derefter var han ikke konge, før han paa Urnehoved thing blev valgt for Sønderjyllands vedkommende, men Nørrejylland domæner kunde han ikke have raadighed over, før hans kongevalg tiltraadtes af Viborg landsting; det var paa vej hertil (som det maa antages), at han blev dræbt. Altsaa kan han

¹ Om denne se C. F. Bricka: Dansk biografisk lexikon IX (1895) s. 274 f.

² II (1859) s. 893 og 916.

³ II (1886) s. 226.

⁴ I, 3 (1901) s. 551.

⁵ Danmarks historie I (1925) s. 208.

⁶ Danmarks historie I (1939) s. 110.

ikke i Nørrejylland have haft ophold paa en kongsgaard. Alligevel begrundet L. sit valg af Skibet med, at der her findes en herregaard, som han kalder „tidligere kongsgaard“, uagtet den (Haraldskær) hverken efter hans eller vor viden nogensinde har været kongsgaard. Han anser det for muligt, at den er opkaldt efter Harald Kesja, uagtet det eneste, han kan udlede af kilderne, er at Harald havde ophold i „landsbyen“. Ved at vælge Skibet som mordstedet tilsidesætter han det af ham selv saa nyligt erkendte methodiske krav om hensyntagen til stednavnenes ældre skriftformer, og skønt Roskildekrøniken oplyser, at Eriks ilsejlad fra Sjælland til Jylland skete i streng frost (*magno frigore*), og Saxo nøjere beretter, at han maatte trække sine skibe over isen for at komme ud i aabent vand (de laa altsaa indefrosne i sjællandsk havn), tænker L. sig fri besejling af Vejle fjord og aa.

Der er vistnok grund til i Langebeks redegørelse for hans menings-skifte at bemærke ordene „bedre belært“ (*meliora edoctus*), der kan — og snarest maa — antyde paavirkning fra anden side. Det er, som om en mand, L. har ønsket — eller efter omstændighederne været nødt til — at tage hensyn til (P. F. Suhm?), har bedt ham betænke, at det ikke gik an at se bort fra, at Sven Aagesen havde familietradition om hine aars begivenheder, hvori hans bedstefader havde deltaget, bl. a. ved at tilskynde kong Erik personlig til hensynsløs fremfærd mod Harald Kesja og hans sønner, hvad Sven sandsynligvis selv havde oplevet, omend i tidlig alder og næppe paa selve stedet. Denne kildes *Jaling* i den eneste kendte Svenotext maatte derfor have fortrin, idetmindste saaledes, at de steder, der nævntes i de andre kilder, *søgte saa nær Jelling som muligt*.

Hænger det saaledes sammen med Langebeks meningsskifte, er dette bedre forklarligt, skønt man vanskeligt tror, at dets konsekvenser har været ham selv tilfredsstillende. Han har i hvert fald ikke kunnet bekvemme sig til at sige, at det var den korte afstand (godt $\frac{3}{4}$ mil) fra Jelling, der var den egentlige grund til at foretrække Skibet for Skærup. Hans anseelse sikrede ret snart hans Skibet-teori eneherrerømmet hos alle der skrev om den tid, hvortil det vel ogsaa bidrog, at det syntes interessant, at hin historiske begivenhed kunde knyttes til forud kendt historisk sted — eller dog til dets nærhed, 6 km!

Nyt i dette af bestikkende nonsens forkvaklede spørgsmaal fremkom først i vore dage, til gengæld med revolutionerende resultat: *Jaling har aldrig staaet i Sven Aagesens virkelige text*. Dermed er Skibet-teorien

bortfalden, og den eneste mulighed for at knytte begivenheden 1135 til Vejleegnen er, at *Skyepthorp* (Skærup) kan være Saxos *scypetorp*, hvad stednavneforskningen bestrider. Da imidlertid dette sidste først 1944 er blevet offentligheden bekendt ved stednavneudvalgets udgave af Vejle amts stednavne, kan det her kun foreløbig nævnes. Vi maa følge tolkningsspørgsmaalets historiske udviklingsgang.

Det var professor ved Københavns universitet, dr. phil. *M. Cl. Gertz*, der 1915 brød isen med „En ny text af Sven Aggesöns værker, genvunden paa grundlag af codex Arnæmagnæanus 33,4^{to}“. Læserne vil ønske almindelig orientering om de to nu foreliggende Svenotexters indbyrdes forhold og relative kildeværdi, før det enkeltspørgsmaal, der her er paa tale, fremlægges i detail.

De to tekster har haft ganske forskelligt haandskriftgrundlag, omend en fælles kilde kan spores, dog uden sandsynlighed for, at denne skulde være Svens original eller dog i fuld overensstemmelse med samme. Det er paa grund af fælles fejl i de to tekster, at en fælles kilde maa antages som mellemled i overleveringen, idet fejlenes beskaffenhed udelukker, at de kan stamme fra Svens egen haand. For faststillelsen af Svens originale text har dette forhold næppe megen betydning.

Haandskriftgrundlaget for *Stephanius'* text er tabt; efter *Gertz'* mening stammer det fra den samme mand, der har fortsat Svens *Genealogia* til *Erik Glippings* tid, saa at *Stephanius'* forlæg forsaavidt skulde kunne dateres til sidst i 1200-aarene. AM 33,4^{to} har derimod snarest haft et forlæg i den palæografi, der kendes fra aartierne omkring 1400; ogsaa dette forlæg er tabt, men *Gertz* har kunnet se, hvilken palæografi (især m. h. t. abbreviaturer) codextexten har haft til forlæg, idet dette jævnlig er blevet fejlagtig aflæst. Tidsforholdet mellem de respektive forlæg oplyser intet om de paagældende teksters relative kildeværdi. Der er nemlig en forskel mellem de to tekster, der er uberørt af forlægernes datering. *Stephanius'* text, der maa antages at være uændret afskrift af hans forlæg, er en forkortet omredaktion, om hvis princip *Gertz* nøjes med at sige, at dens latinske sprog er mere klassisk end i den nye text. Nøjere tør omredaktionen vistnok betegnes som en skoleudgave, sandsynligst skrevet af en *magister scholarum* ved et eller andet domkapitel til undervisning i domskolen af disciple i tidlig alder. Den giver en letlæselig text i klassisk normallatin, med fjernelse af middelalderlatinens sproglige karakteristika, men derved er rigtignok ogsaa den originale forfatterpersonligheds stilpræg i sprogbygning og ordvalg

(bl. a. brug af metaforer) og dannelsespræget i tænkemaade og litterære forudsætninger (bl. a. citater af klassiske digtere) i saa høj grad gaaet tabt, at Sven Aagesen i Ny text fremtræder som en ganske anden litterær personlighed, end Stephanius' text giver forestilling om. En enkelt prøve, netop angaaende vort æmne, vil være oplysende. Om Erik Emune siges:

Ny text

Erectus itaque regno potito, cause sue ultionis immemor, in suos consanguineos tigride crudelior cepit seuire. Quippe in viscera sua seuiens germanum suum Haraldum Kesæ in curia sua seuiens ...

Stolt altsaa efter opnaaelse af kongemagt glemte han sin hævn-sag og begyndte at rase grusommere end en tiger mod sine egne blodsfæller. I sandhed rasende mod sit eget kød¹ [lod han] sin broder Harald Kesja paa hans gaard ...

Stephanius

Qui tamen paulo post in consanguineos suos inaudita crudelitate desævire cœpit. Quippe germanum suum Haraldum Kæsiae in curia sua Jaling ...

Der dog lidet senere begyndte at rase med uhørt grusomhed mod sine egne blodsfæller. Saasom han [lod] sin broder Harald Kesja paa hans gaard Jelling ...

Latinlærere vil smile forstaaende til, at duo ablativen *regno potito* er strøget i skoleudgaven. Participiet *potitus* af det deponente verbum *potior* maa ikke bruges i passivbetydning i godt latin. Hvilke vendinger der ellers er udeladt i den forkortede redaktion, er vel anset for overflødig stilpynt, eller maaske er de som temperamentsytringer anset stridende mod en skolebogs rolige sprogtone. Men netop som temperamentsytringer er de af den største interesse i litterærhistorisk og kulturhistorisk henseende. Sven Aagesens personlighed træder lyslevende frem gennem disse lidenskabelige udbrud af højadelig tænkemaade i ældre middelalder. Den voldshandling, Svens egen bedstefader havde tilskyndet til, fordømmer Sven *moralisk* ikke som drab paa værgeløs person og aldeles ikke som blodsudgydelse, men fordi den i strid med slægtshævnens begreb forøvedes mod en samfædrene broder med tilsidesættelse af den berettigede slægtshævn, som efter Knud Lavards drab og drabsmanden Magnus' krigerdød ved Fodevig endnu manglede begrebslig fyldestgørelse ved likvidering af Magnus' umyndige søn Knud. At Harald Kesja havde forsømt slægtshævnspigten ved tvært-

¹ egtl. indvolde.

imod at stille sig politisk paa drabsmandens side og ved Fodevig baaret vaaben mod sin broder Erik, der iværksatte slægtshævnen, kunde aldeles ikke begrunde, at slægtshævnen udstraktes til Harald Kesja i stedet for til drabsmandens søn. Harald Kesja var og blev Eriks samfædrene broder, og slægtssammenholdet har for Sven Aagesen været en ethisk oldtidsarv, som en konge burde respektere som slægtshævnens logiske basis. Men det egentlig karakteristiske i Svens exhortation: *tigride crudelior, in viscera sua seuiens*, fremfor alt det om hans tænkemaade oplysende *causæ suæ ultionis* (definitiv genitiv) *immemor* er pedantisk strøget i skoleudgaven. Dette for den forkortede udgave typiske træk berøver den alt kildeværd i litteraturhistorisk henseende.

Ved de realforhold, der omtales i begge tekster, beror disses relative kildeværd paa nedskriverens evne til at læse de dem foreliggende haandskrifter, hvorved disses beskaffenhed kan være aarsag til begaaede fejl. Et særegent forhold ved den fuldstændigere text maa her nøjere omtales. Vel har det haandskrift, hvorefter AM 33,4^{to} er afskrevet, sandsynligvis været noget skødesløst skrevet og især tillige været saa medtaget af fugt eller anden aarsag, at det ofte har været vanskeligt at læse, men for afskriveren i AM 33,4^{to} har denne opgave været yderligere og i højeste grad vanskeliggjort ved, at han har manglet de fornødne kundskaber. AM 33,4^{to} er skrevet af Claus Christoffersen Lyskander (kendt fra „Danske kongers slægtetog“) i saa ung alder, at alene hans varme interesse for fædrelandets historie kan forklare, at han har givet sig i kast med en opgave, hvortil han i altfor høj grad manglede baade kendskab til middelalderlig palæografi og — hvad mærkeligere er — latinkundskab. Man maa vide, hvorledes et haandskrift fra c. 1400 ser ud, for nogenledes at begribe, hvordan det har været muligt for en, der overhovedet har lært omend nok saa lidt latin (mindre end en mellem-skoleelev i vore dage!), at begaa en saadan vrimmel af fejl, som har været at rette ved udgivelsen. Gertz's bekendte forkærlighed for konjekturalkritik har her haft et overdaadigt øvelsesfelt. Med grund kalder titelbladet den nye text „genvunden paa grundlag af“ AM 33,4^{to}. Den nye text er ikke Lyskanders, men en restitution, der er en kæmpepræstation af grundlærd indsigt i middelalderens latinske sprog og skrivebrug og af den mest samvittighedsfulde flid, inspireret af opdagelsen af Sven Aagesens virkelige forfatterpersonlighed.

Ved det enkeltspørgsmaal, der foreligger til detailbehandling, drejer det sig især om saadanne fejl i AM 33,4^{to}, der skyldes forlægets tilstand.

Af de foran nævnte aarsager har bogstaverne ikke sjældent været helt eller delvis ulæselige. Hvor Sven Eriksen omtales som skaansk konge før slaget paa Grathe hede, har Stephanius *rex Scaniensis* og *Gratham*, Lyskander *rex caniensis* og *oratham*. I det første ord har hele bogstavet *s* (mulig det lange *f*), i det andet den del af bogstavet *g*, der er under linjen, ikke været til at se. Dette maa have i erindring ved det følgende.

Hvor Stephanius har *Jaling*, har Lyskander *seuiens*. Det samme ord staar kort foran i texten (se citatet s. 59) og er dér rigtigt i form og sprogforbindelse (appositivt participium). Paa det andet sted er ordet ganske uden mening. Der maa skjule sig et stednavn deri. Gertz mener (s. 137), at *seuiens* har staaet allerede i det Svens original nærmeste af de os nu bekendte overleveringsled og altsaa er en af de af ham paaviste fejl, der viser, at det paagældende haandskrift, der er de to texters fælles kilde, ikke kan være selve originalen. Den ret vellærte forfatter af skoleudgaven (om dette udtryk vedblivende tør bruges) har efter Gertz' mening opgivet at tyde *seuiens* og, da talen er om en jysk *curia*, benyttet stedsbetegnelsen fra en foran (under Harald Blaatand) omtalt jysk *curia regis*; her skriver Lyskander *ialang*, Stephanius sin tids form *Jelling*, men dér, hvor der i den fælles kilde efter Gertz' mening har staaet *seuiens*, har Steph. *Jaling*, der næppe støtter Gertz's opfattelse. Tydningen af *seuiens* som det formentlig i den fælles kilde angivne drabssted har Gertz ikke fundet vanskelig; bogstavforbindelsen *-ens* giver for hans latinske øre en selvskreven forklaring af ordet som et af det forudsatte stednavn afledet adjektiv paa *-ensis* i lighed med *Slesvicensis*, *Ripensis* o. fl. Derefter er der kun *seui* at tyde palæografisk. Da *e* og *c* idelig forvexles hos Lyskander, og hans forlæg ikke har brugt at sætte prik over *i*, er der tre lige streger at tyde efter fri formodning. Gertz formoder *ibi*, idet buen forneden i *b* kan have været utydelig. Dermed haves endnu kun *scibiens*, men den manglende kasusendelse (her *i*) plejer at tænkes til, naar den saa hyppige bogstavforbindelse *ens* skrives, som regel er, med en særegen kombination af abbreviaturer. I Ny text skrives derefter *in curia sua scibiensi* „i sin Skibyske gaard“. Gertz mener, at nutidens Skiby i Harlev sogn, ved bredden af Aarhus aa vest for Brabrand sø, kan tages i betragtning. Hellig Niels ejede her en gaard, og da han var søn af den foran omtalte Knud Magnussøn (dræbt i Roskilde 1157), og Harald Kesja var politisk forbundet med denne familie, kan det efter Gertz' mening tænkes, at han har haft ophold paa denne gaard 1135, forudsat at den

paa dette tidspunkt var kongsgaard, som Gertz formoder og anser fornødent. Gertz udtaler sig ikke om det etymologiske forhold i propriet Skiby. Er det oprindeligt *Skip-by, maatte nutidsformen være Skibby; er det *Skiðby (med samme forled som i svensk skidgård), kan ð maa-ske nok tænkes svundet i 1100-aarenes udtale, men det tilbageværende Skiby passer ikke godt til de fra dette aarhundrede hjemlede skrift-former *scipyng* og *scypetorp*. En anden forklaring tør derfor søges, iøvrigt allerede af en vis almindelig grund. At skoleudgavens klassisk-latinske ordbrug og syntax i medfør af omarbejdelsens formaal mangler autoritet som Svenotext i disse henseender, giver ikke tilstrækkelig grund til at antage, at det faktiske skulde være behandlet med lignende frihed. Sandsynligheden taler for, at Stephanius' *Jaling* om drabsstedet ikke skyldes vilkaarligt valg af et andetsteds i hans forlæg forekommet stednavn, men fejllæsning af det som drabsstedet angivne stednavn i hans forlæg. Under denne forudsætning kan der ikke være noget til hinder for at anse endestavelsen *-ing* for kildehemlet; det er jo netop et navn af denne stednavnsdannelse, der i den samtidige Roskildekrø-nike opgives som drabsstedet (Skiping, skrevet *scipyng*). Gertz' formodning, at Lyskanders *seuiens* har staaet allerede i de to texters fælles forlæg, maa herefter bortfalde og den nævnte vanskabning sandsynligst betragtes som først opkommet hos Lyskander selv paa grund af hans ukyndighed og den ovenfor omtalte tilstand af hans forlæg, haandskriftet fra c. 1400, nemlig dets vanskelige palæografi og ringe bevaringsstand, hvilke tre fejlkilder alle er skoleudgaven uvedkommende. For denne, d. v. s. Stephanius' text, kendes intet andet forlæg end den fjærne fælles kilde, der allerede sidst i 1200-aarene har foreligget skoleudgavens forfatter.

Ved tydningen af *seuiens* ud fra de foran nævnte tre fejlkilder kan tilføjes en fjerde, nemlig at et sprogrigtigt *seuiens* har staaet saa nær foran det stednavn, Lyskander har haft at afskrive, at det kan have paavirket ham i tvivlstilfælde. Har *g* i *-ing* haft samme fejl i forlægget som foran omtalt ved Lyskanders *oratham* i st. f. *gratham*, har han her været i forlegenhed, og da han ofte nok skriver *e* i st. f. *i* (og omvendt) og foran har skrevet *seui*, savner det ikke forklaring, at han har troet at have samme ordslutning her som hist. Af det foranstaaende *seui* har Gertz, som før omtalt, udlæst *sci*, som her tør beholdes, hvis det er muligt at forklare, at Lyskander har skrevet *ui*, hvor der i for-

læget stod *ip*. Mere mangler jo ikke i at læse hans *seuiens* som *sciping*¹ = Roskilde *scipyng*.

Gertz s. 117 føler sig næsten fristet til at sige, at Lyskander med sin uvidenhed om sprog og palæografi har kunnet ombytte saa omtrent et hvilket som helst bogstav med et hvilket som helst andet. Er denne forklaring læserne tilfredsstillende, kan det strax følgende stykke overspringes. Men hvad der kan gives af nærmere forklaring, bør dog ikke undlades.

Det samme der gælder for *g*, gælder ogsaa for *p*. Den nedadgaende streg har i *p* endda saa ofte været udvisket, at Lyskander har vænnet sig til at regne med deraf flydende tydningsmuligheder. Han mangler ikke iagttagelsesevne og slet ikke tænkksomhed, men hans gode vilje til at tænke sig til, hvad der skal læses paa et utydeligt sted i forlæget, staar i aabenbart misforhold til hans latinkundskab. Etsteds læser han formodningsvis *papulas*, hvor han skulde have læst *capulos*; talen er om guldsmedenes udsmykning af dobbeltøxer og sværdfæster (*capulos*); i stedet for *c* skriver han her *p*, aabenbart fordi det, at der intet ses under linjen, for ham er tilskyndelse til selvstændig tydning; det saaledes formodede *papulas* er virkelig et latinsk ord, men det betyder filipenser. Med samme formodningsgrund læser han ogsaa *popuissent* i st. f. *potuissent*, en fejl der oplyser mere end mange ord. Fremdeles kan i forlæget ogsaa saadanne streger over linjen, der forbinder sammenhørende dele af et bogstav, være forsvundne, f. ex. forbindelsesstregen forneden mellem de to lige streger i *u*, følgelig kan Lyskander skrive *u*, hvor han kun ser to lige streger over linjen og selv sætter forbindelsesstregen til. Hans *u* i *seuiens* har denne forklaring efter Gertz tydning, som her til dels tiltrædes: den første streg i Lyskanders *u* er *i* (i *sci*), den anden henstaar her til forklaring sammen med det følgende *i*. Hvor der mellem lige streger over linjen er forbindelsesstreg baade foroven og forneden, kan disse begge være usynlige, saa at der kun ses to lige streger. Saaledes som *p* kunde skrives i datidens skrivebrug, kan der — og har der — af de nævnte grunde lejlighedsvis ikke været andet tilbage af et *p* end to lige streger over linjen. Heller ikke dette er undgaaet den unge Lyskanders iagttagelsesevne og relative tænkksomhed, hvilket resulterer i, at det rigtige *præuaricationis* fol. 17^r hos ham bliver til *præ-*

¹ I Stephanius' forlæg (se s. 58) har dette sidste kunnet skrives *scibing*, der ved utydelig skrift har kunnet læses *Jaling*.

paricationis, men da han senere fol. 43^r paany ser dette ham ukendte ord skrevet ligesom før (hvad han altsaa husker), er han blevet bange for at skrive *p* i saadanne tilfælde og har følgelig her skrevet *u* og kort efter (fol. 47^r) i sit *seuiens* holdt sig til, hvad der var at se, skønt der her virkelig skulde læses *p*. Tydningen af *seuiens* som *sciping* kan altsaa, alle omstændigheder taget i betragtning, ikke kaldes usandsynlig.

Resultatet af undersøgelsen af, hvor Harald Kesjas drab fandt sted, er at Roskildekrøniken og Sven Aagesen overensstemmende siger *Skiping*, Saxo *Skipetorp*. I det indtil nu offentliggjorde stednavnsmateriale kan et Skiping (Skibing) kun paavises i Skanderborg amt, Dover sogn, Hjlemslev herred. Sydligst i sognet ligger nu en lille landsby *Boes*, hvor der i tidligere tid har været et kapel med kirkegaard. Kan det have været et mindekapel for Harald Kesja, ligesom samtiden rejste et mindekapel for Sven Grathe? Der har i sognet været baade Skiping, Øst-Skiping og Vest-Skiping; navnets ældste skrifthjemmel er fra 1239, yngste 1514¹.

Skipetorp kan, ligeledes for tiden, kun paavises i Koldingegnen, i Sdr. Vilstrup sogn, paa grænsen af Eltang sogn; nær Gudsø vig ligger her en lille vandmølle, der nu kaldes Skibdræt mølle, men i ældre tid Skiptorp, den har vel oprindeligt hørt til en større landejendom, hvis navn den har bevaret.

Som sikkert resultat kan for tiden kun siges, at Vejleegnen med Jelling, Skibet og Skærup for stedse maa udgaa af det herhenhørende stednavnsmateriale².

¹ Trap⁴ VII 290.

² Det tør maaske ved denne lejlighed henstilles til stednavneudvalget at overveje, om stednavne med forleddet skib- ikke snarere — i hvert fald oftere — maa stilles til verbalstammen i *skipa* „ordne, bestemme“ end til substantivet skib. At navnetydningen ikke herved lettes, hvad realforstaaelsen angaar, skal villigt indrømmes; lokalforholdene tilsteder variation.

FLORALE ORAKELLEGE

AF

V. J. BRØNDEGAARD

Vekselvirkningerne mellem Børn og Blomster danner et Kapitel af betydelig Interesse og særlig Ynde indenfor Studiet af den Rolle, som Planteriget spiller i Folkloren. Vore Væksters forskelligartede Emner indgaar i en lang Række højst forskellige Lege, under hvis Udøvelse saavel Skønhedsfølelse som Opfindelsestrang udvikles. Børnene er instinktive Naturelskere; de farverige Blomster og mærkeligt udseende Plantedele øver en dragende Magt paa dem. De fleste Børns medfødte Trang til at eksperimentere kan ikke finde et bedre Virkefelt end netop den vilde og dyrkede Floras mange og rigt varierede Frembringelser.

Skønt Børns Leg med Planter (og Dyr) kun undtagelsesvis og oftest flygtigt omtales i adskillige iøvrigt udmærkede børnepsykologiske Studier, har Børnelegplanterne en overordentlig stor pædagogisk Betydning — større end vistnok almindeligvis antaget, idet danske Børn kender i hvert Fald 420 florale Legmuligheder (hvortil kommer en Mængde Variationer) med ca. 135 hjemlige Plantearter. Men ogsaa for andre Discipliner turde en nøjere Undersøgelse af Plantelegene kunne afgive betydningsfuldt Materiale, da de rummer meget kulturhistorisk, folkloristisk og filologisk Stof, ligesom de ofte frembyder Momenter af betydelig udviklingshistorisk Interesse og kan danne vigtige Støttepunkter for komparative Undersøgelser i anden Forbindelse.

Børnelegene veksler som bekendt ikke alene i en ret fast Turnus Aaret igennem; ogsaa Legenes Art er forbavsende konstant, saaledes at de Lege, Nutidens Børn fordriver Tiden med, stort set er de samme, som vore Forældre, Bedste- og Oldeforældre legede i deres Barndom. Og dette synes især at gælde Plantelegene. Komparative Undersøgelser i Udlandet viser desuden, at de florale Lege har et udpræget fælles-europæisk Præg, adskillige er endog kosmopolitisk udbredt. Tværs over

politiske Grænser, under forskellige Himmelstrøg og uanset skiftende kulturelle Paavirkninger har Børnene fundet praktisk taget de samme Plantearter egnet til Leg.

Særlig tydeligt træder dette Forhold frem i Orakel-Lege med Mælkebøttefnug, Okseøjes Randkroner og Vejbrede Bladtrævler. De hermed forbundne Remser udviser en paafaldende Lighed fra Land til Land, saaledes at de endog kan indeholde de samme Komponenter. I og for sig kan man vel sige, at de nævnte tre Planter alene ved deres Udseende „indbyder“ til Leg, men Ligheden i Legenes Udførelse maa dog utvivlsomt skyldes en mundtlig og skriftlig Traditionsvandring over Landegrænserne — Barneplejersker og Nybyggerbørn har ført Orakelremserne med som sprogligt „Flyttegods“ fra Land til Land, medens Romantikens Digtere har formidlet Brugen litterært. Børn er meget traditionsbundne; desuden er de lærenemme og antager villigt Skikke og Lege, som de ser deres Kammerater udføre, ligesom Samkvemmet i Skolerne selvsagt i høj Grad har bidraget til saadanne Leges Udbredelse.

Børnenes Trang til at digte Rim og Remser af helt eller tilsyneladende meningsløst Indhold er velkendt. — Forskellige Arter med blaa Blomster i Kurv eller Hoved — saaledes Blaahat (*Knautia arvensis*), Blaamunke (*Jasione montana*), Djævelsbid (*Succisa pratensis*) og Kornblomst (*Centaurea cyanus*) — er af jyske Børn blevet behandlet paa en særlig Maade. Medens Stilken fastklemmes i en knyttet Haand, drejes Blomstersamlingen nogle Gange rundt; Stilkens Elasticitet vil da dreje denne tilbage igen uden at Fingrene bevæges, og samtidig fremsiger Barnet Remser med en personificeret Navnegivning af Blomsten: Med Blaahat: *Blaamand, Blaamand, vend dig om! (Thy), Baadsmand, bitte Baadsmand — kør rundtenom! eller Gammel Mand, kør rundtenom! (Thy, Himmerl., Salling o. a. St.)*¹, *Blaamand, Blaamand — rend runden omkring saa skal du faa en Guldring! (Jyll.)*², *Wolle, Wolle — vend dig om og se din Oldemor kommer! eller Wolle, Wolle — vend dig om og se en Fugl der flyver!*³; med Blaamunke: *Wolle, Wolle, vend dig om og se hvordan Solen drejer!*⁴. (jnf. Navnene *Blaa Woll* (Blaamunke) og *Wolle-vend-dig-om* (Djævelsbid og Due-Skabiose, *Scabiosa columbaria*), der er noteret i Sønderjylland)⁵; med Kornblomst: *Blaamand, Blaamand — vend*

¹ J.-T. 119; jnf. 312, 361 og 356: *Gammelmand, Spaamand* (N. Jyll.), *Røde Ole* (Sønderjyll.), *Møllemand* (Salling); Feilb. JOT, 87. ² Feilb. JOT 52; jnf. TangKr. JAT I (1900), 3. ³ Feilb. JO II, 739 < TangKr. Børnerim 118. ⁴ AxLa & Seeb. 14 < Hejmdal 12. Nov. 1925. ⁵ J.-T. 219, 310.

dig omkring, saa skal du faa en (eller min) Guldring!, Blaamand, Blaamand — drej rundten om! (Vendsyssel)^{1 2 (I)}³.

Disse Remser i Forbindelse med Drejning af Blomster mellem Fingrene, der er rigere udviklet i Danmark end andetsteds i Europa, skyldes formentlig Børnenes Efterligning af religiøse Ritualer. De har i sin Tid set „kloge“ Folk dreje f. Eks. et Sold, en Ring af Træ, en Kniv o. a. i en bestemt Retning, nemlig modsols (venstre om), samtidig med at en Trylleformular er fremmumlet⁴. En anden Oprindelse kan maaske ogsaa søges i den Omstændighed, at det udelukkende drejer sig om blaa Blomster — det maskuline Elements og visse Munkeordners Farve (sml. Blomsternavne som Blaamand, Blaamunke) — og at Børnene endnu kalder disse Blomster, *Wolle, Røde* (el. *Blaa*) *Wolle*. Som bekendt blev en Mængde Træk fra Thorsdyrkelsen efterhaanden overført paa Hellig Olav, saaledes ogsaa det røde Skæg. St. Olav har spillet en betydelig Rolle i Middelalderens religiøse Liv; hans Helgendag i Højsommer (29. Juli), „Olavsmesse“, er blevet vedligeholdt lige til vor Tid. Med ringe Omskrivning kunde de hedenske Trylleformler til Thor (og Odin) bruges ogsaa til Olav (> Ole, jysk *Wolle*)⁵ — og naturligt nok har Almuebørnene undrende og nysgerrigt betragtet disse Besværgelsesceremonier og har siden søgt at efterligne dem under Leg.

Idet Børnene rækker Syrenblomster mod hinanden, siger de spøgende:

Vil du ha' en Serin (Syrin) —
det er bare for Grin!

(Midtsjæll.⁶, Fyn)⁷, og mens Drengene med Knivskaftet banker Barken løs under Fløjteskæring:

Banke, banke Hvisselpibe,
i Fjor (el.: i Gaar) gik du i Stykker,
i Aar (i Dag) skal du holde!

(Fyn)⁸

¹ se Note 2 S. 66. ² DFS 1906/23: 1173, jnf. TangKr. Bornerim 118, Skattegr. VIII, 46. ³ Romertallene i Parentes refererer til et Appendix S. 79 ff. med Henvisninger til Litteratur om analoge Lege i Udlandet. ⁴ Feilb. JO III, 456 f.

⁵ Henry Petersen, Om Nordboernes Gudedyrkelse og Gudetrol i Hedenold (1876), 83. ⁶ Fr. Heide, Midtsjælland i de gode, gamle Dage (1919), 238. ⁷ Meddelt af Museumsinspektør Henning Henningsen (fra Nyborgegnen). ⁸ E. Rostrup i Tidsskr. f. populære Fremstill. af Naturvidenskaben, V. Rk. Bd. III (1876), 470.

Banke, banke Hvislepil (Hvisselpibe),
banke, banke Fløjte!

(Fyn¹, Jyll.)²

Ser man bort fra de egentlige Orakel-Remser, der vil blive omtalt nedenfor, er Antallet af danske Børns Rim og Remser i Forbindelse med Planter paafaldende ringe sammenlignet med Udlandets. Af Bær-samlerim, der er velkendte i Mellemeuropa, er der ikke optegnet et eneste; af de saakaldte „Bastløserim“ har jeg i Litteraturen kun kunnet finde de to ovennævnte meget uudviklede Eksempler, medens der i Tyskland og Østrig er indsamlet flere Hundrede, og analoge Remser er rigt repræsenteret ogsaa i sv. Finland, Norge (her navnlig i Forbindelse med Mælkebøttestænglers Spiraloprulning), Schweiz, Belgien og Frankrig³ (se II). Aarsagen kan næppe være, at danske Børn er mindre disponeret for florale Remser end andre Børn i vor Verdensdel; hvad Okse-øje-Remserne angaar har vore Børn saaledes dannet et Antal, der er forholdsvis langt større end i noget andet Land. Bærsmale- og Bastløserimene synes at rumme svage Spor af kultiske Besværgelser til vegetative Guddomme; men de Trosforestillinger, der i saa Fald har givet Remserne Mening og Hensigt i Mellemeuropa³, kan ikke siges at have været ringere repræsenteret her i Landet og er heller ikke blevet hurtigere forflygtiget i dansk Almues Tankeverden. Adskillige præservative Forholdsregler ved Grenskæring af Hyld eller Træers Fældning, Troen paa og Trylleremser til Hultræer, Værnetræer m. v. har holdt sig lige til dette Aarhundrede og vidner om stor Respekt for de i Væksterne boende Magter⁴. Forøvrigt er den danske Lakune midt i en Vrimmel af Bærsmale- og Bastløserim ikke enestaaende; medens de er almindelige i fransk Schweiz, er de sjældne i den tyske Del af Landet⁵. Og endelig har vore Børn i de utallige „Gækkevers“ en Samling Rim og Remser, der ikke kendes udenfor Danmarks Grænser. —

Det Antal Plantearter, der benyttes til de egentlige Orakellege, er ikke stort — kun 12 — medens der f. Eks. til Imitationer af forskellig Slags anvendes henved 70. Til Gengæld nyder de faa en stor Popularitet blandt de allerfleste Børn, — ja, Blomsteroraklerne konsulteres ogsaa ud over Barneaaarene, af mangan en ung Pige og Mand. Da de Spørgsmaal, der rettes til Orakelplanterne, som oftest er af erotisk og social

¹ Johs. Tholle i *Nationaltid.* 17. April 1931. ² Feilb. JOT 232. ³ Hwtb. II, Sp. 893, Marzell 1925, 74—82, ZVfVkd XI, 341 (m. Litt.henvisn.). ⁴ Danske Studier 1928, 54—76; 1932, 33—56; 1944, 1—38, især 13 og 21 ff. ⁵ Schw. Archiv IX (1919), 10 f.

Art, er dette landlige Sujet tit brugt litterært, men Digterne skildrer dog hyppigst den botanomantiske Praksis i Forbindelse med Ungdommens Forelskelse, sjældnere under Skildring af Børnenes Leg¹, I de Voksnes Kreds er desuden kendt en Del florale Orakler, der ikke praktiseres af Børnene, og som derfor ikke er medtaget her.

I Betragtning af den store Søgning, som vore Orakelplanter er Genstand for fra Børnenes Side, er det mærkværdigt, saa faa puerile Navne de er blevet tillagt. Sønderdelingen af iøjnefaldende Blomster som Stormhat (Venusvogn) og Hjertebloomst har derimod affødt en Rigdom af Benævnelser. Sprogligt nydannende Børns Fantasi inspireres aabenbart mere af det figurlige i Blomsterbygningen end den blotte mantske Handling.

En almindelig Børneleg er at holde en Ranunkelblomst („Smørblomst“) op mod en Kammerats Hage og spørge: *Kan du lide Smør?* eller (forhen): *Har du god Smørlykke?* (= Held med Kærning); af Blomstens stærkere eller svagere Genskin paa Huden slutter de sig da til Svaret² (III). Legen nævnes af Thøger Larsen i Indledningen til Udvalgte Digte (1938): „... af Marker og Enge sprang gule Blomster frem i store Hobe. De stod og svajede som en nyvaagnet Verdens stumme Kærlighedserklæringer til Solen. Dreng og Piger kravlede rundt mellem dem, holdt dem op, saa de kastede et Drømmeskær paa Skyggerne i deres Ansigt“, og Valdemar Rørdam digtede herom³:

.....glade Børn har i tusend Aar skyndt
sig for at finde den Vold eller Banke,
som først blev klædt med Grønt af min blanke
mørkbladede lave jordbundne Ranke;
for dem er min Guldblomst mer end klingende Mønt.

De gætter min skjulte Kraft;
og mangen Dreng og Pige
har sidenefter, graaet og streng,
husket den Foraarsfryd, de har haft
hos mig, ved at se — paa en snavset Hage —
mit Guldskeer spejle de gamle Dage,
som det er haabløst at ønske tilbage
med barnlig Kærligheds friske Sødme og Saft.

¹ Af 557 amerikanske Studenter (290 Kvinder og 267 Mænd i Alderen 16—25 Aar) benyttede 11 pCt. visse Spaadomsrømsere (Amer. Journ. of Psychology XXX (1919), 90). Margueriteblomst og Kærlighedsvarsel er et ofte benyttet Motiv i Danse-Refræner og Ballet-Scener. ² Hyrdeliv 124 (viser, om Barnet har *gud smørlyk*), AxLa & Seeb. 66, DFS 1906/23: 1171 (Vends.); sml. Feilb. JO III, 414 (smitter Smørblomst-(støv) af paa Husmoders Hage, har hun Smørlykke). ³ Digtet „Smørblomst“ i Saml. Blomstervers (1925), 32 f.

Et andet og mere distinkt Orakel konsulteres paa følgende Maade: Fire Græsstraa holdes i en lukket Haand saaledes, at de frie Ender rager frem foroven og forneden. Disse Ender skal en Kammerat nu forsøge at sammenbinde to og to paa en saadan Maade, at der — naar Haanden aabnes — er dannet en sammenhængende Krans; i saa Fald gaar et (Kærligheds-)Ønske i Opfyldelse. Eller fem lange Græsstraa bøjes sammen paa Midten og holdes i en knyttet Haand med de frie Ender ragende ud foroven, hvorefter Hjælperen forsøger at sammenknytte dem to og to som ovenfor beskrevet. Legen kaldes eller er blevet kaldt at binde *Ønskeknuder*¹, *Kærlighedsknuder*², *Lykkens Krans*³ eller *Lykkekranse* (Fyn)⁴ (IV). Men ogsaa andre Betegnelser maa have været brugt. I Tragedien „Ridderløftet“ lader Ingemann Gisela sige til sin Elskede⁵:

Vi skal aldrig mere sidde sammen
Og knytte Hjertestraa i Krands, som før,
Og spørge Himlen, om vort stille Haab
Engang opfyldes skal...

hvortil han svarer:

Kom, sæt dig i det Grønne!
Og lad os knytte Straa!
Kan til en Ring vi binde
De Straa i fremmed Haand,
Vi Glædens Krans skal finde
I Haabets grønne Baand.

Jyske Hyrdebørn bandt „Ønske-“ eller „Lykkeringe“ paa samme Maade, men brugte Sivstængler⁶. Iøvrigt synes Legen at have været kendt over hele Landet og navnlig blandt Piger, hvilket ogsaa gælder de fleste andre Orakellege.

I ældre Tid, da det blev betragtet som særlig fornemt jo højere Brudesengens Pude- og Dyneopredning var, tog Pigebørnene en fugtig Æblekerne, pressede den mellem Tommel- og Pengefinger og spurgte: „Hvor høj vil du have din Brudeseng?“ „Saa høj som Vorherre vil unde mig den!“ Kærnen smuttede bort mellem Fingrene og af dens højere eller

¹ St. St. Blicher i Gamle og nye Noveller 115, 4. Del af Fortæll. „Baglæns“ (knyttes af *Hviinstra*, *Agrostis*), J. Kamp, Danske Folkeminder, Æventyr, Folkesagn, Gaader, Rim og Folketro (1877), 74 jnf. 311; Feilb. JO III, 1179. ² J. Kamp, Dansk Folketro, udg. af Inger M. Bøberg (= DF-m 51), 1943, 117. ³ Feilb. JO II, 477 (sml. Stikord 'Lykkering'!) og JOT 294 (m. Litt.henvisn.), Johs. Brøndum-Nielsen i Berl. Tid. 9. Febr. 1932. ⁴ DFS 1906/23: 282 (Sv. Frederiksen 1925 efter Frk. Joh. Nielsen, Raaglund, f. 1885). ⁵ Saml. Dram. Digte, 2. Udg. (1853), V, 33.

⁶ Hyrdeliv 121.

lavere Flugt sluttede de sig til Svaret¹. Eller der blev spurgt: „Æwild, Pær, Plomm, — hvorfra ska mi Kjærrest komm?“ — den smuttede Kærnes Retning angav da Bostedets Beliggenhed (Sønderjyll.²; ogsaa kendt i V. Sjæll.)³ (V).

Ved at „trække Straa“, „trække Fissenstraa“, hvoraf det ene er kortere end de øvrige eller markeret af et Led („Knæstraa“) afgør Børnene tit forskellige Tvivlsspørgsmaal⁴ (VI).

De øvrige florale Orakellege er baseret paa en Optællen af en Planter eller Blomsts Detailler, oftest i Forbindelse med en Remse, der i mange Tilfælde opviser Allitterationer.

For Vejbrede (Plantago, især *P. lanceolata* og *P. major*) Vedkommende er det fortrinsvis Bladene, som benyttes. En Bladstilk afrives, og de udragende Trævler (Karstreng) tælles; deres Antal betegner Barnets resterende Leveaar (I) (N. V. Fyn), hvormange Kærester det vil faa inden den rette dukker op (Fyn, Sønderjyll.) eller hvormange Kærester den orakelsøgende (eller en Kammerat) i Øjeblikket har (smst.). Om disse „Kærestblade“ (Horns H.) har Johs. Boolsen en Ritornel⁵:

Træk kun, hvis din Samvittighed er ren.
Jeg trækker for mig selv; nu, spaa mig, Vejbred!
— — Jeg vidste det — selvfølgelig kun een!

Dette Elskovsorakel komplicerer Børnene paa forskellig Maade. De udragende Trævler paa et overtrukket Blad af Stor Vejbred kan saaledes betegne det Antal Børn, Pigen engang vil faa⁶ — og ved forsigtigt at trække disse Ribber op gennem Bladpladen afgøres nu, hvormange af dem der vil være levedygtige ved Fødselen, nemlig saa mange som Antallet af Trævler, der uden at briste kan trækkes helt ud til Bladets Spids; men det er sørgeligt mange, der omkommer som Aborter paa Halvvejen, fordi de smaa Fingre trækker for ivrigt og hurtigt eller Ribben er for spinkel, saa den brister⁷. Paa Fejø betegner de tilendeførte Bladribber Antal Kærester. — Eller to Børn holder i hver sin Ende af

¹ TangKr. Bornerim 653, sml. J. Kamp, Danske Folkeminder ... (1877), 69 f.
² AxLa & Seeb. 49 jnf. Feilb. JO III, 1137. ³ J. Kamp, Danske Folkeminder ... (1877), 69 f. ⁴ Feilb. JO I, 298; III, 615, sml. III, 531 ('drage Stak'); Livet i Klokkegaarden (= DF-m 2; 1908—09), 193. — I den Thott'ske Saml. (4° 1525, 280) findes Citatet „Med Halm kand mand drage straae“; nævnes ogsaa af Moth (S 846) og af Wessel i „Anno 7603“ (1785), 36; se iøvrr. T. Vogel-Jørgensen, Bevingede Ord (1940), Sp. 575 ('trække det korteste Straa'). ⁵ Stille Verdner (1942), 27. ⁶ J. S. Møller, Moder og Barn i dansk Folkeoverlevering (= DF-m 48; 1940), 48, AxLa & Seeb. 41. ⁷ Mette Skibsted i Politikens Magasin 2. Nov. 1947.

en Bladstilk og trækker den over — den Part, som faar flest Trævler ved Brudstedet, faar et samtidig gjort Ønske opfyldt (Ø. Sjæll.). Paa Fyn angiver de desuden, hvor mange Aar der vil hengaa inden Ønsket opfyldes. (VII). Lollandske Børn afgnider med et hurtigt Tag et modent Aks af Stor Vejbred — de tilbageblevne Frø betegner da det Antal Kærester, som Spørgeren i Øjeblikket har.

Ogsaa Padderokke (*Equisetum*) bruges som Orakelplante, idet Stængelledene afrives et for et fra Toppen og nedefter samtidig med at en Remse fremsiges: „Ja / nej / ja / nej osv.“ — sidste Led giver Svaret paa et tænkt Ønskes mulige Opfyldelse.

Rajgræs (*Lolium perenne*) er i Nordsjælland blevet kaldt „Lykkegræs“, fordi man ved at afplukke dets Smaaaks og samtidig fremsige en Remse har anstillet et Kærestevarsel. For Pigernes Vedkommende er Remsen: „Klokke / Købmand / Skrædder / Sømand / fattig Mand / rig Mand / Stodder / Soldat“, — Drengene siger: „Fattig Enke / rig Enke / fattig Pige / rig Pige / Syerske / Væverske / Tjenestepige / væn Mø“. Det Led af Remsen, der falder paa sidst afplukkede Smaaaks, betegner Skæbnesvaret¹. (VIII).

Ingen af de hidtil nævnte Planter er dog blevet saa flittig brugt i Orakelgivningens Tjeneste som den hvide Okseøje (*Chrysanthemum leucanthemum*, „Marguerit“, „Præstekrave“), der forsaavidt kunde fortjene Prædikamentet „den klassiske Orakelblomst“, idet de allerfleste Børn i den nyere Tid har plukket dens „Kronblade“ af et for et under Fremsigelse af en Remse; sidste Blad og Remseled angiver Svar paa et Tvivlsspørgsmaal af (hyppigst) erotisk eller social Art². I mindre Udstrækning benyttes lignende Kurvblomster som Gaaseurt (*Anthemis*), Kamille (*Matricaria*) og Tusindfryd (*Bellis*), dog vistnok kun naar førstnævnte ikke er ved Haanden. En Del af de Spaadomsremser, der knytter sig hertil, har ogsaa været anvendt i Forbindelse med Tællen paa Knapper eller Fingre, Kortoplægning, Udvælgen før Leg o. a.³ Nogle faa Plantenavne hentyder til denne saa almindelige Praksis: „Spaablomst“ (Ø. Jyll.)⁴, „Spaarose“ (S. Fyn)⁵, „Ønskeblomst“ (N. Jyll.), „Elskovsblomst“ (Sønderjyll.)⁵ og „A elsker døj“ (smst.).

¹ DFS 1906/23: 294 (meddelt af Emma Jensen, Kokkedal). ² Se Note 1 S. 69.

³ TangKr. Børnerim 346 f., Feilb. JO I, 123; II, 210, J. Kamp, Danske Folke-minder ... (1877), 66 f., Lollandsk Landsbyliv i 19. Aarh. (1937), 148 f., Spectator VI (1949), Sp. 17 f. ⁴ Skattegr. V, 72, DFS 1906/23: 2224. ⁵ J.-T. 59, 292.*

De mange forskellige Remser kan opdeles i en Række Motivgrupper efter Tvivlsspørgsmaalets Art:

a) Ja / nej / ja / nej...; Skal / skal ikke / skal...; Jeg vil / jeg vil ikke... — vistnok den almindeligst benyttede Form, naar en Afgørelse skal træffes;

b) Faar jeg den, jeg holder af? Sker / sker ikke... (V. Sjæll.)¹;

c) Navnene paa Dreng, som Pigen synes bedst om, fremsiges i samme Rækkefølge under Afplukningen²;

d) Han (Hun, Jeg) elsker / han elsker ikke... (N. Jyll.)³, Han elsker af Hjerte / med Smerte⁴ / elsker meget / lille bitte / ikke det allermindste⁴... en lille bitte Kons / slet ett (Sønderjyll.)⁵; Han elsker af Hjerte / med Smerte / overmaade / overdaade / et lille bete Kov / slæt it (Ø. Jyll.)⁶, Han elsker / med Smerte / mit Hjerte / med Glæde (Fyn)⁷, Han elsker / af Hjerte / med Smerte / overmaade / ganske hemmelig / en lille bitte / slet ikke², Han elsker / overmaade / Maade med / lidt nok / slet ikke (V. Loll.), Han elsker / af Hjerte / med Smerte / med Længsel / med Fryd / med Dyd (N. Jyll.)⁸; Æ har en Kjærest / han elsker mig / overmaade / overdaade / lille bitte Koen / slet et (Jyll. o. a. Landsdele)⁷;

e) Pigens Fremtidsstilling: Frue / Frøken / Mutter / Madam / Bedekone (Sønderjyll.)⁸, Frue / Frøken / Jomfru / Madam / Bondekone / Tiggerkælling (Jyll.)⁹, Frue / Frøken / Madam / Kælling⁹; Giftes / lokkes (o: faa uægte Børn) / gaa saadan (o: forblive ugift)¹⁰;

f) Ægteemandens sociale Stilling: Herremand / Bondemand / Stodder / Rakker... eller: Herremand / Æremand (o: Rangs-, Embedsperson) / Ridder / Beskider (o: Forfører) / Gaardmand / Husmand / Stodder (Jyll.)¹¹, Adelsmand / Bondemand / Doktor / Pastor // Konge / Kejser / Borgmester / Major // Skomager / Skrædder / Købmand / Sergent // Skraldemand / Natmand / Tyv / Spekulant (Kbhvn.)¹², Edelmann / Betelmann / Doktor / Pastor / Schuster / Schneider / Burgmei-

¹ J. Kamp, Danske Folkeminder... (1877), 67 f. ² TangKr. Børnerim 348 f. ³ Meddelt af Fru Kirstine Nielsen, Ejsing pr. Vinderup J. ⁴ H. C. Andersen, „Sommerfuglen“ (1860). ⁵ AxLa & Seeb. 8 (under Gaaseurt). ⁶ DFS 1906/23: 2224, sml. Feilb. JO I, 530. ⁷ DFS 1906/23: 972; 2401 (m. Tusindfryd), jnf. TangKr. JF-m IV, 406, Feilb. JO I, 243. ⁸ Christine Hansen i Sønderjyds Maanedsskrift IV (1927—28), 112. ⁹ Spectator VI (1949), Sp. 59 (medd. fra Randbøl S. som Leg o. 1890); smst. V (1948), Sp. 105. ¹⁰ TangKr. Børnerim 653. ¹¹ TangKr. Børnerim 348 (Aarhusegnen), Feilb. JO I, 530 og JOT 196 (m. Litt.henvi-). ¹² Spectator VI (1949), Sp. 184 (o. 1890).

ster / Major (Kbhvn.¹, Sønderjyll.)², Ejemand / Bejemand / Bukke-
mand / Rytter / Soldat / Kønig / Kejser / Advokat (Sønderjyll.)³;

g) Hendes fremtidige Hjem: Slot / Gaard / Hus / Sted⁴, Herregaard /
Bondegård / Lejestue / B(a)rakke (Jyll.)⁵, Hus / Boelsted / Bonde-
gaard / Herregaard⁶, Slot / Herregaard / Bondegård / Sted / Hus /
Hytte / Hjem (Fyn)⁷;

h) Befordringsmidlet til Bryllupskirken: Karet / Fjedervogn / Møg-
vogn / Stukore (o: Skubkærre) (Jyll.)⁸, Karet / Karos / Faeton / Fed⁹-
vugn / Mogvugn (Sønderjyll.)⁹;

i) Forspændet til Kirken skal bestaa af: Et Par Hopper / et Par
Stude / et Par Lopper / et Par Lus (Jyll.)¹⁰.

j) og hun skal være klædt i: Sammet / Silk / Atlask / Kattun / Pålt
(o: Pjalter) (Sønderjyll.)¹¹;

k) Om et Kærlighedsforhold bestaar: Holder / holder ikke...; den
Randkrone, som ved Afplukningen først gaar itu, angiver (regnet fra
den først afplukkede) i Maaneder den Tid, vedkommende engang vil
elske Orakelsøgeren — gaar ingen af Randkronerne i Stykker, vil Kær-
ligheden vare (N. Fyn). De iturevne Randkroner kan desuden markere
det Antal Børn, man engang vil faa (Fyn)⁷. (IX).

Undertiden sammenkædes Remserne til en hel Spørgeserie, f. Eks.
dannet af Gruppen f, g, h og i, — intet er da mere beskæmmende for
den lille Pige, end hvis Blomsteroraklet spaar hende, at hun skal giftes
med en Skraldemand, bo i en Barak og køre til Bryllup i en Møgvogn
forspændt et Par Lopper! I saa Fald kasseres Blomsternes Svar som
Regel straks og nye udspørges, indtil hun er tilfreds. —

Et andet floralt Objekt, som Børnene meget ofte bruger som Orakel-
giver, er Mælkebøttens (*Taraxacum*) fine sølvskinnende Kugle af Frø-
fnug. „Hvor var vi Børn lykkelige“, fortæller Sofus Franck¹², „da Mælke-
bøtteguldet, de Guldterninger Guderne glemte i Græsset, var vor eneste
Rigdom, og de graahvide, dunede Bolde, der skinnede som Sølvkugler i
Aftenlyset, fyldte os med Forhaabninger om nyt Tøj, hvis vi kunde
blæse Frugterne af i eet Pust“. H. C. Andersen nævner samme Orakel i

¹ Se Note 2 S. 70. ² DFS 1906/23: 3, 1702 (Ribe), Sønderjydske Maanedsskr.
IV (1927—28), 112. ³ Se Note 5 S. 73. ⁴ Se Note 2 S. 73. ⁵ Se Note 11 S. 73.
⁶ E. Rostrup i Danmarks Natur (1899), 272. ⁷ Skattegr. VI (1886), 67 (fra Flem-
løse). ⁸ Se Note 11 S. 73. ⁹ Se Note 8 S. 73. ¹⁰ Se Note 11 S. 73. ¹¹ Se
Note 8 S. 73. ¹² Langs Grøftekant og Hegn I (1937), 77 f.

en yndefuld Skildring af Børnenes Leg („Der er Forskjel“, 1851): „...de største Børn toge forsigtig den afblomstrede Urt, Stilken, der bar den fnugartede, sammensatte Frøkrone, denne løse, luftige Uldblomst, der er et heelt lille Konststykke, som af de fineste Fjer, Fnug eller Dun; de holdt den ved Munden for i eet Pust at afblæse den heelt; Den, der kunde det, fik nye Klæder før Aaret var omme, havde Bedstemoder sagt. Den foragtede Blomst var en heel Prophet ved denne Lejlighed“. — Ogsaa Nutidsbørn spørger paa samme Maade, om de faar nyt Tøj (ny Kjole) inden længe — undertiden føjes en Termin til: til Maj, til Jul etc.¹. Maaske er det af den Grund, at Fnuggene kaldes „Skræddere“ eller „Skrædderfrø“².

Mælkebøtteoraklerne er de florale Børnelege, vi litterært kan følge længst tilbage, der oftest er brugt som digterisk Sujet og som endog er blevet foreviget paa Plakater og Frimærker. Allerede Simon Paulli nævner (1648)³ et Par saadanne Orakler, som lader formode, at Datidens Børn var ret fremmelige, — han skriver, at Blomsterne „blifue til en trind Føn og Vld / huilcken letteligen kand afblæsis / oc derfor pleye Børnene / naar de indbyrdis læge med hin anden / eller deris jefnlige / at tage denne samme Vrt / oc blæse hinanden udi Ansictet eller Øynene med bemelte Føn / der med at forsøge / huo aff dennem skal blifue ældst / item huo sin Mødom hafuer; thi de som paa engang eller med it pust kand afpuste den gandske Føn reent aff / de holdis for at blifue ældre end de som to gange der til skal blæse: Ja de end oc fram for disse holdis for at hafue sin Mødom / oc anden saadan Børne-snack hafue de her om“.

Underretning om de to her nævnte Orakler haves ikke fra Nutiden; derimod er det en gængs Opfattelse blandt vore Børn, at det bringer Lykke eller et Ønske gaar i Opfyldelse, hvis man kan fjerne alle Fnuggene med eet (eller tre) Pust, saaledes som ogsaa Claudius Rosenhoff omtaler det (1835) i et større Digt om „Fandens-Mælkebøtte“⁴:

¹ J. M. Thiele, Den danske Almues overtroiske Meninger (1860), 47; Jens Kamp, Danske Folkeminder (1877), 168 (V. Sjæll.); Reimer, Nordfynsk Bondeliv i Mands Minde (1910—19), 380, UIF top. Saml. 2055 (Aarh. Amt), DFS 1906/23: 620 (Møn), 640 (Bornholm), m. fl. ² Social-Demokraten 10. Maj 1950; eller har Navnene en ironisk Hentydning? sml. *Skrædder* (Brøndsel: E. Viborg, Forsøg til systematiske danske Navne af indenlandske Planter (1793), 162) og *Bejler* (Burre-Snerre: Flora Danica 1648, 167), der ligesom Mælkebøttefnug let hæfter ved Tøjet. ³ Flora Danica (1648), S. 203 Nr. 53, D. ⁴ Fortællinger og Digte (1835), 19 f.

Som Yngling jeg Dig og en Tanke skylder;
 Din visne Krone tidt jeg blæste ud —
 „Tre Gange kun!“ — det er Oraklets Bud;
 Thi ellers Skæbnen Ønsket ei opfylder.
 Jeg ønsket har formeget — thi jeg blæste
 Vel fire Gange, men Du holdt for fast;
 Dog ikke feilt i Fremtidsbog jeg læste:
 Mit Ønske alt i Blomstertiden brast.

Adskillige senere Digtere har brugt dette Sujet; her skal blot nævnes nogle faa karakteristiske Eksempler:

Naar Solen har drukkert den sidste Dugg —
 og ikke Du ryster paa Haanden,
 men løfter den let og tyst mod Din Mund,
 imedens Du drager Aanden
 og samler Din Kraft i et eneste Pust
 — et eneste, derom gælder det just,
 saa intet Fnug bli'r tilbage —
 og ønsker da, hvad helst Du attraar,
 da opfyldes Ønsket, maaske i Aar,
 maaske i de kommende Dage ...
 (Peter Alsted)¹

Store Tøse med solblegt Haar
 ad Grøfterne Blomster sanker,
 og Mælkebøtternes Frøfnug spaar
 de vaagnende Kærestetanker ...
 (Lauritz Larsen)²

— Og sig du mig, ung Ilse,
 hvorfor du gaar i Dugg
 og plukker Mælkebøtter
 og blæser deres Fnugg?

Jo, derfor vil jeg plukke
 de Mælkebøtter smaa
 og blæse deres Skrædderfrø
 og jeg en Mand kan faa!

Og kan jeg i et enkelt Pust
 hvert Fnugg faa bort fra Stilken,
 saa faar jeg mig en Mand i Aar —
 — jeg siger ikke hvilken!
 (Thorkil Barfod)³

¹ Heden og Haven (1932), 60 f. ² Billeder fra Barndommens By (Stegge 1943), 55. ³ Det evige Foraar (1917), 39 f.

I Jylland siger Børnene, at flyver alle Fnug bort efter eet Pust, er Barnekæresten tro¹ eller man bliver forlovet (I) inden Aarets Udgang²; det kan ogsaa varsle, at man snart kommer til Marked eller anden Lystighed³. Det Antal Gange, der maa pustes før alle Fnug er væk, betegner desuden Antal Aar før ens Forlovelse², og jyske Hyrdedrenge paastod, at lykkedes det at blæse hele Fnugkuglen af paa cengang, vilde Kørerne ikke bisse inden Aften — og vice versa⁴.

De tilbageblevne Fnug efter et (eller tre) Pust — paa Fyn efter at Frugtstanden rystes een Gang⁵ — betegner almindeligvis det Antal Kærester, Spørgeren selv eller en Kammerat har (faar)⁶, hvormange Aar der er til Brylluppet (S. Fyn) eller hvormange Børn man kan vente at faa engang² — blandt Hyrdebørn desuden ogsaa Klokkeslettet (I)⁷ eller Leveaar, idet der sættes et Nul efter den evt. Fnugrest (V. Jyll.).

Men Barnet kan ogsaa blæse midt ned i Dunboblen — Kæresten vil da til sin Tid komme fra den Side, hvor de tiloversblevne Fnug er samlet eller hvor de afblæste flyver hen (Jyll.)⁸ ⁹. Her som iøvrigt kan Barnet dog nok efter Evne række Oraklet en hjælpende Haand, saa Svaret falder som forud ønsket. — Eller Fnuggene blæses (slaas) mod et andet Barns Tøj; saa mange Frø der hæfter ved, saa mange Kærester har vedkommende (N. Sjæll.¹⁰, Fyn)¹¹. (X).

De ovennævnte Orakler foretages ogsaa, omend kun lejlighedsvis, med Fnugbolde af Gedeskæg (*Tragopogon pratensis*); begge Planter dunedede Frø kalder Drenge ofte „Faldskærme“ og morer sig med at blæse dem af og se dem svæve bort over Marker og Tage. —

Blomster-Oraklerne (mantiske Remser knyttet til Optællen af en Plantes eller Plantedels Detailler) er som nævnt den florale Legtype, vi litterært kan følge længst tilbage i Tiden. Den tyske Minnesanger Walther von der Vogelweide (ca. 1170—1230) fortæller i én Indlednings-

¹ Anton Andersen, *Fra Planternes Verden* (1885), 202; Uff top. Saml. 2055.

² Skattegr. V (1886), 172 (fra Fredericia). ³ Skattegr. II (95), TangKr. Danske Sagn (1891—94), IV, 607, DFS 1906/23: 1171. ⁴ Anton Andersen, *Fra Planternes Verden* (1885), 202, Skattegr. V, 72. ⁵ DFS 1906/23: 1035 (Svendborgegn).

⁶ Johs. Thølle i Løll. Falst.s hist. Samfunds Aarbog XXIV (1936), 139, AxLa, Fynske Plantenavne og Folkeminder om Planter (1932), 84. ⁷ J. Kamp, *Danske Folkeminder* (1877), 168, Anton Andersen, *Fra Planternes Verden* (1885), 202, DFS 1906/23: 2398 (Koldingegn).

⁸ Se Note 3 S. 73. ⁹ TangKr. Danske Sagn (1891—94), IV, 607, Anton Andersen, l. c. 202, Skattegr. II, 95. ¹⁰ H. C. Terslin i *Nordsjæll. Venstreblad* 19. Dec. 1934. Et lignende Kærestevarsel har Ungdommen i Høsttiden anstillet med fasthæftende Havrekærner: Kamp, *Danske Folkeminder* (1877), 73. ¹¹ Se Note 7 S. 67.

strofe, hvordan han er blevet spaaet om Elskov ved at „tælle“ paa et Græsstraas Led¹.

Mich hât ein halm gemachet frô
 er giht, ich sül genâde vinden.
 ich maz daz selbe kleine strô,
 als ich hie vor gesach von kinden.
 nû hoeret unde merket ob siz denne tuo.
 'si tuot, si entuot, si tuot, si entuot, si tuot.'
 swie dicke ichz tete, sô was ie daz ende guot.
 daz troestet mich: dâ hoeret ouch geloube zuo.

Botanomantiken adskiller sig paa et væsentligt Punkt fra de fleste andre Spaadomskunster og Varsler, som Menneskene gennem skiftende Tider har forbundet med f. Eks. visse Dyrs eller Himmellegemers Opførsel. Medens disse sidste Praktika er baseret paa en Besjæling af Objekterne, er Grundlaget for de florale Orakler mere Ritus end Tro. For Børnenes Vedkommende gælder vel ogsaa, at Orakelsøgningen nok saa meget er inspireret af den gensidige Drillelyst eller blot er Udslag af Spøg og Skæmt. Alligevel maa man ikke uden videre heraf slutte, at Barnets Sjæl ikke er med i Legen; naar det raadvilde Barn saavel som den forelskede Ungmø spørger Blomsteroraklet til Raads i Enrum, er der egentlig ikke mere Tale om Leg, men snarere om en „rituel“ Handling. Ganske vist kasseres Orakelsvaret tit omgaaende, hvis det ikke svarer til Forventningerne, og en ny Blomst udspringes, indtil et tilfredsstillende Resultat er opnaaet — men som allerede Walther v. d. Vogelweide for 750 Aar siden paapegede: *dâ hoeret ouch geloube zuo*.

At Børn og Ungdom i mange Hundrede Aar har anstillet Orakler med Okseøje og Mælkebøtte, fremgaar alene af den Omstændighed, at analoge Former er kendt over hele den vestlige Verden (se IX, X). At de alligevel kun nævnes faa Gange i Tiden indtil den romantiske Digtningens Gennembrud — Luther bruger i en af sine „Tischreden“ 1531 (2, 3 Nr. 1233, Weimarer-Ausg.) Sammenligningen „nos sumus pappi die die kinder hinweck plasen“, herhjemme nævnes Legen først af Simon Paulli 1648 (se S. 75) — skyldes det vel blot, at andre Forfattere ikke har fundet den allerede da saa velkendte Børneleg interessant nok, — et Forhold, som jo ogsaa kendes fra Nutids-Folklore. Det er Goethe, der indfører den hvide Okseøje som Poesiens Orakelblomst, idet han i en yndefuld Scene af „Faust“ (1808) lader Gretchen spørge en Mar-

¹ Die Gedichte Walthers von der Vogelweide 2. Ausg. v. Karl Lachmann, Berlin 1843, 66.

guerite (el. Tusindfryd?) til Raads i et Hjerteanliggende¹. Aabenbart er det dette Skuespil, som har gjort Orakellegen kendt og populær ogsaa udenfor Børnenes Kreds; den her nævnte tyske Version „Er liebt mich, er liebt mich nicht“ er blevet oversat til alle europæiske Sprog og siden i de enkelte Lande blevet befordret af de romantiske Digteres Udvikling af Sujet'et; i hvert Fald træffer vi praktisk talt enslydende Remser i hele Europa (sml. S. 66). Forøvrigt kan der ogsaa for Tryllemærsernes Vedkommende paavises umiskendelige Lighedstræk, der ligeledes maa skyldes Motivvandringer ad litterær Vej².

De florale Orakler har utvivlsomt oplevet en Renæssance under den katolske Kirkes Auspicier; i Mellem- og Sydeuropa er det saaledes hovedsagelig metafysiske Problemer, Børnene søger at klare med Okseøjes og Mælkebøttes Hjælp. Her i Norden har de sociale og socialt betonedede erotiske Spørgsmaal aabenbart været mere aktuelle. Endelig maa man vel antage, at Orakelblomsterne blev konsulteret langt oftere for nogle Generationer siden, da Ægteskabsannoncerne endnu ikke var opfundet og kun faa Kvinder var selverhvervende. For Pigerne var Spørgsmaalene „gift-ikke gift?“ og „med hvem bliver jeg gift?“ saa store og brændende, at Interessen samlede sig derom allerede i Barneaarene. Den bibelske Opfordring „vorder frugtbare og mangfoldige“ tog man dengang langt mere alvorligt, Folketroen dømte Pebermøer og Ungkarle til alskens Pinsler efter Døden — og hvad der nok vejede tungest: den ugifte Pige fristede i de fleste Tilfælde ublide Kaar; enten var hun henvist til Tyendets lidet misundelsesværdige Lod eller hun maatte Resten af sit Liv spise Naadsensbrød hos en Slægtning.

LITTERATURHENVISNINGER TIL OMTALE AF ANALOGE LEGE I UDlandet

Til Brug for komparative Undersøgelser anføres nogle Henvisninger til Litteratur, der nævner analoge Lege (eller Plantenavne) i Udlandet, særlig Europa; der er dog ikke Tale om nogen komplet Liste, men nogle af de større og lettere tilgængelige Værker er gennemgaaet. For værdifulde Oplysninger om analoge Lege bringer jeg d'Herrer fil. dr. *Åke Campbell* og fil. dr. *Herbert Gustavson*, begge Landsmåls- och Folkminnesarkivet i Uppsala, samt Prof. Dr. *Heinrich Marzell* i Gunzenhausen (Bayern) min bedste Tak.

De enkelte Landes Navn er forkortet: *B.* Belgien, *E.* England, *Fi.* Finland, *Fr.* Frankrig, *H.* Holland, *I.* Italien, *N.* Norge, *Sv.* Sverige,

¹ Faust Vers 3179 ff. ² Se C. W. v. Sydow, Om traditionsspridning; i: Scandia 1932, 5 > Selected Papers of Folklore (1948), 13, 29.

Swz. Schweiz, T. Tyskland (gl. Grænser), U. Ungarn, Ø. Østrig. De øvrige Forkortelser er opløst S. 82 f.

I. Sammenlign T.: ZVfVkd XI, 57 (Klinteblomst drejes i Bægeret > *Uhreblume* o. lg. Navne) jnf. Marzell, Wtb. I, Sp. 157 f., II, Sp. 107 f. (Bakke-Nellike), Niessen II, 137 f.; et imperativt Navn til Valmue *Dreh dich Waw(e)l* [Kælenavn for Barbara] skyldes, at Børn drejer Blomsten mellem Fingrene (Bayer. Wtb. I, 559); Ø.: Baumgarten, Aus der volksmässigen Überlieferung der Heimat (Linz 1862—69), 149 (Okseøje-Kurv drejes + Remse og Elskovsvarsler); E.: Browning I, 183, Denham Tracts, A Collection of Folklore (1892—95), II, 376. Se ogsaa N.: Maal og minne 1947, 43, 46 f. (Remse til spaltet og spiralooprullende Mælkebøttestængel); Ø. Afrika: Baessler-Archiv I, 184 (Blomsteraks rulles ml. Fingre + Remse).

II. Sv. Fi.: Wessman 19 f., J. Nordlander, Svenska barnvisor o. barnrim (1886), 204; N.: Maal og minne 1918, 75 ff., 1920, 125 f.; T.: ZVfVkd IV, 74 ff. (m. Litt.henvisn.), VI, 99 ff., 295 f.; VII, 62 ff.; XI, 60 ff., Marzell 1922, 50 f., sm. Forf. 1925, 91 ff. og i Mitteilungen d. Deutschen Dendrologischen Gesellschaft 1936, 177 f.; Ø.: ZVfVkd XI, 60 ff., Hörmann, Tiroler Volksleben (1909), 80; Swz.: Züricher 35 (m. Litt.henvisn.), Schw. Arch. IX, 59 f.; XIII, 180; B.: Cock & Teirl. VII (1907), 270 f. (Litt.henv.); H.: Heukels, Woordenboek 221, Note 1; Fr.: Trad. pop. II, 437; XIII, 206, 394; XVII, 615, Roll., Fl. pop. VII, 191 (Rim i Forb. m. Mælkebøttefløjter), E. Rolland, Rimes et jeux de l'enfance (1883), 348 ff., Beauquier 110 f.; E.: Journ. Amer. Folkl. VIII, 82 (Hudersfield); U.: Gréb 4.

III. Sv.: Gustavson (Gotl., *har du ätit mycket smör?*); Festskrift til Feilberg (1911), 716 (m. Mælkebøttekurv); N.: *likar du smør?* (meddelt af Fru Gaardbruger Grønsberg, Voss); T.: ZVfVkd XI, 52 (ogsaa m. Engblomme: „har du Smør eller Fedt? Hvormange Pund Smør har du spist?“) jnf. Niessen II, 137, Marzell 1925, 82 f.; Swz.: Züricher 37; E.: Gutch, East Riding of Yorkshire (1912), 30; USA: Bergen 1895 og Newell 108 (*do you like butter?*); sml. Fr.: Roll., Fl. pop. VII, 195: tre Pust paa Mælkebøttefnug + Remsen *bals ton beurre! ton beurre n'est pas bon! ton beurre est bon!* (Cubry).

IV. Sv.: Eneström, Finvedbornas Seder och Lif (1910), 90, J. Kamp, Dansk Folketro (1943), 117 (Skaane); T.: Hwtb. III, Sp. 1120 (forskell. Elskovsvarsler, Citat fra 1575; Litteraturhenvisn.), Urquell³ I, 269; Swz.: Züricher 36, Schw. Arch. VII, 133; B.: Cock & Teirl. IV, 135 f. jnf. Wallonia I, 73, III, 99 og Teirl., Flora magica (1930), 261 f. (m. Cyperusstraa); H.: Cock & Teirl. IV, 136 < Woordenschat 372; I.: de Gubernatis, Myth. des Plantes I (1878), 203; Portugal: La Tradition XVI, 15; Kina (Kanton): Culin, Korean Games (1895), 52 (lign. Fremgangsmaade, naar Legpartnere skal udtrækkes).

V. Dette Kærestevarsel nævnes allerede af Horats (65—8 f. Kr.), se Sermonendichtungen (Leipz. 1855) II, 3, 272. — Sv.: Gustavson (ogsaa m. Agurkkærner); T.: Strackerjan, Aberggl. u. Sagen aus d. Herzogtum Oldenburg, 2. Aufl. (1909) I, 104; B.: Cock & Teirl. VII, 177; IV, 132 f. < Wallonia IV, 50 f.; Fr.: Trad. pop. V, 89; VII, 98 (Kirsebærsten); E.: Dyer, Folklore of Plants (1889), 93; Folklore Journal V, 215; I.: Pitré, Arch. I, 237; USA: Bergen, Current Superstitions (1895), 38 ff.,

endv. Journ. Amer. Folkl. II, 71 og Newell 109 (Antal Kærner i overskaaret Æble = Kærester).

VI. Sv.: Gustavson (alm.); B.: Cock & Teirl. IV, 137 (m. Litteraturhenvisn.; i B., Swz. og I. afgøres mest metafys. Spørgsmaal); USA: Newell² 106. — En Passage i Froissart's „Erbelette“ (se Mme. Celnart, Manuel Complet des Jeux de Soc., 2. ed. Paris 1830, 105) hentyder maa-ske til en Lodtrækning med Straa.

VII. T.: Marzell 1922, 53 og sm. i Hwtb. IX, Sp. 226 (Kærestevarsel, Antal Løgne, Synder; m. Litt.henvisn.), Bartsch, Sagen, Märchen u. Gebräuche aus Mecklenburg II (1880), 197 (Lykkevarsel), Schlesw. Wtb. I, 53 (Børneantal, korte Trevler = Pige- og lange do. = Drengbørn); Ø.: ZfVfVde XI, 62 (Løgne), Tiroler Heimatblätter III (1925), 11 (Synder); Swz.: Schw. Archiv X, 36 (Kærester, Leveaar, Løgne, Aar før Bryllup) sml. Züricher 36; E.: Folk-Lore XXI, 91, jnf. Wright, English Dialect Dictionary I, 68 fn. (Kærester); I.: Pedrotti & Bertoldi, Nomi dialettali delle piante (1930), 288 (Synder); U.: Gréb 11 (Kærester, Smørforraad), Krauss Sp. 416, 419 (Løgne). — I Norge praktiseres et andet Elskovsvarsel med Vejbred: udsprungne Blomsteraks lægges Jonsok-Aften under Hovedpuden; findes udsprungne Støvdragere om Morgen, angiver de Svar paa forskellige erotisk betonedede Spørgsmaal. Skikken er ældgammel i N. og er sandsynligvis ført med norske Kolonister til Færøerne og Shetland (se Ove Arbo Høeg i Kgl. Norske Videnskabernes Selskabs Forhandl. XIII Nr. 39, 157 ff.). I E. praktiseres et ganske tilsvarende Blomsterorakel imidlertid ogsaa med andre Planter (Knopurt, Kodriver, Perikon, Tidsel o. a.) iflg. R. Folkard, Plant Lore, Legends and Lyrics, 2. ed. (1892), 381, 506, 537, 563.

VIII. T.: Perger, Deutsche Pflanzensagen (1864), 64 og Niessen II, 246 (Hjertegræs); B.: Cock & Teirl. IV, 130, 133 („Græs“), Is. Teirl., Flora magica (1930), 277 (Star, Rapgræs); Fr.: Monseur, Bulletin de Folklore II (1892), 214 („Græs“, Robiniablade); E.: Leather, Folklore of Herefordshire (1912), 63 (Hejregræs), Gutch, East Riding of Yorkshire (1912), 32 (Baandgræs).

IX. Botanomantiske Remser i Forbindelse med Hvid Okseøje, Tusindfryd o. lign. Kurvblomster er noteret fra hele Europa. Typen d forekommer i praktisk taget samme Ordlyd i alle europæiske Sprog; ogsaa Type f er almindelig — derimod bruger danske Børn ikke Remser til Afgørelse af metafysiske Problemer saadan som Tilfældet er i Udlandet. Foruden de i Danmark gængse Typer benytter andre Landes Børn ogsaa hyppigt disse Blomster til at afgøre f. Eks., hvad der venter hjemme (Skænd, Suppe o. a.), Antal Tilbedere, Børn engang, Leveaar, hvordan Vejret vil blive, Udvælgen før Leg m. m.

Sv.: Nordlander, Svenska barnvisor och barnrim (1886), 209, Runa V, 74, Folkminnen og folktankar IX (1922), 55, J.-T. 58 jnf. Aug. Lyttkens, Svenska växtnamn (1904—15), 1612 ff. (*lifvåddå* (1843) = 'leve-dø?'); sv. Fi.: Lyttkens I. c. 7, Spectator V (1948), Sp. 79; N.: I. Reichborn-Kjennerud, Vår gamle trolldomsmedisin III (1933), 31, Schübeler, Viridarium norvegicum (1885—89) II, 25; Fi.: P. Suhonen, Suomalaiset kasvinnimet (1936), 104 f., 220 ('Leve-dø-Blomst', 'Lodblomst', 'Ja-og-Nej'); T.: ZfVfVde VIII, 414; X, 41; XI, 63 f., Marzell 1922, 39, 52 og sm. Forf. 1925, 88 f., Wtb. I, Sp. 965—68 (righoldigt), Hwtb. IX, Sp. 817 f.

(m. Litt.henvisn.); Ø.: ZVfVkd XI, 58, 63 f., H. Zoder, Kinderlied u. Kinderspiel aus Wien u. Niederösterreich (1924), 94; Swz.: Wartmann, Beiträge z. St. Gallischen Volksbotanik (1861), 11, Züricher 36, Schw. Archiv VI, 152 jnf. VII, 136; B.: Cock & Teirl. IV, 131 ff., VII, 197 (desuden lign. Tælleremser paa Knapper, Vifteribber, Perlekranse o. a.; Litt.henvisn.); Fr.: Trad. pop. X, 129; XII, 552; XIII, 208; XV, 586; XIX, 348, Roll., Fl. pop. VII, 52 f., 151; E.: Folklore in Engl. and America (1899), 35, Folkl. Record IV, 124 (Irl.), Standard Dictionary of Folklore I (1950), 275; I.: de Gubernatis Myth. des Plantes I (1878), 204, 266, Pitre, Arch. II, 421; V, 168, O. Penzig, Flora popolare italiana (1924) I, 268; Rumænien: S. Frigges, A Sopronikemet gyermekdal (1913), Nr. 237; U. (ty. Sprogøer Zips og Siebenbürgen): Gréb 10 f., Krauss Sp. 92; Balkan: Abott, Macedonian Folklore (1903), 46; Spanien: F. R. Marin, Cantos pop. Españoles I (1882), 123; Tyrkiet: Lucy M. J. Garnett, The Women of Turkey & their Folklore (1890) I, 149 (m. Rosenkronblade, sml. Poul Engelsen, De vanskelige Aar (1927), 89); USA: F. D. Bergen, Current Superstitions (1896), 42 f., 44 f. og sm. 1895; Newell 105 f., Journ. Amer. Folkl. II, 71; XV, 113. — Indien: North Indian Notes & Queries III (1893), 107 (tælle paa Spær i Hus: Indra, Ram, Jam osv.); Ø. Afrika: Globus 1909, 288 (Indsnit i Bananblad berøres + Remse).

X. Sv.: Gustavson; N.: Maal og minne 1947, 30 f., 37; T.: F. M. Böhme, Deutsch. Kinderlied u. Kinderspiel (1897), 427, ZVfVkd XI, 55 (Havrekærner), 58; Marzell 1922, 52 f. og sm. Forf. 1925, 86, Hwth. V, Sp. 1438 f. (m. Litt.henvisn.), Niessen II, 137, Bayerland XVII (1906), 602; Swz.: Wartmann, Beiträge z. St. Gallischen Volksbotanik, 2. Aufl. (1874), 22; B.: Cock & Teirl. IV, 134, 136, 140; B. & H.: Pauwels, Enkele bloemnamen in de Zuidnederlandsche dialecten (1933), 148 f. (Navne); Fr.: Trad. pop. XIII, 208; XVII, 595; XIX, 155; XX, 18, 196; XXIV, 426; XV, 592; Roll., Fl. pop. VII, 189 ff.; E.: R. Folkard, Plant Lore, Legends & Lyrics (1892), 309, Gutch, Examples of printed folklore ... of Yorkshire (1901), 61 jnf. Browning I, 100 (*blow-ball, clocks, fortune-teller*); I.: Penzig, Flora popolare italiana (1924) I, 397 (Navne); USA: Fanny D. Bergen, Current Superstitions (1896), 49 og sm. Forf., Animal and Plant Lore (1899), 103; Newell 108.

LITTERATUR-FORKORTELSER

AxLa & Seeb. = Axel Lange og Chr. Seeborg, Nogle Sønderjydske Planter, deres Navne og Stilling i Folkloren (Tønder 1927).

Baessler-Archiv = Baessler-Archiv. Beiträge zur Völkerkunde. I (Leipz. u. Berlin 1911).

Beauquier = Ch. Beauquier, Faune et flore populaire de la Franche-Comté, Tome II: Flore (Paris 1910).

Bergen 1895 = Fanny D. Bergen, Nature's Playthings; i: Boston Evening Transcript, April 6, 1895.

Browning I—II = Gareth H. Browning, The Book of Wild-Flowers and the Story of Their Names. I. & II. Series (London & Edinb. 1936).

Cock & Teirl. = A. de Cock og Is. Teirlinck, Kinderspel en Kinderlust in Zuid-Nederland. IV. Deel (Gent 1904).

- DF-m* = Danmarks Folkeminder Nr. 1 ff. (Kbhvn. 1908 ff.).
- DFS* = Dansk Folkemindesamling (Kapselnr. + top. Distr.).
- Feilb. JO; JOT* = H. F. Feilberg, Bidrag til en ordbog over jyske almuesmål I—V (Kbhvn. 1886—1911); Tillægsbind (Kbhvn. 1910—14).
- Gréb* = Julius Gréb, Zipser Volkspflanzen, ihre Namen und Rolle in unserem Volksleben (Käsmark 1943) [ty. Sprogo, tidl. i Ungarn, nu Tjekkoslovakiet].
- Heuk.*, *Woordenboek* = H. Heukels, Woordenboek der nederlandsche volksnamen van planten (Amsterdam 1907).
- Hwtb.* = Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens I—X (Berlin & Leipz. 1927—42).
- Hyrdeliv* = H. P. Hansen, Hyrdeliv paa Heden [Midt- og Vestjylland] (= *DF-m* Nr. 49; Kbhvn 1941).
- Journ. Amer. Folkl.* = The Journal of American Folklore (Boston & New York 1888 ff.).
- J.-T.* = H. Jenssen-Tusch, Nordiske Plantenavne (Kbhvn. 1867; Tillæg 1870).
- Krauss* = Friedrich Krauss, Nösnerländische Pflanzennamen. Ein Beitrag zum Wortschatz der siebenbürger Sachsen (Beszterce-Bistritz 1943) [ty. Sprogo, tidl. i Ungarn, nu rumænsk Transsylvanien].
- Marzell 1922* = Heinrich Marzell, Die heimische Pflanzenwelt im Volksbrauch und Volksglauben (Leipz. 1922).
- Marzell 1925* = Bayerische Volksbotanik. Volkstümliche Anschauungen über Pflanzen im rechtsrheinischen Bayern (Nürnberg 1925).
- Marzell, Wtb.* = Wörterbuch der deutschen Pflanzennamen I ff. (Leipzig 1943 ff.).
- Newell* = William W. Newell, Games and Songs of American Children. 2. ed. (N. Y. 1903).
- Niessen I—II* = J. Niessen, Rheinische Volksbotanik. Die Pflanzen in Sprache, Glaube und Brauch des rheinischen Volkes. I, II (Berlin & Bonn 1936, 1937).
- Pitrè, Arch.* = Archivio per lo studio delle tradizioni popolari, rivista trimestrale diretta da G. Pitrè e Salomone Marino. I ff. (Palermo 1882 ff.).
- Roll., Fl. pop.* = Eugène Rolland, Flore populaire ou histoire naturelle des plantes dans leurs rapports avec la linguistique et le folklore. I—XI (Paris 1896—1914).
- Schw. Archiv* = Schweizerisches Archiv für Volkskunde. I ff. (Zürich 1897 ff.).
- Skattegr.* = Skattegraveren. I—XII (+ Efterslæt) (Kolding 1884—90).
- Spectator* = Spectator. Tidsskrift for populærvidenskabelig Forskning. I ff. (Kbh. 1943 ff.).
- TangKr. Børnerim* = E. Tang Kristensen, Danske Børnerim, Remser og Lege, udelukkende efter Folkemunde (Aarhus 1896).
- TangKr. JA; JAT* = Gamle folks fortællinger om det jyske almueliv ..., I—VI (Kolding 1891—94); Tillægsbind I—VI (Aarhus 1900—05).
- TangKr. JF-m* = Jyske Folkeminder I—XIII (1871—97).
- Trad. pop.* = Revue des traditions populaires. I—XXVI (Paris 1886 ff.).
- Uff* = Udvalg for Folkemaal's haandskrevne Samlinger; m. top. Sogner.
- Wessman* = V. E. V. Wessman i Studier och uppsatser tillägn. Otto Andersson på hans femtioårsdag ..., Budkavlen VIII (Åbo 1929).
- ZvfVkd* = Zeitschrift des Vereins für Volkskunde, I ff. (Wien, Berlin 1891 ff.); her især Bd. XI (1901).
- Züricher* = Gertrud Züricher, Bernische Spiele mit Blumen und sonstigen Pflanzenteilen; i: Festgabe für Samuel Singer ... (Tübingen 1930), S. 29—39.

TITALORDENES HISTORIE I DE SIDSTE 100 ÅR

AF

ARNE HAMBURGER

Foruden *tyve*, *tredive*, *fyrre*(*tyve*), *halvtreds*(*indstye*), *tres*(*indstye*), *halvfjerds*(*indstye*), *firs*(*indstye*) og *halvfems*(*indstye*) har dansk en række på *-ti*: *toti*, *treti*, *firti*, *femti*, *seksti*, *syvti*, *ottti* og *niti*. Om dem siger Ordbog over det danske sprog, at de er genoptaget i nydansk ved påvirkning fra norsk og svensk; dog er *toti* tilsyneladende en nydansk opfindelse, idet det i denne periode er lavet i analogi med *treti*, *firti* osv., uden påvirkning fra norsk og svensk. Ordbogen oplyser videre at *-ti*-ordene især blir brugt poetisk, af sprogrensere og i dokumenter som vexler, (post)anvisninger o. l., hvor et beløb eller andet ønskes opgivet med bogstaver foruden eller i stedet for med taltegn. Groft set er der således 3 stilarter, eller hvad man nu skal kalde det, hvor *-ti*-numeralierne er fundet brugt: i poesi, hos sprogrensere og i handels- og postal sprogbrug. Med hensyn til den sidstnævnte af de 3 gir ordbogen bare et eneste indicium om det mere nøjagtige tidspunkt for genoptagelsen fra ældre dansk af *-ti*-betegnelserne, nemlig ved *treti*, hvor en annonce i Østsjællands Folkeblad i 1877 er citeret: Petroleum kan kjøbes for 30 — *treti* — Øre pr. Pot. Derimod gir ordbogen mange ældre citater fra poetisk sprog, hvor *treti*, *firti* etc. forekommer, samt enkelte eksempler fra forfattere som ordbogen regner for sprogrensere. Hvad disse angår, findes der i det mindste 2 udtrykkelige forslag før 1877, som ikke er nævnt i ordbogen. Det ene står i Dansk Maanedsskrift 1862 bd. 2.144 og 149, i C. Rosenberg's anmeldelse af Knud Knudsen: Er Norsk det samme som Dansk? Den anden udtalelse er i Hans Dahl: Dansk Hjælpeordbog (1875) under *femti*. Dahl peger desuden på at dette ord er brugt af W. Scharling i Berlingske Tidende 28. jan. 1873. Og i sin bog Alvors- og morskabslæsning om modersmålet (1891) henviser Dahl til

at F. C. Sibbern i Meddelelser af Indholdet af et Skrivt fra Aaret 2135 (1858—1872) gennemgående har anvendt de skandinaviske talord.

At det var i 1870erne disse navne dukkede op i kommerciel og lignende sprogbrug, tyder et udsagn i Hans Dahl's lige nævnte bog fra 1891 på, idet det side 55/56, i et genoptryk af en artikel i Nordisk månedsskrift 1879, hedder: „*tretti, firti, femti, seksti, syvti, otti, nitti* blive mere og mere almindelige efter kronemøntens indførelse“. Det vil sige efter 1875. I øvrigt havde Dahl allerede i sin Hjælpeordbog fra 1875 spået at det ville gå sådan.

Andre trykte vidnesbyrd om at genoptagelsen er begyndt midt i 1870erne, findes vistnok ikke. Dog er det muligt, omend ikke sandsynligt, at man kunne finde ordene på *-ti* i annoncer, som i den Ordbog over det danske sprog citerer fra 1877. For det første skriver man kun sjældent disse tal med bogstaver, og for det andet sker det så godt som aldrig på tryk, men i vexler, anvisninger osv., samt dåbsattester o. l. (ved anførelse af årstal). Det er stærkt begrænset hvad der er bevaret af dette utrykte materiale, og det som er bevaret, er ikke let tilgængeligt. På tinglysningskontorer og landsarkiver findes dog en mulighed for at konstatere brugen i visse juridiske dokumenter, navnlig skøder og pantebreve. For efter den ordning som gjaldt før tinglysningsloven af 1927, blev sådanne indført ord til andet i skøde- og panteprotokoller, og til disse er der offentlig adgang. Ad denne vej kan man datere genoptagelsen af de „nordiske“ talord noget tidligere end 1877 (annoncen i Ordbog o. d. danske sprog), ja til før møntreformen af 1875. I en protokol for obligationer med pant i rørlige ting (2det Brevskrivercontoir, N. 7) på tinglysningskontoret i København findes s. 592 i et dokument fra 1872 ordet *femti*. Endnu i 1875 forekommer de ny numeralier blot sporadisk, men allerede i protokollerne fra 1876 og 1877 optræder f. ex. *syvti* sammenlignet med *halvfjerds(indstyre)* i forholdet 1 til 6. Det er dog ingenting mod de sidste år under det ældre tinglysningssystem (1925—1927), hvor nytalordene i disse protokoller forekommer langt hyppigere end de gamle, i helt op til ca. 93% af alle tilfældene, nemlig for *femti*'s vedkommende, mens kun *tolti* er nede under 50% (ca. 16%).

I 1880erne gør de „skandinaviske“ talnavne sig gældende også i de trykte kilder. Således er de opført fuldkommen ligestillet med den traditionelle række i Svend Grundtvig: Dansk Haandordbog, 2. udgave, 1882; i første udgave (1872) var alene *femti* og *syvti* nævnt (*femti* med angivelsen: digt.). Og mens Videnskabernes Selskabs Ordbog (1802,

1826, 1848 og 1853) ligesom Molbech's Dansk Ordbog fra 1850erne stempler ordene på *-ti* som norske, obsolete, poetiske og/eller retoriske, opfører Sundby & Barüel i Dansk-Norsk-Fransk Haand-Ordbog (1883—1884) uden den stjerne som er brugt for norske ord: *treti*, *firti*, *femti*, *sexti*, *syvti*, *ottti*, *niti*. Varianterne *tretti* og *sytti* betegnes derimod udtrykkelig som norske.

Af direkte betydning for spørgsmålet om den kommercielle, juridiske sprogbrug, er at Nyeste Brev-, Beregnings- og Formularbog (2. oplag, 1881) i forskellige mønsterformularer til købekontrakter o. l. har *femti*, *sexti* og *syvti*, hvor bogens 1. oplag (1874) endnu bruger den traditionelle skrivemåde, og i de gamle møntsorter. Den samme udvikling er sket mellem 1. udgave (1880) og 2. udg. (1887) af Theodor Hindenburg: Juridisk Formularbog. Og i Officielle Meddelelser fra Overbestyrelsen for Postvæsenet 1886.⁵¹ siges at i beløbangivelser i postanvisninger må der

ikke benyttes den i de senere Aar almindelige Sprogbrug, hvorefter Tierne udtrykkes som Multipla af Tallet Ti, til Ex. Fem-Ti, Sex-Ti osv.

Postvæsenet forbød altså udtrykkelig at bruge disse numeralier. Det er så meget mere bemærkelsesværdigt som der i nutiden synes at være mange som mener at det netop var postvæsenet som indførte dem. Se således udtalelser af Hartvig Frisch i Rigsdagstidende, Forhandlinger i Folketinget, 99de ord. Saml. 1947—48, spalte 1364. Dér hævdes det også at det var den daværende kultusminister, Jacob Scavenius, som „gik med til den Reform, at man paa alle Postanvisninger skulde skrive *treti* i Stedet for *tredive* og *femti* i Stedet for *halvtreds*“. Men i Meddelelser fra Kirke- og Undervisningsministeriet angaaende fremtidige Retskrivningsregler, 24. juli 1888, som er underskrevet af Scavenius, bestemmes i punkt 5:

De gamle hidtil brugte Talbenævnelser beholdes, altsaa skal skrives: tyve, tredive, fyrretyve, halvtredsindstyve, tresindstyve, halvfjerdsindstyve, firsindstyve, halvfemsindstyve.

Edvard Brandes kalder for resten, i Politiken 9. aug. 1888, dette for „en god Regel“. Ikke desto mindre konstaterer Kristian Mikkelsen: Dansk Sproglære (1894). 184:

Navnlig i Forretnings sproget bruges ofte for tyve, tredive o. s. v. *toti*, *treti* o. s. v.

Georg Brandes tar hele spørgsmålet op til behandling i en artikel med overskriften Dansk, i Politiken 5. sept. 1897. Efter at ha omtalt at „nogle næppe halvannede Nyttighedsapostle“ har fordristet sig til at skrive *femti* og *syvti*, siger han:

at vi endelig af selve det kgl. danske Postvæsen *tvinges* ved Reglement til paa Pengeforsendelser at skrive syvti, otti, niti o. s. v., hvad aldrig har været og aldrig bliver Dansk — det er i den Grad for galt, at det klinger utroligt og dog er sandt. . . . Der gives Folk, som hver Gang, de tvinges til at skrive dette ækle Sludder paa et Postkort, protesterer med Vendingen: „Det er ikke Dansk“. Men det nytter lidet. Postvæsnet omdanner vort Sprog efter *norsk* Mønster.

„En Postmand“ gjorde så, i Politiken 7. sept. 97 (se også Nationaltidende 6. sept. 97 aften), opmærksom på at:

Man kan bruge de norske eller de danske, som man vil, og naar en Postfunktionær *tvinger* Nogen til at skrive en Anvisning om, saa er det i Regelen kun, naar Vedkommende vil gøre det saa uhyre godt igen og skriver *Toti* i Stedet for *Tyve*, hvilket meget hyppigt forekommer, ja Nogle vil endog udtrykke Tallene under Tyve paa en Art anticiperet Norsk, saa de skriver f. Eks. 13 med Bogstaver Enti tre.

Politiken tilføjer dog redaktionelt at

Dr. G. Brandes paa det Bestemteste hævder, at man, saatiidt han fra Posthuset paa Købmagergade har skullet afsende en Postanvisning, har gjort ham opmærksom paa, at Formerne *treli*, *firti* o. s. v. skulde anvendes. . . . Forøvrig har Andre gjort samme Erfaring som Dr. Brandes.

Denne påstand blir bekræftet i Nationaltidende 11. sept. 97 aften af „En Dansklærer paa Landet“ („i hvert Tilfælde nogle Postkontorer. . .“). Og i Politiken 27. sept. 97 svarer Georg Brandes på kritik i norske blade.

Formelt var de ny talord forbudt på postanvisninger og først i 1899 blev forbudet udtrykkelig ophævet (Officielle Meddelelser fra Generaldirektoratet for Postvæsenet 1899. 31). I Post-, Jernbane- og Telegraf-Haandbog for Kongeriget Danmark, 1899, blev der så givet en liste over hvordan tallene skulle skrives med bogstaver, den liste som nu står i Post- og telegraf-håndbogen, § 102, og som i årenes løb ikke har undergået nogen væsentlig ændring, ud over at *toti* først blev tilladt i 1943 (og i 1947 fuldstændig ligestillet med *tyve*). Herefter kan man vælge mellem de traditionelle numeralier og dem på *-ti*. I modsætning

til de former som Ordbog over det danske sprog opgir, ønsker postvæsenet stavet fireti og otteti.

I betragtning af at postvæsenet siden 1899 officielt har stillet de 2 rækker talord på lige fod, er det underligt at ingen af de „nordiske“ er med i den undervisningsministerielle Dansk Retskrivningsordbog (ved Jørgen Glahder). I de 3 første udgaver (1891, 1892 og 1896) af forgængeren, Viggo Såby's Dansk Retskrivningsordbog, var de optaget, men forsvandt fra og med 4. udgave (1904), som P. K. Thorsen redigerede. Dette er sandsynligvis forklaringen på at de stadig ikke findes i den ministerielle ordbog.

Diskussionen for og imod ny-talordene blev efter Georg Brandes' skarpe indlæg i 1897 (se ovenfor) fortsat af Per Sprogild i Dansk Sprogavl (1901). 10—12; jf. Georg Brandes' anmeldelse i Politiken 6. jan. 1902. Også Per Sprogild holder på de hævdevundne danske navne. Herefter synes diskussionen at være ophørt, indtil den blev genoptaget i midten af 1930'erne af Svend Clausen, og derefter af Dansk forening for nordisk sprogrøgt, naturligvis med positiv holdning over for numeralierne på *-ti* (bortset fra *tolti*, som ikke er gængs i norsk og svensk). De vægtigste indlæg i den debat som fulgte og som endnu ikke er sluttet, er vel nok Otto Jespersen's i Politiken 17. febr. 1941 og i *Efficiency in linguistic change* (1941). 29. Han er nærmest stemt for at bevare de hidtidige talnavne, dog uden tillægget *-(inds)tyve*. Fra de seneste år må nævnes et indlæg fra en anden af dansk sprogvidenskabs store, professor Holger Pedersen (Nationaltidende 19. jan. 1952), som går ind for *-ti*, men mener man ikke behøver røre ved *trediv*e og *fyrre*. Endvidere har spørgsmålet været fremme i folketinget, under drøftelsen af retskrivningsreformen i 1948, idet professor Mogens Fog 22. jan. 1948 sa at der kunne „maaske være Grund til ogsaa at tage de danske Talbetegnelser op til Debat, saa sandt som det er en af de sproglige Ejendommeligheder ved Dansk, der volder størst Vanskelighed i det internordiske Samkvem“. Undervisningsministeren (Hartvig Frisch) svarede (samme dag) at han beklagede „at vi paa dette Punkt er helt enestaaende i Norden“, men at det her ikke drejede sig om en ortografisk reform, men om et indgreb i talesproget. I samme møde blev der nedsat et 15-mands-udvalg om retskrivningsændringerne, og ifølge Sprogfronten, marts 1948, blev problemet om numeralierne ogsaa drøftet i det; ifølge samme kilde blev man enig om at udsende et særligt cirkulære til skolerne om at indøve de nordiske talbetegnelser i dansk- og regnetimerne. Et sådant cirkulære er imidlertid ikke kommet.

Der knytter sig et særligt spørgsmål til den delvise genoptagelse som fandt sted fra 1870'erne, af de ældre danske talord på *-ti*, nemlig et hvorfor. Ordbog over det danske sprog anfører at der er tale om påvirkning fra norsk og svensk. Men dette er neppe tilstrækkeligt til at forklare at just handels- og juridisk sprogbrug begyndte at anvende *femti* osv. Hvorfor blev så f. ex. de mindre indgribende forslag fra det nordiske retskrivningsmøde i 1869 gennemført langt senere, små førstebogstaver i fællesnavne endog ca. 80 år efter?

Det blir ofte hævdet at optagelsen af de skandinaviske talnavne i veksler, checks osv. skulle være sket for tydelighedens skyld (Høffding & Thording, Handelsskoleordbog (1949). 228), for at sikre mod misforståelse (Kaj Grum i Sven Clausen: Årbog for nordisk målstræv 3 (1940). 106). Men heller ikke dette kan være grunden, end ikke delvis. De hidtidige numeralier er i skrift fuldtud tydelige, særlig i de lange varianter med *-(inds)type*, hvorimod de i talen gir anledning til mange fejlhøringer: *tres* forveksles med *trediv*e, *tretten* og navnlig med *halvtreds*; *firs* med *fyrre* og med *fire* osv.

Hovedgrunden til at forretningslivet gradvis er gået over til at bruge talordene på *-ti*, er snarere at de er kortere end de gamle. Se således det nævnte sted i Høffding & Thording's Handelsskoleordbog: „For at spare plads“, og A. Noesgaard: Fejltyper i dansk Retskrivning (1945). 25: „af Pladshensyn“, samt C. Rosenberg (i Dansk Maanedsskrift 1862, bd. 2.144): „de . . . unægtelig langt kortere og bedre: *tre*ti, *firti*, *femti* osv.“. Faktisk passer det nu for det første overhovedet ikke ved *toti* kontra *type*, og endnu mindre ved „enti-tre“ sammenlignet med *tretten*; disse er da også senere dannelser, uden direkte indflydelse fra norsk eller svensk. Men *trediv*e er bare 2 bogstaver længere end *tre*ti, og *fyrre* lige så langt som *firti*, *tres* kortere end *seksti*, og *olti* fylder lige så meget som *firs*.

Derimod blir pladsbesparelsen for så vidt angår 40 og opefter, mere betydelig når man sammenstiller de nordiske med de lange danske varianter: *fyrretype*, *halvtredsindstype* osv. Klarest er det ved 70, hvor *halvfjerdsindstype* med sine 18 bogstaver står over for *sypti*'s 5. Jf. derfor „En Postmand“ i Nationaltidende 6. sept. 1897 aften:

at de norske Talbetegnelser i mange Tilfælde ere bekvemmere end de gammeldanske, hvor de skulle skrives (f. Ex. Femti fem for Fem og halvtredsindstype).

Per Sprogild hævder da også (Dansk Sprogavl (1901). 11) at de skandinaviske numeralier kun kunne trænge frem fordi man dengang krævede overholdt at kortformerne *fyrre*, *halvtreds* osv. kun måtte bruges som overled, altså navnlig ikke foran *kroner*, *øre* o. l. Det er særlig tydeligt ved høje tal. Således har tallet 7777 skrevet efter „nordisk“ system 33 bogstaver, med de gamle, lange: 63 bogstaver! Her spiller det dog også ind at man ved den ny skrivemåde slipper for *og* mellem eneren og tieren: *syvti-syv* kontra *syv og halvfjerds(indstye)*. Det hænger sammen med den ejendommelighed at *-ti*-ordene gennemgående kun blir brugt med den svenske (og siden 1951 norske) rækkefølge: tier efterfulgt af ener, uden *og* imellem. Derimod er de traditionelle numeralier *tyve*, *tredive*, *fyrre(type)* etc. i praksis så godt som aldrig blevet brugt med denne rækkefølge (*tyve-fem*). Dog forekom i dokumenter denne følge, men med *og*, fra og med midten af forrige århundrede. Exempel: R. Iversen: Formularbog (1853). 28: „Tyve og to Skilling“, og endnu i 1871-udgaven af denne bog: „Tredsindstyeve og Fem Rigsdaler“. Det er måske tænkeligt at denne sprogbrug har lettet overgangen til typen *sexti-fem*, en overgang som jo begyndte i 1870erne.

Endelig anfører Hans Dahl i Dansk Hjælpeordbog (1875) den yderligere fordel ved *-ti*-navnene (bortset fra spørgsmålet om rækkefølgen mellem tier og ener), at „de egne sig fortrinlig til brug ved regneundervisningen“. Jf. herved Aug. Western: Norsk riksmål-grammatikk (1921). 534: „i skolernes regnetimer, hvor man også kan høre *toti* for *type*“.

STIL OG IDE I PALUDAN-MÜLLERS „TITHON“

AF

SVEN MØLLER KRISTENSEN

Konkurrenceforelæsning på
Århus universitet april 1953.

I 1. akt af det dramatiske digt ser vi den unge trojanske kongesøn Tithon, nygift med den syttenårige Electra, ombølget af folkets og kongefamiliens beundring, af fest og begejstring, men selv en utilfreds, en stadigt higende urolig sjæl, som ikke er til sinds at nyde en fredelig lykke. Han drages mod guderne, han har set et glimt af morgenrødens gudinde Aurora, og da hun kommer i sin himmelvogn og erklærer ham sin elskov, følger han hende i jubel og taknemlighed — op i æteren, til morgenrødens rige.

Her foregår 2. akt, en purpurfarvet idyl af nymfer og blomster, dans og sang omkring de to elskende, en salighed uden erindring, uden fortid, en tilstand af evigt forår, evigt håb uden genstand og uden forløsning. Tithon drikker udødelighedens bæger. Da genfinder han ved et tilfælde sin forfader Ganymeds ring, pludselig mindes han jorden, Troja, Electra, og forlanger at vende tilbage. Aurora skænker ham modstræbende tre døgn til besøget. Men i det øjeblik han sætter foden på jorden, overvældes han af tyngden, tiden, forgængeligheden; han er igen under livets lov og med eet en olding, for mens han var hos Aurora, er tredive år forløbet, den trojanske krig har jævnet Troja med jorden, og alle er dræbt med undtagelse af Electra, hendes terne Melete, sangeren Menestos og en hyrde — disse fire lever gamle og fattige i en ussel hytte på heden.

Tithon ønsker nu at blive på jorden. Han skjuler sig for Aurora i en hule, men hans lidelser er ikke endt endnu. Gensynsglæden har været så stærk for Electra, at hun dør, og der følger digtets mægtigste parti, 4. akt med ligbålet på den mørke hede, Menestos' sang over den døde, og Tithons raseri og hån mod guderne, som ikke længere kan røre ham; han har ikke mere at miste, han ønsker kun at dø. Han falder i søvn

ved det nedbrændte bål, og her finder Aurora ham og bortfører ham for anden gang.

I sidste akt er vi igen i morgenrødens rige, Tithon nu som en hjælpeløs olding, der ikke kan dø — hans fortvivelse er grænseløs. Tiden går igen, han lider og tåler, indtil Aurora en dag husker på, at Zeus foruden udødelighedens bæger også gav hende et bæger med trøst for livets bitterhed. At det er dødsdrikken, forstår hun ikke, men Tithon forstår det og griber bægeret med pludselig styrke — han drikker og synker sammen i støv. Man hører hans fjerne stemme sige: O frihed! O nattens håb! D. v. s. døden, friheden gennem døden.

Ideen i dette digt, dets indhold, lader sig ikke udtømme med en enkelt formel. Sådan som stoffet er udformet, tjener det som udtryk eller symbol for flere forskellige lag af ideer, der kun tildels er kongruente.

Yderst og tydeligst ligger ideen om faren ved at flygte fra det virkelige liv ind i en drømmeverden. Det er en almen ide, udtrykt på mange måder og i mange sprog, velkendt fra folkeeventyr om unge mennesker, der kommer til lykkens land eller optages i et troldebjerg, hvor tiden iler umærkeligt, så at de ved deres hjemkomst finder alting forandret og fremmed. I den form har Atterbom overtaget ideen i sit værk „Lycksalighetens ö“, som måske har befrugtet Paludan-Müllers fantasi til en sammensmeltning med det græske Tithon-sagn (hvor der ikke er tale om nogen hjemkomst). Det reale i ideen er dette: at man af væmmelse eller kedsomhed ved den jævne, stillestående hverdag kan hengive sig til et drømmeliv, en fantasi, en illusion, eller man kan *jage* efter noget bestemt eller ubestemt, besat af en længsel — og når man da vågner af drømmen eller ser at jaget er forgæves, føler man sig bedraget, desillusioneret, man har spildt tiden, forsømt det virkelige liv, og det er for sent at begynde forfra. Tiden går ubønhørligt. Det er Tithons klage, da han genser Electra, og hun spørger, hvad han dog må have gennemgået af nød og lidelser:

Gammel er jeg vorden;
Men ei jeg kjender, hvad det er at leve,
Thi Dagens Byrde jeg dog aldrig bar.
— I Morgenrøden, i Auroras Rige,
Der har jeg drømt, mens du har liidt og levet¹.

¹ Citaterne efter Paludan-Müllers Poet. Skr. i Ud., ved Carl S. Petersen; I Bd., 1909.

Han har kun været hos Aurora, „den Falske, som daarer og bedøver og forblinder“. Aurora er det skønne, men tomme skin. I slutningen kræver han af hende: hvor er den skæbne, jeg drømte om? hvor er glæden? hvor er de lysende bedrifter? „Alt har du røvet! Du mit Liv har stjålet!“

Men som ideen er almen, har den hos Paludan-Müller fået sin særlige form og farve af hans tid og personlighed. Der sigtes til samtiden med den virkelighed, som Tithon væmmes ved; det antydes i det digt, hvormed Paludan-Müller tilegnede kongen sit værk, og det ligger i den unge Tithons ord om tiden:

En Tid, der trænger til en vældig Storm,
 For af sin dybe Slummer op at vækkes;
 En Tid, der i Bedrifters Sted har Drømme,
 Og Leg og Veddekamp for dristig Daad;
 En Tid, hvor af sin egen Haand man krandses,
 Hvor man i Fortids Helte seer sig stor,
 Hvor Mennesker vil leve høit som Guder,
 Og dog har Trællesind — jeg væmmes ved den!

Lignende ord siger Menestos som gammel mand, til forklaring på Trojas undergang:

En daarlig Slægt,
 Paa Ønsker rig, men fattig paa Bedrift,
 Alt længe havde tæret Landets Marv,
 Og Trojas gamle Heltkraft var borte.
 Med Daarlighed gik Brøden Arm i Arm,
 Og af den Kræft, der tæred Folkets Rod,
 Blev ogsaa Kongestammens Grene smitted’.

Dette er tildels møntet på tidsånden i 1820erne og 30erne, romantikens foragt for spidsborgerverdenen. I indledningsscenen til Tithon optræder en jævn trojaner, tjeneren Skopas, der er en fætter til Heibergs sjæl efter døden, evigglad og veltilfreds med livet i Troja, som han omtaler meget københavnsk, den bedste by i det bedste, tapreste land i verden — „Der lever ogsaa jeg, og godt jeg lever, / Og længes (I) aldrig efter Meer i Verden“. „Du maa da være nøisom“, svarer hans modspiller, den græskfødte slave Thersander, „Du staaer jo udenfor, naar der er Gilde“ („på risten“, som vi ville sige i vore dage), men Skopas er tilfreds med lugten af stegen og klangen af bægrene, for han har lov til at sige „Vi Trojaner!“.

Mere end over spidsborgertiden falder dommen dog over den litterære tid, digtningens liv i fantasiens lykke, drømmens paradis, fjernt fra virkeligheden. Tithons ord om dyrkelsen af fortids helte m. m. ram-

mer den oehlenschlägerske skole, men det er dog især sig selv, Paludan-Müller rammer, sin egen ungdomsdigtning med dens formdyrkelse og fantasileg, den poetiske „nihilisme“, som man kaldte det, en virtuos poesi uden alvorligt indhold, uden grundanskuelse. Det er denne romantiske virkelighedsflugt, Tithon fremfor alt er en dom over. Det er den form for poesi, der behersker skildringen af morgenrødens rige (hvorom senere). Og læg vel mærke til, at Tithon-figuren er den, der rammes af den sværeste anklage, rammes af sine egne ord om dem, „der i Bedrifters Sted har Drømme“, og af Menestos' ord om kræftskaden, der også smittede kongestammens grene. Han var den, der svigtede mest. Digtet om Tithon er en selvdøm, Paludan-Müllers reaktion mod romantiken i tiden og i ham selv, og det betegner i hans forfatter-skab hans egen tilbagekomst til jorden, til Adam Homo, hvis 1. del var udkommet før Tithon, og hvis 2. del han arbejdede på.

Indslaget af tiden går imidlertid dybere. Hvem er Tithon? Hvad er han skabt af? Hvad er det, der driver ham? Den unge Tithon ruger over noget, besat af uro, urolige drømme, i vågen tilstand fraværende, med mørk mine, en utilfreds, utilfredstillet — kun det nye kan fylde ham, men kun et øjeblik, så drives han videre. Sammen med vennen Menestos har han oplevet fremmede lande, eventyr og krig, en dejlig tid — „Dengang jeg vidste, hvad det er at leve“. Derpå har han længtes hjem, og hjemkomsten var en fest — „Det var jo, som var Alt dig blevet Nyt, / Ja, som du fødtes anden Gang til Livet“, siger Menestos. Også den glæde er kortvarig, men så hører han om Electras skønhed og vinder hende, ægter hende. Han er kommet i havn, men er straks bitter over at skulle ligge og rådne op som et skib i havnen. For hvert mål han når, jager han afsted mod et nyt — „Det Ny, det Friske vil jeg“. „Dit Sind er sygt“, siger Menestos. Han er en gåde for sine nærmeste, de kender ham ikke, en tillukket og ensom natur, blind for sine omgivelser, *blind for det nære* (dette udtryk bruger han selv) — han lever kun i sit eget, i sin længsel. Han sind beherskes og splittes af tvillingparret begær og ensomhed; han higer stadig ud over sig selv, og drives altid tilbage i sig selv, tilbage i sin ensomhed. Dette er summen af Tithons erfaring om menneskets lod, da han som gammel, i næstsidste scene, ser tilbage på sit liv:

Og i min Eensomhed det ei mig skrækker,
At altid eensom jeg mig selv da finder:
Eensom, naar af Forventning fyldt jeg skuer

Ud mod den Herlighed, jeg aldrig naaede;
Eensom i Morgenrøden som paa Jorden,
Eensom i Lykkens Drøm og Nattens Favn.
Forunderligt! Var det det Liv jeg søgte?
Fast i mig selv mig Tryllekredsen bandt;
Kun op og udad higede min Sjæl,
Og i et eensomt Dyb kun ned jeg styrted.

Denne type er ikke fremmed for os i dag. Den og dens problematik, især ensomhedsfølelsen, genfindes i utallige moderne værker fra ud- og indland. Det er en moderne type, avlet af bl. a. den romantiske længsel og frihedsdyrkelse, den romantiske egotisme. Den udfolder sig for første gang helt i romantismens vemod og verdenssmerte, hos Paludan-Müllers læremester Byron, udpræget hos hans jævnaldrende Lermontof, og den fører ofte til dyb pessimisme som hos f. eks. Vigny og Leopardi. I dansk litteratur kan man forudse typen hos Schack Staffeldt, men den bliver først levende i Paludan-Müllers ungdomsdigtning, senere i hans „Venus“. Romantismen yndede især at fremstille typen i Don Juans skikkelse, manden med det evige, utilfredsstillende erotiske begær, stadig jagende, kun nydende selve jagten og erobringen (jfr. Kierkegaards forfører). Actæon i Paludan-Müllers „Venus“ er en Don Juan. Det kan man ikke sige om Tithon, han er ingen Don Juan, ej heller nogen stræbende Faust, hans higen fremstilles som rent ideel, abstrakt; men som karakter dækker han en tidstype: den splittede, disharmoniske, rastløse ånd, viljesvag, „æstetisk“ og „nihilistisk“ i dattidens betydning. Fanget i en ond cirkel, hvor higen gør ham ensom, og hvor ensomheden forhøjer hans higen.

Imod jaget sætter Paludan-Müller pligten til at tage livet, tage virkeligheden: at leve og at lide. Tithon forsømte pligten, blev bedraget for livet, og fik kun lidelsen, bagefter. Jo før man kan nå til besindelse, jo før man kan indse, at jaget er omsonst og drømmen falsk, jo før man kan finde hvile i betragtningen og ro i tanken, des bedre.

Og dermed er vi ved digtets inderste ide. Det er Paludan-Müllers grundsyn, at livets væsen er bevægelse, længsel, higen, drift, og at dette evige „fremad“ tørner sammen med tanken om, at alt er forgængeligt, alt ender med døden. (Man mindes, hvad en moderne digter, Otto Gelsted, har sagt i et digt fra 1920: „På en kugleskal i rummet balancerer jeg — mellem driftens altopslugende vanvid og tankens forstenende kulde“). To grundmodsatninger strides i mennesket, ligesom de strides i selve digtet Tithon: på den ene side *håbet*, som er symbol for det fremad-

higende, frem mod glæden, lyset, dagen, lykken, og på den anden side *mindet*, symbol for det standsende, tilbageskuende, reflekterende, forbundet med begreber som sorgen, natten, mørket, døden. (Jfr. igen en moderne digter, T. S. Eliot, for hvem menneskesindet er delt i grundmodtsætningerne „desire“ og „memory“). Alt, hvad der hører til håbet, er forgængeligt og flygtigt. Kun eet består: erindringen, billedet af det svundne, billedet af virkeligheden, ideen bag virkeligheden. Evigt ejes kun det tabte. Derfor sætter Paludan-Müller betragtningen og roen over nydelsen og bevægelsen. Kun ro kan udfri. I sidste instans, som i Tithon, kan kun døden udfri. Dette, at kun ideen består, skinner klart frem i forholdet mellem Tithon og Electra. Det er Paludan-Müllers mening, at kærligheden først er evig, når den er blevet en ide og den elskede et *billede*, som hjertet gemmer (jfr. Vilh. Andersen: Paludan-Müller I s. 116); det siges i sluthymnen af „Amor og Psyche“, og det siges af Tithon, da han genser Electra som gammel kone, sovende på en bæk: „Et halvt udslettet, et dunkelt Billed kun mit Øje møder — —

Dog det er Electra!
 Ikkun et Dække skjulte hendes Billed,
 Men alt mit Øie har det gjennemtrængt.
 Frem af sit Svøb min Ungdomsbrud sig hæver,
 Lig Sommerfuglen af den blege Puppe,
 Og aldrig fængslet hun mit Blik som nu.
 Paa eengang ung og gammel hun sig viser; —
 Hvor er det sande Billed? Her i Hjertet
 De smelte sammen dog, og bli'er til eet.

I samme ånd taler hun siden til ham.

Med disse sidste betragtninger har vi nået et punkt, hvor digtets ide og digtets stil rører hinanden; hvor det, man siger om ideen, samtidig karakteriserer noget i stilen. Idet vi har set ide-modsætningen mellem håbet (lykken, glæden, dagen) og mindet (sorgen, natten, døden), har vi på en gang fundet indholdets nøgleord og stilens liv-ord, d. v. s. de ord, der både er yndlingsord og behæftet med speciel følelse og dybde. Vi rører også ved noget i stilen, som ikke let lader sig gribe ved analyse og statistik, bedre ved lydhørhed. Det drejer sig her igen om modsætningen mellem uro og ro, mellem bevægelse og stilhed. Vi skal nu se nærmere på stilen i digtet.

„Tithon“ er et dramatisk digt, teknisk set et drama med indslag af fortælling. Det er konstrueret som et drama i fem akter, et læsedrama næsten uden regiebemærkninger, og derfor må personerne ofte beskrive eller *fortælle* ting, som på en scene ville give sig selv: personers udseende, bevægelsen på scenen, lidt af dekorationen. F. eks. hvor Tithon og Electra omfavner hinanden ved gensynet: „Her i min Arm / Jeg holder fast dig, til hver Tvivl forstummer“ — „Jeg ved hans Bryst mig hviler“ o. s. v.

Et grundtræk i kompositionen er kontrasten mellem den jordiske virkelighed og morgenrødens rige. Vi bevæger os fra jorden til Auroras rige, tilbage til jorden igen, og slutter hos Aurora. Forskellen mellem de to sfærer er tydeligt markeret i stilen, og det gælder såvel metrikken som ordvalg, billedsprog, tempo og tone.

Lad os også her begynde med det yderste lag, metrikken. Digtet er på blankvers, det klassiske drama-versemål. Men herfra undtages alle solo- og korsange af nymferne i morgenrødens rige, samt (med en enkelt undtagelse) dialogerne mellem Zephyr og Flora, d. v. s. alle de elementer, der beskriver og symboliserer denne sfære, drømmens, uvirkelighedens verden — alle disse sange og scener er på rimede, trokæiske eller daktyliske vers. Det er klart, at dette er gjort bevidst og gennemført så langt som teknisk muligt (f. eks. må Aurora og nymfen Glauca tale på blankvers, fordi de stadig optræder sammen med Tithon. Verse-målet kan ikke skifte for hver replik). I det store og hele svarer jamberne, blankverset, til det jordiske, til tyngden, delvis også til alvoren og roen. Endog den eneste indlagte sang i scenerne fra jorden, Menestros' klagesang i 4. akt, er jambisk: en seksliniet strofe af femfodede, rimede vers. Mens de faldende verse-mål, trokæer og daktyler, altid anvendt rimet og i et let bevæget tempo, skal give udtryk for det svævende, legende, luftige, uvirkelige. Nymfernes sange består næsten alle af otte-liniede strofer, mest femfodede trokæiske vers. To af sangene er på daktyliske vers, den ene beskriver en dans, den anden nymfernes leg i ætherhavets bølger:

Styrt Jer kun ud i de rullende Bølger,
I Ætherens Hav!
Duk Jer i Dybet, det dunkle, som dølger
Den bundløse Gravl
Stig saa forfrisket deraf,
Op hvor Jer rosenrød Skyen omskinner,

Op i det lysklare Rum,
Op hvor det perlende Skum
Risler Jer ned over Læber og Kinder!

Det er klingende strofer, virtuose i rytme og klangvirkning, vekslen mellem korte og lange linier (bølgesangen har forbillede hos Heiberg: „Held os! Den Gamle med rimfrosne Lokker — Vinteren flyer“, og måske hos Oehlenschläger: „Rinda, min Brud, allerkæreste min — deilig og fin!“). Stilen har anstrøg af det pyntelige, lækre, balletgratiøse, mindende om den stil i Paludan-Müllers ungdomsværker, som Oehlenschläger sammenlignede med sukkerstads og flødeskum; med et billedsprog som dugdiamanter, bølgenes barm, perlende skum, skumblomster („badet i skumblomstens duft“!), og med farver af purpurrødt, blå og gyldent. Alle nymfesangene er båret af entusiasme, forsikringer om lykke, opfordringer til hengivelse i glæden, et stadigt „fremad, fremad!“, bevæget i „luftig dans“ og „lette som håbet“. Det er lutter forår og lykke, en vedvarende opstemthed, og en vedholdende brug af ordene håb, lykke, glæde, lys, liv. Mest udpræget i følgende sang fra 2. akt 5. scene:

Alt hvad Morgenrødens Glands forkyn-
der, Åbenbares der i *Lysets* Hjem:
Livets friske Strøm, som her begynder,
Bruser der af fulde Kilder frem.
Håbet, som vi aldrig her udtømmer.
Løftet, af hvis Kraft vi bæres her,
Lykken, hvorom Tanken evig drømmer,
Kommer opfyldt os imøde der.

Det er sange af en meget abstrakt karakter. Det letteste, og samtidig mest konkrete, i morgenrødens rige er scenerne mellem Zephyr og Flora, hvis samtaler — med undtagelsen 3. akt 2. scene, hvor Flora skal fortælle om Tithons flugt — foregår på fortløbende rimede, firfodet trokæiske vers, versemålet fra Poul Møllers „Hans og Trine“, som parret Zephyr og Flora også minder meget om i deres tone: lidt barnlig, med gensidige bebrejdelser, drilleri og fornærmethed. De er altid fortravlede og nervøse, for Zephyr er jo vestenvinden og Flora ængstelig for at nogen skal belure dem. Et eksempel, 5. akt 1. scene:

Flora: Zephyr, stands et Øieblik!
Zephyr: Hvorfor standse? Lad os ile!
Flora: Nei, et Øieblik vi hvile;
Blodet mig til Hjertet gik.

Zephyr: Stakkels Flora! Ondt du fik?
 Og for Hjertet ov'n ikjøbet?
 Flora: Altfor hurtig har du løbet;
 Det er nu din gamle Feil.

Der har været delte meninger om disse billeder fra morgenrødens rige, især om parret Zephyr-Flora, som P. L. Møller fandt „plat nutidsagtigt“, med smag af Københavns gader (hvilket er rigtigt, sproget smager af tale, undertiden af jargon). Motiveringen kan ikke tiltrædes, for Paludan-Müller har med Zephyr og Flora netop villet skabe en afveksling, et indslag af lune og livlighed, og måske beskrive et yderpunkt af bevægelse, hastværk. Det er mere nymfesangene, der virker utilfredsstillende, trættende, kredsende om det samme og det samme. Om det er gjort delvis bevidst, eller ubevidst — af manglende inspiration, hvilket jo kunne være forståeligt — vil være vanskeligt at afgøre.

Men nu til den alvorlige del, scenerne fra jorden, scenerne på blankvers. Stilen her er som helhed betragtet høj, rolig, værdig, noget konventionel og traditionel, behersket i sin anvendelse af de gængse retoriske og metaforiske prydelser. Indenfor helheden udviser stilen nogle udprægede forskelligheder, som svarer nøje til digtets opbygning og ide. 1) Der er en stilforskel mellem Tithon selv og de andre jordiske personer; de andre er jævnere, mere jordbundne, mens han som før nævnt er „blind for det nære“. 2) Der er en følelig stilforandring mellem begyndelsen og slutningen af digtet, fra lys til mørke, fra dag til nat, fra uro til stilhed, og samtidig en stigning i stilens højhed, patos og fantasi.

Først det jævne. De scener, hvor den praktiske jordiske virkelighed slår stærkest igennem, findes i 1. akt, med Skopas og Thersander (den scene, der — som allerede P. L. Møller bemærkede — minder meget om 1. scene af Hakon Jarl) og med Electra og Melete, og i 3. akt, med de gamle mennesker: hyrden, Menestos, Electra og Melete. Her tales om løst og fast fra dagliglivet, uden højtidelighed og uden retorik. Melete viser flere steder et folkeligt lune. Vidnesbyrd om jævnheden er, at disse personers metaforik næsten uden undtagelse er af konkret natur, en sammenstilling af konkrete fænomener: „den kølige Vind er som et Bad“; „Jorden er en daarlig Skammel“, siger den gamle Melete, som vil gå ud „og tø sine Lemmer op i Solen“; hun ser Tithon komme ud af hulen „som en lyssky, graa og gammel Ugle / han lukked Øinene for Solens Straaler“. Af samme art er tonefald og billedsprog hos Tithons far, den gamle kong Laomedon: han er som en gammel eg i skoven,

Troja sammenlignes med et frodigt træ, nabobyerne er som „lydige, veltilkørte Heste“, man skal bare holde fast i tømmen, osv. Alle disse personer og scener karakteriseres yderligere derved, at de kun flygtigt anvender nøgleordene omkring „håbet“ og „mindet“.

Den jævne virkelighed danner den stærkeste kontrast til morgenrødens rige og tjener tillige som folie for Tithons himmelflugt. Det er i ham og omkring ham, i hans monologer og i hans dialoger med Aurora, Menestos og Electra, at vi finder den store stil i digtet. Ordvalget er højere, d. v. s. mere abstrakt, udtryk for begreber, følelser, ideer. Dette kan fremgå af de eksempler, jeg henter på to andre væsentlige stilmomenter: retoriken og billedsproget, som begge er redskaber til at levendegøre tanke- og følelseslivet. Paludan-Müller bruger de normale retoriske midler i tragediestilen, apostrofen: „O Tryllesyn! — O, Salige!“, i sin største form i 3. akt, hvor han genfinder sin ring og husker jorden: „O, Gjensyns Glæde! O, mit Fædreland! / Mit Folk! Min Slægt! I Skikkelser, jeg elsked! / Laae I begravet i mit Bryst?“. Det retoriske spørgsmål: „Og var da *han* alene Guders Yndling? / Blev Lykkens Krands for Ganymed kun flettet? / Er ikke selv jeg af den samme Slægt?“ Anafora, jfr. citatet ovenfor s. 93: „En Tid o. s. v.“ Gentagelsesfigurerne udtrykker i digtets begyndelse den ivrige, utålmodige følelse hos den unge, higende Tithon, begejstret for flugten sammen med Aurora: „O hold mig fast! Din Glands min Sjæl fortærer. / O hold mig fast, og slip mig aldrig meer!“, altid i hælene på hende: „I Haven ned, at aande Morgenfriskhed! / I Haven ned, at søge hendes Spor!“, og hans ordforråd er her gennemtrukket af håbet og længselen: lykkens pant (ringen), lykkens krans, håbets higen, lyset, livet, ungdommen. Som generaleksempel denne replik, hvor han modtager udødelighedens bøger:

Evig level

Ja, gennem Hjertet strømmer *Håbets* Ild!
 Udødeligheds Bøger! Ingen Ende
 På denne *Glæde*, som mig hæver nu!
 Bestandig Fremgang imod *Lykkens* Stråler!
 Bestandig nyfødt *Lyst*! Et evigt *Liv*,
 Og her med dig i Morgenrødens Rige.

Det er Tithon på lykkens tinde. Da han finder Ganymeds ring og vender tilbage til jorden, svinger hele digtet om til tragedie, fra lys til mørke, og stilen bliver tungere og mægtigere. Det er formelt den samme stil, men visse former er større og udtrykket mørkt. Det er

nattens begreber, der kommer til at herske. Omsvinget foregår i det vældige antitetiske billede, 3. akt 3. scene, hvor Tithon og Aurora kører gennem himmelrummet, ned mod jorden, mens nattens gudinde flygter foran dem, „den kolde gustne nat“, som Aurora hader; men nu røber Tithon sin kærlighed til natten, som så tit har bragt ham hvile og ro, dulmet hans smerte, hun flyver stille med sit mørke slør om hovedet: „Ved hendes sorte Klædebon forhøies / Kun Glansen af Erin-drings Stjernekrone, / Som smykker deilig hendes mørke Haar“. Da han når jorden, er det efterår — kontrast til morgenrødens evige forår — med kulde, vissent græs, gult løv, sne på bjergtoppene. Og højdepunktet, fjerde akt, foregår om natten, på den mørke hede.

Vi finder her de samme retoriske figurer, men nu som udtryk for bitterhed, trods mod guderne, anklage, forbandelser mod Aurora, til sidst smerte og resignation. Der kan henvises til eksempler som Tithons store monologer i 4. akt 2. scene, eller i 5. scene hans vredesudbrud mod Aurora:

Forbandet være du! Forbandet Skjæbnen,
Som i dit Tryllet mig bandt saa fast!
Et evigt Liv! Og Udvei gives ei,
Og ingen Fremgang, og i evigt Kredsløb
Det frygtelige Møde her med dig! —
Nu kan jeg dristig maale mig med jer,
I Helte fra det mørke Tartaros,
Nu har i Tithon I en Broder fået!
Gør Plads for mig, du gamle Tantalos!
Lad mig i dit Sted efter Frugten lange.
Lad mig din Steen kun vælte, Sisyphos!
Bl'et træt min Arm, vil jeg som Ixion
I evig Kreds mig dreie rundt på Hjulet!
Nu har I Selskab! —

Ordgentagelser bruges nu markant til at udtrykke den håbløse venten, tidens evighed: „Saalænge, Glauca! Ja, saalænge, længe“. Eller 5. akt 3. scene, hvor Aurora ønsker Tithon ung igen:

Aurora: Eet kun kræves:
Lad Mindet døe, som qvæler Håbets Spirer,
Og lær at glemme!
Tithon: Glemme? Altid glemme.
Aurora: Ja, kun den ene Bøn min Læbe har.
Tithon: Kan jeg da glemme, hvem jeg er og var?
Kan jeg forglemme, jeg er Jordens Søn?

Tithons billedsprog er ikke af samme realistiske art som hos de jævnere personer. Som regel går det ud på en sammenstilling af abstrakt

og konkret: håbets ild, lykkens krans, dødens blodige le, tidens sølvflor (det grå hår), mindets fyldehorn, elendighedens skjold, dødens bytte, håbets moder (natten), søvnens bind for øjet, Tithons trods er en „sæbeboble“, o. s. v. Denne genitiviske form er den almindeligste. Sammenligningerne er overhovedet korte, og kun i digtets fjerde akt optræder en række stort udførte lignelser: 1) hvor Tithon kommer bærende med den døde Electra, som en amme med barnet der skal lægges i sin vugge, i graven. 2) Menestos' klagesang ved ligbålet, om livets gnist der brænder og fortærer karret, „næres af Haabet i vort Bryst“, gløder ved „den stærke Lidenskab“; „vi leve kun idet / vi brænde“, og guderne tager ilden tilbage: „Hvad ned I sendte som en lille Gnist / I faae tilbage her som stærke Flamme“. 3) Tithon sammenligner sin slangesnoede ring med tiden, det evige kredsløb: „Og vi maae døe, at Tidens store Slange / Kan snoe sig om sig selv i evig Kreds; / Thi vi er Byttet jo, hvoraf den lever“. Det er nogle af digtets grundtanker, der udtrykkes i disse billeder.

Endnu en grundide er stilheden, roen, der gang på gang males i de sidste akter. Det er nattens stilhed, hvilen og mørket. Nattens gudinde kaldes af Tithon „den gamle nat“, et udtryk for ærefrygt og tillid. „Ej som de falske Guder kommer hun / Med Larm og Glands; hun kommer taus og stille, / Og eensom paa sin Vej hun skrider frem“. Det er også gravens og dødens stilhed, ved Electras ligbål, en stille nat, hvor luften står „som en gravhøj“ over Tithon. I sidste akt hersker resignationens stilhed omkring ham, kun brudt af hans længsel efter døden. Da han tager imod bægeret med dødsdrikken, minder den mørke drik ham om „den gamle nat“: „Og mens *en ukjendt Ro* mit Hjerte fylder, / Min Længsel hviler ved sit fjerne Maal“.

Sammenholder vi Paludan-Müllers stil med hans store forgængere og delvis forbilleder i den høje stil (Dante, Shakespeare, Milton, Goethe, Oehlenschläger), så virker den ulegemlig, uanskelig, man føler en vis lighed med det klassiske 18. århundrede, sådan som Vilh. Andersen har fremhævet det i sit essay om den heibergske skoles naturopfattelse, i hans bog „Danske Studier“. Naturen er kun et sceneri, som menneskene færdes igennem. Sanseindtrykkene synes få og almindelige. Den malende detaille, det uendeligt små i poesien, er ikke Paludan-Müllers sag. Og dog — vi kommer let til at gøre ham uret, idet vi efter stilistikens sædvane fæster opmærksomheden særligt ved farve, maleri,

kolorit. På det punkt er han unægtelig sparsom og udifferentieret: hvide hår, sorte lokker, rød kind, røde flammer, gule blade o. s. v., i det højeste en snehvid nakke, et sølvblåt hav, et kastaniebrunt hår. Men der er en anden art synsindtryk, som Paludan-Müller har udpræget sans og forkærlighed for, nemlig det plastiske i en figur eller figurkomposition. Ikke så meget farven som linien, tegningen. Der findes i „Tithon“ en mængde fint opfattede og levende tegnede billeder, udtrykt gennem en persons beskrivelse af synet, en fortælling om synet. Der er Auroras syn af den sovende Tithon i græsset og af Tithon og Electra i deres sovegemak: han i urolig slummer, hun halvt siddende, støttet på den ene arm, betragtede ham med undren. Der er Tithons beskrivelser af Auroras skønne skikkelse, bl. a. et sted, hvor hun på vej bort vender sig halvt om og vinker til ham (3. akt 1. scene). Der er i 3. akt de gamle kvinder Electra og Melete ved spinderokken, omgivet af fugle, der flyver op hver gang Melete gør en hurtig håndbevægelse. I 4. akt Tithon i purpurrød kappe bærende Electras hvidklædte lig over den mørke hede, og synet af bålet, hvis røg driver hen over marken, „Sky efter Sky i Nattens Favn sig taber“. Og i 5. akt billedet af den affældige olding i solen, med tæppe over benene, foldede hænder, hovedet støttet af en pude. Dette er kun et udvalg af „tegninger“.

Indtryk af lyde, f. eks. af fuglesang, er gennemgående ganske abstrakte, men også her har Paludan-Müller et eget domæne: fraværelsen af lyde, stilheden, som han suggererer med stor virkning, f. eks. i 4. akt 2. scene:

Kun mørkt og øde hvor mit Øie skuer.
 Uvisse Skygger svæve fjernt paa Heden,
 Og sukke gennem Vinden. Som en Gravhøj
 Er denne Luft, der her om mig sig hvælver,
 Og midt deri en Skygge selv jeg sidder,
 Og rundtom hviler Alting dødt og stille —.

Meget i hele hans stilholdning forklares ved *afstand*, fjernhedens ro. Fra det synspunkt svinder detaillerne i vigtighed, og de store ting, de store figurer og grupper træder frem. Det er *hans* synspunkt. Mærkeligt er det at se, hvor det svarer til holdningen hos hans unge slægtning, lyrikeren Per Lange, der forbinder samme græsk-mytologiske forkærlighed med samme søgen efter en følelse af afstand og ro. En nøjere sammenligning mellem dem kunne være overordentlig lærerig.

MINDRE BIDRAG

EN LAKUNE I DANMARKSFORSKNINGEN

En kritisk Danmarksforskning har virket i noget over 200 År — Holberg, Gram, Suhm, Langebek etc.

Det måtte regnes for en Selvfølge, at den startede med de ældste påviselig historiske Vidnesbyrd. Hvilke var disse da?

Absolut ældst i vor Hjemmehistorie er Marseillaneren *Pytheas'* Skilddring fra c. 345 f. Kr. av hans Rejse til den atlantiske Ravkyst (Jylland), hvor han gæstede „Gutonerne“ (Eutonerne, Jyderne?), som samlede Ravet og solgte det til sine Naboer Teutonerne (kanske Tyboerne, der imidlertid da må ha boet længere østpå end Ty). Vi har kun bitte små Brudstykker levnet.

Næst hærefter kommer Rapporten fra det romerske Flådetogt 5 e. Kr. til det nuv. Danmark — *Augustus, Velleius, Plinius*; et Supplement er *Strabons* Ord, at Kimbrerne boer på en Halvø (fra S. f. Østersøen udgår ingen anden ænseværdig Halvø end Jylland). Også alt dette er kun små Brudstykker.

Men *Ptolemaios* flyer os et samlet *Aktstykke*, Kortet over den av Strabon omtalte *kimbriske Halvø* (Jylland) samt over *de skandiske Øer* (de nuv. danske Øer og Skåne). Ligesom Flådetogtet anno 5 er absolut enestående Oldtiden ud, uden Efterfølger, således er det ptolemæiske Danmarkskort absolut enestående Oldtiden ud, og uden jævnbyrdige Efterfølgere lige til 1500. De to Ting kan ikke skilles fra hinanden. (Weibull siger om det ptolemæiske Billede av Jylland: „Dess uddar och utsprång måste ha kringseglats“, og Muligheden for en romersk Kringsejling fandtes kun ved en kejserlig Expedition).

Hær måtte Danmarksforskningens Banebrydere *selvfølgelig* ha sat ind. Brudstykkerne av Flåderapporten anno 5 måtte ha været underkastet nøje Prøvelse. Det ptolemæiske Danmarkskort burde ha åbnet Langebeks „*Scriptores rerum Danicarum*“ 1772. Den ptolemæiske Kortoverlevering burde ha været nøje undersøgt.

Men det blev *forsømt*. Vi møder en gabende, ufattelig, utilgivelig Lakune. Steenstrup i „*Danmarks Riges Historie*“ 1896 taler nok fornuftigt og rigtigt om Flådetogtet og Danmarkskortet, men en Særundersøgelse er det ej; når andre bragte en sådan på Tale, plejede han at vrisse misbilligende: „Å, denne evindelige Ptolemæus!“ Særundersøgelsen savnes også i Nørlands Monumentalværk „*Danmarks Kortlægning*“ 1943, og i Bo Bramsens „*Gamle Danmarkskort*“ 1952, — Weibulls „*Den skandinaviske Nordens opptækt*“ 1934 („*Scandia*“) kan ikke gælde som Særundersøgelse, se nedenfor.

Denne påfaldende Lakune har jeg i 40 År ene søgt at få udfyldt, nemlig i følgende Bøger og Artikler:

1917. „Ptolemy's Maps of Northern Europe“. Udg. av Geografisk Selskab.
1939. „Die Sitze der Kimbern“ (mod Scheel). „Zeitschr. der Gesellschaft. f. Schleswig-Holsteinische Geschichte“, S. 377.
1941. „Kimbrerne“ (mod Weibull), „Scandia“ XIII, 1941, S. 277.
1945. „Discovery of Two Ptolemaic Prototypes“. „Acta phil. Scandinavica“ XVII, S. 309.
1948. „Den klassiske Nordlandsskilddring“ (mod Weibull). „Danske Studier“ 1948, 48.
1950. „Lydlovpedanteri“ (om Kimbrernavnet, mod Weibull). „Danske Studier“ 1951, S. 117.
1951. „Geographical Problems“. Korrekturtryk, findes på Kgl. Bibliotek, Universitetsbiblioteket, Århus Statsbibliotek.
1952. „A Ptolemaic Riddle Solved“. „Classica et mediaevalia“ XIII, S. 236.

Hele denne gennem 40 År fortsatte Forskning har været som et Slag i den tomme Luft. Eneste Drøftelse foreligger i et Modindlæg av Weibull i „Scandia“ 1941, og han *nægter* at fortsætte. Mit Hovedindlæg mod Weibull, „Danske Studier“ 1948, bliver i Bjerrums ret udførlige Liste over mine Arbejder („Sønderj. årbøger“ 1951), uden videre *fortiet*. Således avskæres Ptolemaios-Diskussionen fra Fortsættelse og Uddybelse. Jfr. Udeladelsen av et indledende Ptolemaioskapitel i Monumentalværker fra 1943 og 1952. Carlsbergfondet og Rask-Ørsted-Fondet afviser min Bog „Geographical Problems“ 1952.

Man må nu ikke tro, at jeg kritiserer Avvisningen i og for sig. Min Bogs ufuldkomne Form gjorde sikkert en Avvisning fuldkommen vel motiveret. Men jeg kritiserer, at man ikke erkendte *den forhåndenværende Nødtilstand*, at man ikke sagde: Vel, vi skønner, at hær foreligger en utilgivelig Lakune i dansk Forskning. Vi seer, at Schütte i c. 40 År har arbejdet på at avhjælpe dette Savn. Vi finder ikke hans Resultater fyldestgørende, men vi indrømmer, at de viser farbare Veje, og da Arbejdet overstiger een Mands Kræfter, føler vi os nødsagede til at yde Studiet den fornødne Hjælp. Der bør nedsættes en *Kommission* til at udforske Problemet ved Samvirken mellem Historikere, Sprog-mænd, Geografer, Arkæologer, Marineofficerer og Strateger.

Kardinalpunktet vedrørende det ptolemæiske Danmarkskort må hær omtales nøjere. Det drejer sig om følgende Spørgsmål: Hvor vidt nåede det romerske Flådetogt 5 e. Kr.? Det er det ældste Opdagertogt til Norden i Jordforskningens Saga, nok værdt at undersøge nærmere.

I ældre Tid faldt det ingen ind at tvivle på, at Romerflåden allermindest nåede ind i Kattegat. Således *Müllenhoff* († 1885) i „Altertumskunde“ II, *Steenstrup* i „Danm. R. Hist.“ 1896, *Fridtj. Nansen* i „Nord i Tåkeheimen“ 1911, *Rice Holmes*, „The Architect of the Roman Empire“. Men *Laur. Weibull*, „Scandia“ 1934, 1941, kasserer denne Lære. Ifølge ham nåede Flåden kun til Elbmundingen, har altså intet med det ptolemæiske Danmarkskort at gøre. Weibulls Lære synes at dominere den følgende Forskning, for ikke at sige: hypnotisere den. Bjerrum i „Sønderj. Årbøger“ 1951 kalder den „genial“ og ignorerer alle Modindlæg.

Hvad siger nu de klassiske Hjemmelsmænd?

Augustus, „Ankyramindesmærket“, siger, at Flåden sejlede mod Solens Opgang, didhen, hvor ingen Romer forhen var nået, være sig til Lands eller Vands.

Velleius, „Romersk Historie“, II, 106, lader Flåden opdage et forhen ukendt, aldrig omtalt Ocean.

Plinius, „Naturhistorie“, II, 167, lader Flåden passere „Kimbrernes Odde“ og derpå opdage eller høre Frasagn om „skythiske“ (østeuropæiske) Strande.

Hæroverfor urgerer Weibull i „Scandia“ 1941, 284, Velleius' Vidnesbyrd. „Denne var selv med på tåget till lands. Slutpunkten, dit hären och flottan nådde — enligt Monumentum Ancyranum alltså kimbrernas land — är enligt Velleius Paterculus floden Elbe“.

Endvidere har Weibull utvivlsomt, — selv om jeg ikke husker det udtrykkeligt omtalt —, støttet sig på *Strabon* VII, 294: „Kystegnene hinsides Elben henimod Oceanet er os fuldkommen ukendte“. Jfr. S. 291: „Kejseren (Augustus) forbød sine Hærførere at overskride Elben“.

Hær må vi mærke os, hvad Weibull næppe har skønnet: i Strabons kategoriske Udsagn om Elben som absolut Østgrænse for Romernes Germanienskab er der både noget *rigtigt* og noget *vrangt*.

For Tysklands vedkommende er det *rigtigt*, at Elben danner et skarpt Skæl; læs derom min Påvisning i „Classica et mediaevalia“ XIII, 258. Den ptolemæiske Østersøkyst mellem Kimbrerhalvøen og Weichselmundingen er en snorlige rent teoretisk Linje, som dragen med en Lineal, savner fuldstændig Meklenborgs og Østpommerns Fremspring og den rygske Øgruppe. Korttegneren har udstyret Rummet mestendels med opdigtede eller dublette Stamme- og Stednavne, så der fremkommer et Kort med ligeså jævnt fordelt Navnestof øst som vest for Elben. Hertil har denne fantasifulde Herre brugt et Dubletkort fra vest for Elben og et do. fra Weichselegnen. Det var hans Orn at skrømte samme udmærket fuldstændige Viden i alle Egne av det fastlandske Germanien, og derfor bliver hans Kort østenfor Elben væsentlig det rene Humbug, der lige til Fremkomsten av min Bog „Ptolemy's Maps“ 1917 har fået Geograferne til at rende med Limstangen.

Men medens Strabons Kritik hær er rigtig, er hans Udsagn om den kimbriske Halvø *vrangt*. Han lader Kimbrerne bo vest for Elben, og dette kommer, siger Hammerich i Brev, åbenbart av, at han tænker sig Elben udmundende i Østersøen; direkte udtaler Strabon sig ingensteds om dens Munding. Forskelligt fra den ptolemæiske Østersøkyst er Kimbrerhalvøen — av en Førsteiagttagelse at være — forbausende rigtig fremstillet. Den viser Fremspring som Blåvandshuk, Skagen, Djursland, og rigtig Stedfæstelse av Folkestammer — Saxer i Vestholsten, Kimbrer i Himbersyssel, Charuder i Harzhæret. Som Weibull siger om Jylland: „dess uddar och utsprång måste ha kringsegats“, og en sådan Kringsejling var kun mulig ved en kejserlig Flådefærd som den i anno 5 e. Kr.

Med Hensyn til Weibulls anden Hovedstøtte, Velleius, er Sagen klarere. Weibulls Textlæsning er vilkårlig (jfr. Citat fra Hjærne nedenfor). Velleius fremstiller aldeles ikke Elben som Flåderutens østlige Slutpunkt. Han fremstiller den som det Sted, hvortil Flåden kom på *Tilbagevejen*, fra det nyopdagede, aldrig forhen kendte Ocean. Hele Stykket om denne epokegørende Opdagelse har Weibull seet bort fra.

Og nu kommer vi til det mest forbausende ved Weibulls Textlæsning. Vesterhavet mellem Holland og Elben skal ifølge Weibull være dette ukendte Hav, hvis Opdagelse i højttone Fanfarer lovprises av Augustus, Velleius og Plinius, — dette Hav hvortil hidtil ingen Romer var nået, være sig til Lands, være sig til Vands. Men anno 5 e. Kr. havde dette „mare incognitum“ været kendt og pløjet av Romerne i samfulde 17 (siger og skriver sytten) År. Drusus havde anno 12 f. Kr. slået Bruchterne i Søslog ved Emsmundingen, Strabon VII, 290, og han havde nær sat sin Flåde overstyr ved Ebbe-Stranding på Chauchernes Kyst mellem Ems og Elben, Dion Kassios, LIV, 31. Dengang var der ingen, der udsendte pompøse Bulletiner om „Opdagelsen“, og så skulde tre fremragende Forfattere ha fundet på at prale med den sytten År senere!! Den weibullske Textlæsning kan altså ikke godkendes.

Jeg skal hær citere to svenske Forskeres Mening.

Erland Hjærne siger i „Bernstensriddaren och Tacitus“, 1938, S. 6, Note: „Den almänt antagna meningen om den cimbriska halvöns identitet med Jutland före Ptolemaeus har inte vederlagts av Weibull . . s. 87, 92, 96, som på grund av felaktig kalltolkning förlägger cimbrerna till en halvö söder om Elbe“. — S. 11, Note: „L. Weibull . . s. 87 . . förlägger flottexpeditionens slutpunkt till Elbmundingen. Sistnämnda uppfattning vilar dels på förväxling av den romerska erövrings utsträckning . . med boningsplatserna för de folk, bl. a. cimbrerna, som tydligen i följd av flottans ankomst sökt Roms vänskap, . . . dels på förbiseende av det viktiga Pliniusstället, Nat. hist. II c. 167.“ (Der sigtes til Plinius' Ord om Opdagelsen av de „skythiske“ dvs. østeuropæiske Strande). — Weibull har, såvidt jeg veed, ikke svaret en Stavelse på denne skarpe Kritik.

Rolf Nordenstreng, Æresdoktor i Uppsala, skriver til mig, Uppsala 31. januar 1952.

„Du ber mig om ett uttalande om din teori om upphovet till Danmarks kartan hos Ptolemaios. Visserligen är jag varken klassisk filolog eller geograf, men såvit jag kan se tarvas det i detta fall ingen djupare fackkunskap för att bilda sig ett omdöme. Saken ligger rätt enkelt till; man ska bara tänka igenom vad å den ena sidan din åsikt innebär, å andra sidan prof. Weibulls. Du utgår från ett oomtvistligt sannrön: att en romersk flotta år 5 e. Kr. seglade till Danmark, rundade Skagen och kom in i Kattégatt. Denna flotta måste ha varit ledd av kunniga och skickliga sjöfarare, som noga lade märke till strändernas linjer, så mycket mera som romerna ju upprepade gånger landsteg där. En sådan flotthövding eller någon medföljande lärd man kan ha ritat en karta som så noggrant återger de förnemsta dragen av Jutlands mest framträdande uddar. Men att köpmän skulle ha haft så väl reda på Danmarks skapnad är föga troligt; om de alls kom sjövägen, höll de sig sannolikt rätt nära Nordsjöns södra strand och landade i Sønderjylland; att de skulle ha vågat segla omkring den farliga Skagen är inte sannolikt. Var månne någon av dem istånd att rita en karta? Om inte, hur skulle någon geograf i Södern utan självsyn och bara efter hörsågner ha kunnat teckna en i huvudsak riktig karta?

Således: du bygger på vad man vet; Weibull på en ytterst lös och osannolik gisning. Man kan knappast tveka i valet.“

Endnu må jeg gøre opmærksom på et mærkeligt Træk ved Weibulls Fremstilling. Det drejer sig om Fortolkningen av Tacitus' Ord om Kimbrerne, „Germania“ c. 37:

„Veterisque famae lata vestigia manent, utraque ripa castra ac spatia, quorum ambitu nunc quoque metiaris molem manusque gentis et tam magni exitus fidem.“

Hærom siger Weibull, „Scandia“ 1941, 287, som Kvintessensen av Polemiken mod mig: „Det nordligaste Jylland har inget område, som lämpar sig för en . . . lokalisering [av Kimbrerne] . . . I själva verket torde den föreliggande texten visa, att Tacitus ännu är kvar inom området för kimbrernas boplatser“ . . . „Kimbrerna har innehaft begge stränderna, där de bott. Otivelaktigt: begge stränderna av Elbe“.

Det samme Udtryk „utraque ripa“ drøftes nu udførlig i Nordens Skrift: „Die germanische Urgeschichte in Tacitus' Germania“. Denne Fremstilling nævnes av Weibull i „Scandia“ 1934 med største Højagtelse; han kalder den „lysande“.

Men hvad siger nu Norden? Han afviser med talrige slående Grunde S. 222 ff. den av Weibull kategorisk hævdede Ligning „utraque ripa = Elbbredderne“ som *iojnefaldende umulig*; Tacitus mener selvfølgelig Rhinbredderne. Læseren bedes efterlæse Nordens Skrift eller Citatet i mit Korrekturtryk „Geographical Problems“, som findes på tre Biblioteker. Nordens Argumentation er virkelig „lysande“; jeg har sjælden seet et så fint Stykke Filologi.

Og Weibull? Efter at have lovprist Nordens Argumentation som „lysande“ forbigår han den uden Imødegåelse, og udtaler det stikmodsatte, som om det aldrig var blevet modsagt. Jeg savner Ord for at karakterisere denne Fremgangsmåde.

Nok om Weibulls Påstande, der ikke kan godkendes.

M. H. t. den almindelige Overlevering av Germanienskortet har jeg allerede for 35 År siden i „Ptolemy's Maps“ uigendrivelig påvist en lang Række Dubletlister i Germanien, Gallien, Dakien og Sarmatien. 1945, 1951, 1952 har jeg fremfundet endnu flere av Ptolemaios-Marinos' vrangt placerede Lokalkort, hvorved mine forrige Opdagelser stadfæstes. Iagttagelsen er indlysende for enhver, der har sund Sans og Øjne i Hovedet. Men Geograferne synes at savne Evnen til denne Iagttagelse. Iøvrigt har jeg nylig opdaget, at vrangplacerede Lokalkort også forekommer i *Prokops* Balkantopografi i Værket „De aedificatione Justiniani“. Det er altså en Iagttagelse, der kan gøres frugtbar ved mere end een av de gamle geografiske Navnelister. Fra T. C. *Lethbridge* modtager jeg netop idag Brev, at han også i Skotland har noteret vrangplacerede ptolemæiske Dubletlister. Men dette kan jeg ikke komme ind på hær.

Med ovenstående mener jeg at have viist, at Ignoreringen av det ptolemæiske Kort i vor Danmarksforskning er *uforsvarlig*, og at der snarest muligt må slås ind på en anden Kurs.

Eskjær, 7. Januar 1953.

Gudmund Schütte.

AKCENTUERING AV BARBARISKE NAVNE
HOS PTOLEMAIOS

Den ældste Geografi og Historie hos de gottonske Folk, som opdagedes c. 345 før Kr. av Pytheas, er i 1000 År fremefter meget utilfredsstillende undersøgt i filologisk, geografisk, historisk Henseende, ofte under al Kritik. Jeg skal nævne nogle Exempler.

Pytheas regner Nordfolkene under ét som skythiske „*Belcae*“. *Miltenhoff* i sin „*Altertumskunde*“ vidste intet at stille op med dette gådefulde „hapax legomenon“. Men *Georg Holz* viste 1894, let og elegant, at det slet ikke var noget „hapax legomenon“, men simpelthen det velkendte Navn „Belger“. Fremdraget av mig i „*Geogr. Tidskrift*“ 1917. Fuldstændig ignoreret.

Ligningen „*Kimbrer = Himmerboer*“ er bleven fonetisk kritiseret, således av *Weibull* i „*Scandia*“ 1941, 287. Det er Lydlovpedanteri, som jeg har påvist smst. og i „*Danske Studier*“ 1951, 117. Endnu længere end 100 År efter *Kimbrertoget* var det fast Retskrivning at gengive gott. *h* ved *k, c*; først senere lærte man at bruge Tegnet *ch*. Ignoreret av *Weibull*. Det romerske *Flådetogt* 5 e. Kr. var selvsagt en ypperlig Lejlighed til at tegne et fremragende Danmarkskort som det ptolemæiske. Det nægtes av *Weibull*; men han glemmer at påvise et senere ligeså gunstigt Tidspunkt, en ny kejserlig Expedition (som *Teutoburg-Katastrofen* anno 9 umuliggjorde). Min Imødegåelse i „*Danske Studier*“ lades uden Svar.

De ptolemæiske *Dubletrækker*, som jeg har påvist siden 1914, ignoreres. Min Fremdragnings av gottonske *Simplexnavnes* høje Aldersrang ignoreres.

Den ptolemæiske *Akcentuering av barbariske Navne* lades uundersøgt; det er dette, jeg her særlig vil påpege.

For et Par År siden sendte jeg „*Classica et mediaevalia*“ en Artikel om den ptolemæiske Akcentuering, på Grundlag av *C. Müllers* Text i *Pariserudgaven* 1883. Professor *Franz Blatt* krævede fotostatiske Kopier av de vigtigste Håndskrifter. Dette Krav tykkes mig altfor rigoristisk. Vi ejer en udmærket fotografisk Gengivelse av det gode Håndskrift *Cod. Urbinae* 82, udg. av *Josef Fischer* 1932. Dette Ms. har jeg sammenlignet med *C. Müllers* Udgave, og jeg kan fastslå, at de stemmer på en Prik. Exempler vil jeg ikke opregne; mit Ord får vel stå til Troende.

Undtagelserne er yderst få. F. Ex. skriver *C. Müller* *Rutupiai*, Urb. 82 *Rutúpiat*, og her har *C. Müller* den rigtigere Læsemåde, thi græsk Retskrivning kræver fast Akcentuering *-ia*.

Den ptolemæiske Akcentuering av gottonske Navne er helt usikker. Det er kendt, at gott. Akcent har fast *Forvægt*, bortset fra visse tonløse Forstavelser (gott. *garáid* > norsk *grej*). *Ptolemaios* har et Par Exempler *Virunon*, *Lúpfurdon*, men det er nærmest Slump. Endelsen *-ia* får fast Akcent efter græsk Regel: *Luppia*, helt ugottonsk. Ligeså fast Bagvægt i Flerstavellesord på *-is*: *Kasurgis*, *Furgisatis*. Keltisk Midvægt foreligger i *Tollfurdon*, latinsk Midvægt i *Aski-búrgion*, *Laki-búrgion*, *Teutobúrgion*. Den ptolemæiske Akcentuering er kort sagt for gottonske Navne fuldstændig værdiløs.

Helt anderledes med de *keltiske* Navne. Hær hersker virkelig fast Regelbundethed.

I visse Tilfælde er denne ganske vist i Strid med keltiske Regler.

Også hær gælder den faste græske Akcentuering *-ia*: *Bannatia*. Navne med *-ak* har enten Forvægt: *Kórnakon*, eller Bagvægt: *Nemetakón*. De har i Virkeligheden fast Midvægt, som det sees av franske Former som: *Cambray*, *Tournay*, *Bavay* (av *Kamarákon*, *Tornákon*, *Bagákon*). Navne med *-dunon* har fast Akcent forud for *-dunon*; i Keltisk ligeså fast Akcent på *-dunon*, jfr. fransk *Verdun*, *Iverdun*, *Embrun*, *Issoudun*, *Châteaudun*, *Autun*.

Men ved alle Leddene *-bona*, *-briga*, *-briva*, *-duron*, *-magos*, *-riton* overholdes uvægerlig den keltiske Midvægt, Akcenten forud for Leddene, medens latinsk Udtale vilde lægge Trykket på selve Leddene (jfr. den lat. Udtale i gott. Askibúrgion etc.).

Til Gengæld har vi korrekt faststående Tryk på Leddet *-lánion*: *Mediolánion* atter og atter.

De moderne Udtaleformer fastholder ofte den keltiske Akcent: spansk *Munébrega*, fr. *Brivá-duron* > *Briare*, *Solóduron* > *Soleure* (tysk *Soloturn* fastholder o'et, men flytter Tonetrykket); *Ratómagos* > *Rouen*; *Lemóvikes* > *Limoges*; *Sántones* > *Santes*, *Rédones* > *Rennes*, *Kárnutes* > *Chartres* (hær har *Ptolemaios* urigtig *Karnútai*), *Vápinkon* > *Gap*.

Den ptolemæiske Iagttagelse av keltisk Akcentuering er næppe tilfældig, da vi møder den fast overholdte Modsætning mellem Gruppen *-bona*, *-briga* etc. og *-lánion*.

Hvorledes det forholder sig med den keltiske Akcentuering i Typerne *-akon* og *-dunon*, — om man kan udpege en Motivering i græske Ret-skrivningsnormer —, skal jeg ikke hær komme ind på. Det er ikke min Sag at bøde på Keltisternes Forsømmelser.

Jeg har blot villet påpege et lige for Næsen liggende Problem, der er blevet utilberlig forsømt.

Kjøbenhavn, 16. April 1953.

Gudmund Schütte.

GRUNDTVIG OPDAGER AF SIGFRID-BRYNHILD-SAGNETS HISTORISKE OPHAV

At Nibelungsagnets Fortælling om Sigfrid og Brynhild er en „germansk Urmyte“ om Kampen mellem Lysets og Mørkets Magter, er en hellig Trossætning for de fleste literært interesserede Tyskere. Den doceres således av *Wilh. Scherer* i hans navnkundige „Geschichte der deutschen Literatur“, 1883, og av *Wilmanns* i „Anzeiger für deutsches altertum“ XVIII, 12. Også den hollandske Sagnforsker *Symons* i „Grundriss der germanischen Philologie“, 1893, afværdiger meget overlegent ethvert Forsøg på historisk Tydning. Vor egen store Heltesagnforsker *Axel Olrik* var ifølge en mundtlig Ytring til mig ligeledes en svoren Tilhænger av den mytiske Tydning. Musikalsk har denne Opfattelse over

hele Verden fået sit dominerende Udtryk gennem *Richard Wagners* Tonedrama „Valkyrjen“ 1870.

Det var fåfængt, at den rhinlandske Kronist *Freher* i en flygtig henkastet Ytring 1613 tydede Sigfrid om den østfrankiske Konge, Merovingeren *Sigbert*, myrdet 575; skønt det ikke direkte udtales, følger av denne Ligning, at Brynhild så måtte være Sigberts navnkundige Dronning, den vestgotiske Kongedatter *Brunechild*, der som hans såkaldte Morderske blev henrettet på bestialsk Vis i 613.

Med filologiske Argumenter forfægtedes den samme Tydning av Forskeren *Giesebrecht* 1837, dog uden at finde Tilslutning.

Og intet Menneske tog Notits av, at vor egen *J. P. Jacobsen* i „Marie Grubbe“, 1876, citerer een eller anden tysk Folkebog, der i Sammenhæng med Nibelungsagnet melodramatisk skildrer Brunechilds gyselige Henrettelse, — en Scene, der forøvrigt tydelig genspejles i Eddakvadet „*Brynhilds Helfærd*“.

I „Arkiv för nordisk filologi“ 1907 påtog jeg mig dærpå udførlig at påvise Sigfrid-Brynhild-Episodens historiske Ophav. Dette Forsøg blev enstemmigt avvist, endda uden Diskussion, som et „tosset Indfald“. Det hjalp ikke, at jeg idelig gentog min Påstand til og med 1952 („Sigfrid und Brünhild“ 1935, Fortælling „Brynhild“ 1944, „Ark. f. nord. fil.“ 1952, 35).

Ligeså virkningsløs var den historiske Tydning i Professor *Georg Holz'* Skrift „Der Sagenkreis der Nibelungen“, 2. Udg. 1914. Heller ej brød man sig om *Abelings* ejendommelige Parallel mellem Sagn og Historie, 1907: Hagen søger at drukne Kongens „Kapellan“ for at trodse en Ulykkesspådom; historisk: Ridder Hagnerik søger at drukne den Trosprædikant Columban, der senere udtaler en Ulykkesspådom over Merovingerne.

Uænsede forblev også den belgiske Professor *Grégoires* Undersøgelser, der vil føre Nibelungnavnet tilbage til den belgiske By *Nivelles*.

Kun i Sverige er den historiske Tydning av Sigfrid-Brynhild-Episoden så almen godkendt, at den endog doceres i Skolebøger, se *Gustav Löw*, „Historia och dikt“ (1940), S. 13. Og i 1950 har to østrigske Filologer, Professor *Josef Nadler* og Professor *Othmar Rieger* avgjort sluttet sig til min historiske Opfattelse.

Men nu opdager jeg til min Overraskelse, at ingen ringere end *N. F. S. Grundtvig* har haft samme historiske Klarsyn. I „Nordens Mythologi“, 1832, siger han („Udv. Værker“ ved Rosenberg, VI, 433): „de frankiske Oldsagn hentyde paa, at Sigurd er den Frankestamme, der havde været forbundet med Vestgoten (Brynhild), men forbandt sig derpaa med Burgunderen (Gudrun)“.

Hær har vi hele den historiske Tydning *in nuce*, thi „Vestgoten Brynhild“ er jo netop den vestgotiske Kongedatter Brunechild, som blev Frankerkongen Sigberts Brud, men som i sine Fjenders Sladdersagn løgnagtig sigtedes for at have ladet ham myrde, og som bestialsk henrettedes på Grundlag av denne løgnagtige Sigtelse 613.

Kun flygtig har Grundtvig skizzeret sin store Opdagelse, — ligeså flygtig, som Fortællingen om Brunechilds Henrettelse citeres hos *J. P. Jacobsen*. Man må blot forbauses over, hvor tankeløse og lidet forstående de mytisk fantasierende Forskere har været, når både Grundtvigs

og J. P. Jacobsens Ord har kunnet glide dem forbi uden at vække dem av deres mytiske Drømmerier.

Eskjær, 7. maj 1951.

Gudmund Schütte.

GOTTJODS EPISK-HISTORISKE KRONOLOGI

Gottjods Heltesagnforskning blev grundlagt med ét Slag 1829 ved *Wilhelm Grimms* „Deutsche Heldensage“. Dæri kan man finde Oplysninger om det historiske Ophav til adskillige Heltesagnfigurer.

En kronologisk Oversigt over sådanne savnes dog. Og det gør den den Dag idag. Sagnforskningen er siden Wilh. Grimm på det Punkt ikke nået blot et Hanefjed videre. Det er dærfor højelig på Tide at udfylde denne gabende Lakune. Jeg tager Muligheder og hjemmelfaste Udgangspunkter i een kronologisk Rækkefølge, thi det er for Oversigtens Skyld tjenligst. Enkelte Helte uden historisk Kilde-Avhjemling indskyder jeg, når den episke Avhjemling synes at være i fremragende Grad pålidelig.

Nærværende er blot en foreløbig Udfyldning av Lakunen, et nødvendigt Supplement til Grimms „Heldensage“.

Det gælder mig nærmest blot om at få Personerne nogenlunde tidfæstet efter Døds-År eller Handlingsdatoer. Det nærmere må søges hos Grimm, eller i min Bog „Gotthiod und Utgard“, eller hos Lukman, „Ermanaric hos Jordanes og Saxo“ (1949), der bringer mange nye Oplysninger.

1. *Bojorix*, Kimbrerkonge, fører Goterne fra den kimbriske Halvø til Italien, †101 f. Kr. Plutarch, „Marius“ c. 25. — Jordanes, „Getica“ IV, § 25: „Ex Scandza insula (quasi . . vagina gentium), cum rege suo nomine Berig Gothi quondam memorantur egressi“. Med dem Gepiderne, ibd. XVII, § 94. — Bojorix bliver i Jordanes' østgot. Sprogform lydlovlig til *Bæriks. Sagnet avhjemler tre Folkestammer: Goter, Gepider, Kimbrer, et repræsentativt Udvalg av Gottjod. Som den allerældste gottonske Hovedhelt mindedes Bojorix i c. 600 År, men fortrængtes senere av den store Folkevandrings Modehelte. Jfr. min Artikel „De ældste gottonske Sagnhelte“, „Danske Studier“ 1912.

2. *Drusus*, romersk Kejsersprins, kæmper i Vestgermanien, graver Fossa Drusiāna, † 9 f. Kr. Gravmæle ved Mainz, oht. Trusilēh, nht. Drusenloch. Sagn om hans Død, Dion Kassios LV, c. 1. — „Thidrekssaga“ indeholder Sagn om en vesttysk Konge Drusiān i Borgen Drekanflis (Drachenfels). Model for Drusiān har vi i Fossa Drusiāna. Endelsen -ān bliver i oldtysk Epik usvigeligt Kriterium for ikke-gottonsk Nationalitet, jfr. min Disp. „Oldsagn om Godtjod“, S. 122, Note. (Drusus' Datter Livilla ægtes av en Søn av Kejsers Tiberius. Kan det have noget at gøre med, at Drusiāns Datter Gudilinda ægtes av Thidrekr? Muligheden må drøftes). Jfr. min Artikel „Nordtysk Sagn om Drusus“, „Danske Studier“, 1952, S. 129.

3. *Augustus*, Roms første Kejsers; truer Jylland; † 14 e. Kr. Kan være sammenblandet med Roms sidste Kejsers, Romulus Augustulus, som avsættes av Skireren Odovacar, langobard. Audwachari, 476. — „Reginismål“: Gustr ejer den store (Nibelung-)Skat; den overtages av Andvari, siden

av Godthjods Leder (Odin), siden av Frankeren Sigurd, siden av Niflungerne. — Synes at symbolisere Romerrigets Skæbne: Skatten går fra Romere til Skirer, Goter, Franker etc. Audwachari hedder i „Quedlinburg. Årbog.“ med oldsaxisk Monoftongering Adaocar; Ad- kan være nasaleret, ligesom Tiberius på Capri bliver til Timberio (Axel Munthe, „En gammel bok“); deraf Formen Andvari. (I „Lejrekroniken“ fortælles, at Augustus truer Jylland, men slås tilbage av Dan. Det kan være en lærd Konstruktion. Men man må dog drøfte den Mulighed, om det kunde være gammelt Sagn? Dan vilde i så Fald have annekteret Arminius' Rolle som Roms Overvinder).

4. *Arminius*, Nordtyskernes Redningsmand, † 19 e. Kr. Forherliget i Kvad, se Tacitus, „Ann.“ II, c. 88. Jellinghaus og andre samtyder ham med Dragedræberen Sigfrid. Sievers har i sin Nibelungforelæsning kategorisk avvist Muligheden. Han har sikkert Ret. Oldhelte som Bojorix og Arminius kunde ikke stå sig mod den store Folkevandrings Modehelte.

(4 a. Merciarigets Kongestamtavle Wapol-geat, Waga, Wihlæg, Wærmund, Offa. Den genfindes nøjagtig i danske Kongerækker og hos Saxe: Ger-vendel, Vege (Saxe: Fengo), Viglek, Vermund, Uffe. Ættestavrimet *w* kræver nødvendig, at Ger-vendel må vendes om og føres tilbage til *Vendel-ger. Det enestående nøjagtige Samstem mellem Rækkerne gør, at Kongestamtavlen må sættes lig med et historisk Aktstykke. Den indebærer et historisk Skue, der rækker fra c. 200 til c. 400 e. Kr. Jfr. min Artikel i „Acta phil. Scand.“ XVI, 1943, 233).

5. *Filimer*, 5te Goterkongen efter Berig (Boiorix † 101 f. Kr.), fører Goterne fra „Øerne“, dvs. Weichseldeltaet (got. dat. Oium) til Skythien, Jordanes, „Getica“ IV, § 26. Ifølge „Harbarðsljóð“ Str. 16 dvæler Harbarðr (den forklædte Odin, Godthjods Leder) 5 Vintre hos Fjölvar på Øen Algron. Det er bydende nødvendigt at drøfte, om Vandringslederen Filimer ikke er lig med Fjölvar. Forskellen mellem *m* og *v* er aldeles ligegyldig; episke Navne radbrækkes frit, særlig hos Personer, der er „hapax legomena“. Jævnfør den aldrig anfægtede Ligning Sigvard = Sigfrid. Næsten avgørende er de 3 Fællestræk: Stavelsen *fil*, Tallet 5, Landets Ønatur.

6. *Ostrogotha*, Goterkongen; avslår et farligt Angreb av Gepiderne på Kejser Philippus' Tid (244—249 e. Kr.), Jordanes, IV, 89 ff. — Optræder i „Widsith“ 1. 113 som Eastgota.

7. (*H)unuil*, Ostrogothas Søn, Jordanes XIV, § 79. — „Widsith“ 1. 114: Unwæn, Eastgotas Søn.

8. Allemanneren *Wibil* ødelægger den helvetiske Provinshovedstad Avenches År 260, jfr. Kronisten Marius fra Avenches ad an. 260, og Fredegar II, 40. Efter sin Ødelægger får Byen på Tysk Navnet Wifflisburg. Den islandske Pilgrim Nikulás fra Þverá hører i Vifilsborg om Byens Ødelæggelse ved „Ragnar Lodbroks Søn Vifil“. Se min Artikel „De ældste gottonske Sagnhelte“, „Danske Studier“ 1912.

9. *Vidigoja*, „Gothorum fortissimus“, falder c. 332 e. Kr. i et sarmatisk Baghold ved Floden Teiss, Jordanes CVIII, § 18, Citat fra Priskos. — Wudga, nævnes i „Widsith“ 1. 124 sammen med Hama: „Det var ikke de ringeste Fæller, skønt jeg måtte nævne dem bagest“. Det vil sige: de to Helte udmærkes på Bagvægtpladsen som ganske særlig fremragende. Man kan sige, at Vidigoja står som Nr. 1 i den sammenhængende

Helteskare fra Folkevandringens Kulminationstid. I danske Folkeviser kendes han som Vidrik Verlandssøn, Søn av den mytiske Helt Vølund Smed. I østgotisk Digtning blandes han sammen med Vitigēs, Konge under Goternes Undergangskamp i Italien, se Nr. 46.

10. *Friderik*, gotisk Martyr under Vestgoteren Athanariks Kristenforfølgelser c. 340 e. Kr. Gotisk Kalender. Fridrekr; Goterkongen Ermanriks Søn, lokkes forræderisk i Døden, „Thidrekssaga“ II, S. 161 (Bertelsen). Sammenblandes med en Rugerfyrste Friderik, se Nr. 31.

10 a. *Agilimund*, såkaldt „kvadisk“ Fyrste ved Donau, År 358, Ammianus XVII, c. 12. — „Widsith“ l. 117 Ægelmund. Paul Diaconus, I. c. 16: Første Langobarderkinge Agelmund; overfaldes og fældes av Bulgarene. Det er første både historiske og episke Avhjemling av Navnet Agilimund; sagtens samme Person. Langobarderen turde være optrådt i Tjeneste hos Kvaderne.

11. *Ermanarik*, Goterkinge, over Selvmord efter Hunnernes Sejr, 370 e. Chr., Ammianus, XXXI, 3. Jordanes XXIV, § 130. Østgotisk Sladderdigtning identificerer ham med Nr. 27, Goteren Ermanarik, Aspars Søn, der 465 blev Konsul i Rom, og pådutter den gamle Goterkinge falskelig Theoderik den Stores Mord på Odovakers Hustru Suni(gi)lda. Jfr. Lukman S. 42. Derved kommer Ermanarik i Vanry som en „vred Troskabsbryder“, „Widsith“ l. 9. Han sammenblandes også med Nr. 51, den oprørske vestgotiske Prins Ermenigild. Forresten er han gottonsk Heltesagas ældste cykliske Centralfigur, Forløber for Attila, Didrik av Bern, Hrolf Krake, Karl den Store etc.

12. *Balamber*, Hunnerkinge, underkuer Ermanariks Goter 370. Ifølge Matthæi, „Die bairische Hunnensage“, optræder han i østrigsk Sagn som Waldmar, der østenfra trænger erobrende ind i Siebenbürgen.

13. *Athanarik*, Dommer over Vestgoterne; viger til Balkanhalvøen, dør i Konstantinopel efter 380. Han har, som nævnt under 10, ombragt Martyren Friderik. Da Ermanarik if. „Thidrekssaga“ har en Søn Fridrekr, der svigefuldt lokkes i Døden, synes det, som om Athanarik og Ermanarik er bleven blandet sammen.

14. *Sarus*, kæmpestærk Goter, der kun kan overvindes, ved at der kastes Sække på ham, År 412. Jordanes, XXIV, § 129, opfatter Sarus som den ene av de to Brødre, der vil hævne Sunildas Død på Ermanarik. I „Hamðismál“ Str. 25 bliver de to Helte stenede ihjel, da Sværd ikke bider på dem; Sarus kaldes hær Sörli. Stenene er tydelig Substitut for Sækkene. Jfr. Lukman S. 44.

15. *Erp* nævnes av Jordanes, V, § 43, som en av Goterne forherliget Helt. I „Hamðismál“ er Erpr Sörlis og Hamðirs Stifbroder, hvem de i Overmod dræber. I „Thidrekssaga“ og i „Goðrúnarkviða en forna“ er han Attilas Søn og dræbes av Vidga (Vidigoja), henh. av Gudrun. Hans oprindelige Stilling er helt uklar; men Navnet lader ingen Tvivl om, at det er een og samme Person.

16. *Vallia*, vestgotisk Konge, død 419; grundfæster Goternes Landnam i Aquitanien. Optræder i Heltesagnet som Walther av Aquitanien eller Walther av Wasgenstein (dvs. Baskerlandet). Forskere har ikke været opmærksomme på, at Vallia (Walja) aldeles ikke er noget Døbenavn, men kun en Kortform av det officielle Fuldnavn, som tydelig har været Waldaharjis.

17. *Gibica*, Burgunderkonge, nævnt i Fortalen til Gundobads Burgunderlov. Gifeca Stormagthersker Nr. 4 forrest i „Widsith“ l. 4. I „Eddaen“ Gjúki, Stamfader til Gjukungerne.

18. *Gundicarius*, Burgunderkonge, fældet 436 av Hunnerne, Prosper ad an. 436. „Nibelungenlied“s Burgunderkonge Gunther, „Eddaen“s do. Gunnarr. Sammenblandes med den frankiske Konge Gunthram av Burgund, Nr. 53.

19. *Gislaharius*, Burgunderprins, Fortalen til Gundobads Lovbog. „Nibelungenlied“s Giselher.

20. *Bleda*, Hunnerkonge, myrdes av sin Broder Attila 445, if. Jordanes XXXV og andre Kilder. Optræder i „Nibelungenlied“ ved Etzels Hof som Blœdlin og dræbes. Endelsen -in understreger den ikke-gottonske Nationalitet, jfr. „Oldsagn om Godtjod“, S. 122, Fodnote.

21. *Attila*, Hunnerkonge, død 453, Jordanes XLIX. Heltesagnets Atli, Artala, Etzel, Etzelin (med Endelse, der røber den ikke-gottonske Nationalitet). Cyklisk Centralfigur Nr. 2.

22. (*Hildico*), den sidste Brud i Attilas Harem, Jordanes ibd. efter Priskos. Etzels Hustru Vrou Helche, „Nibelungenlied“ Str. 1143 (Bartsch). Navnet spores også hos Dronning Nr. 2, *Kriemhild*.

23. (*Honegesios*), Attilas øverste Minister, Priskos. Kan være den Hungar, der omtales i „Widsith“ l. 117 som Ermanariks Hirdmand.

24. *Ernak*, Attilas yngste Søn. Er Hunnerkongens Yndling, fordi det var spået, at han alene skulde føre Ætten videre. Priskos. De to første Bogstaver *Er-* har voldt, at den ene Attilasøn i „Eddaen“ og „Thidreks-saga“ kaldes Erpr.

25. *Ultzindur*, Attilas Søn, hunnisk Navn. Jordanes. På Gotisk omtydet til *Uzdwins, hvorav „Thidrekssagas“ Attilasøn Ortvin, II, S. 105 (Bertelsen).

26. *A(g)etius*, romersk Statholder i Gallien, Sejerherre i Kampen mod Hunnerne ved Châlons 451; myrdet 454. Turde genspejles i Goterkongen Angantyr, Sejerherren i den store Kamp mod Hunnerne i „Angantyr-kvadet“.

27. *Ermanarik*, Goteren Aspars Søn, Konsul i Rom 465. Hans Tilstedeværelse er Årsag til, at Heltesagnet har gjort Goterkongen Ermanarik til Hersker i Rom.

28. *Beuca*, Sarmaterkonge i Pannonien; deltager i et Angreb, der volder Goterkongen Valamers Fald, 469, Jordanes, LIV, § 277 ff. På Oldengelsk er det sarmatiske Navn blevet til Becca; denne Konge hører til de 6 Stormagtherskere i Fyrstelisen i „Widsith“, l. 19; han styrer Baninger, Folket i langobardisk Baynaib (Pannoniere?). I det nordiske Ermanariksagn er Bikki den onde, forræderske Rådgiver, der driver sine Ofre i Døden. Det er altsammen motiveret dærvæd, at Beuca voldte den folkekære Goterherskers Fald.

29. *Thiudimer*, Goterkonge; kæmper for Attila ved Châlons sur Marne; dør c. 470. Optræder som Þjóðmarr i „Goðrúnarkviða III“, Str. 3. Iøvrigt fortrængt av sin Søn, Theoderik den Store.

30. *Sabinianus*, østromersk Feltherre, tilføjer ved Overrumpling Theoderik den Stores Østgoter et svært Nederlag, 379, Malchus fragm. 18. Digtet „Wolfdietrich und Saben“ giver denne vælske Modstander den typiske Rolle som „ond Rådgiver“ à la Beuca.

31. *Friderik*, Røgerfyrste, under Ermanarik Asparsøns Kommando, drager med Theoderik den Store mod Odovaker i Italien 488. Han sammenblandes vistnok med den gotiske Martyr Friderik, Nr. 10. Jfr. Lukman S. 31, 49.

32. *Odovaker*, Skirerhøvding; avsetter Kejser Romulus Augustulus (gotisk: Þiudans reikeis) 476; overvindes av Theoderik den Store og myrdes skændig 493, se Prokops „Goterkrig“ I, 1 etc. Disse Tildragelser forvanskes frækt av østgotisk Sladderdigtning. Når Odovaker avsetter Þiudans reikeis, bliver det til, at han jager stakkels Þiudareiks i Landflygtighed fra hans Arveland Italien!

33. *Sunigilda*, Odovakers Enke, kastes av Theoderik i Fængsel og sultes ihjel. Sladderdigtningen gør hende til Sunilda, hvem den gamle Goterhersker Ermanarik lader søndersplutte av Heste. Ved at samtydes med Konsul Ermanarik fra År 465 flyttes denne „Morder“ til Italien. Jfr. Lukman S. 42.

34. *Onoulf*, også kaldet Harmatios, Odovakers Broder, forfølges og dræbes. I „Quedlinburg Årbøgerne“ er Hernido (el. Hemido) Broder til Adaocar. I Adaocar møder vi den nærmest oldengelske Monoftongering, der synes at ligge bag ved Formen Andvari for Audwachari, jfr. nr. 3. Nærmere Enkeltheder må søges hos Lukman S. 44.

35. *Amalarik*, Goterkonge; flygter efter Goternes Nederlag mod Chlodevig 507 til Spanien. I „Nibelungenlied“ Str. 1552 udgiver Burgunderen Hagen sig for den Amelrich, der i sin Tid er flygtet udenlands. Da Navnet Amelrich ikke er almindeligt, turde der foreligge en episk Reminiscens.

36. *Rodolfos*, Erulerkonge i Østrig, fældes av Langobarderne 509. Prokop, „Goterkrig“, II, 11 ff. etc. Optræder i „Thidrekssaga“ som Rodolfr, Markgreve i Bakalar (Pöchlarn i Østrig). Han dubleres av Markgrev Rodingeirr sammesteds.

37. *Sigebert I*, Konge i Nordøstfrankrig, bliver på en Jagt i Buchauskoven øst for Rhinen snigmyrdet av sin Frænde H., som røver hans Rigsskat, 510. Gregor, II, c. 40. „Nibelungenlied“, Aventure XVII: Sigfrid, Prins av Nordøstfrankrig, bliver under en Jagt øst for Rhinen snigmyrdet av sin Frænde Hagen.

38. *Hlodevig*, Frankerkonge i Gallien, dør 511. Gregor, II, c. 43. „Völundarkviða“, Prosa: Hlödóvér, Konge samtidig med Kiar i Valland, dvs. Kejseren i Rom. (Hans Bejlerroman er i „Thidrekssaga“ overført på Attila).

39. *Sigismund*, Burgunderkonge, lader, forledt av sin anden Hustru, hendes Stiføn S. snigmyrde efter et Drikkelag, fortvivler, omfavner Sønnens Lig, hånes av en Gubbe; dræbes av Frankerne, 523. Gregor, III, c. 5 ff. Det skeer før Sigebert IIs Fødsel. „Frá dauða Sinfjötla“: Sigmund, Konge i Frankland, lader, forledt av sin anden Hustru, hendes Stiføn S. snigmyrde under et Drikkelag, fortvivler, bærer Sønnens Lig bort, hånes av en Gubbe (Odin); dræbes av Hundings Sønner. Det skeer før Sigurds Fødsel. Det er i Historie og Sagn det første Exempel på Mötivet „den onde Stifmoder“.

40. *Theoderik „den Store“*, Østgoterkonge i Italien, dør 526. Heltesagnets Didrik av Bern.

41. *Hugleik*, nordisk Viking, fældes av Theodebert i Nederlandene c. 526, Gregor, III, c. 3. Hygelac fældes, „Beowulf“. Hug v. Dänemark fældes av Dietrich, „Ecken Ausfahrt“, Grimm S. 244.

(41 a. „Beowulf“s Skjoldunger — 1. Healfdene; 2. Heorogar, Hrodgar, Halga; 3. Hredric, Hrodmund — må på Grund av Samstemmet med danske episke Kilder regnes for jævnbyrdige med et historisk Personstof).

42. *Erminfrid*, Thyrikerkonge, overvindes og myrdes av Frankerne, 530, Gregor III, c. 7 & 8. „Nibelungenlied“: Irnfrit fra Thyringen kæmper mod Burgunderne.

43. *Amalaberga*, Goterkongen Theoderik den Stores Søsterdatter, Erminfrids Dronning. Hos Gregor: III, c. 4: Amalaberga, Frankerkongen Theoderiks Frænke, bagvaskes, som den, der ved sin onde Svig volder Thyrikerrikets Undergang.

44. *Theoderik*, i „Quedlinburg-Årbøgerne“ kaldt Hugo Theodericus, Konge i Nordøstfranken, død 534, med den uægte Søn Theodebert. I Digtet „Wolf-Dietrich“: Hug-Dietrich med den uægte Søn Wolf-Dietrich.

45. *Godomar*, Burgunderkonge; fælder Frankerkongen Hlodomer 523; fordrives av Frankerne 534, Gregor, III, c. 6 & 11. — „Sigurðarkviða en meiri“, Str. 8, „Sigurðarkviða en skamma“ Str. 20 ff. Gottormr myrder Frankerprinsen Sigurd.

46. *Vitiges*, Goterkonge, fanges av Belisarios 539. Prokop, „Goterkrig“ II. Blandes i Sagnene om Kampene ved Ravenna sammen med den gamle Goterhelt Vidigoja, Nr. 9.

47. *Chaganen* (Khanen) over Avarerne, kæmper med Kong Sigebert av Nordøstfrankrig og tager ham til Fange, c. 561. Gregor IV, c. 29. „Nibelungenlied“, Aventure XV: Hagen, Søn av Aldriān, Etzels Mand, myrder Sigfrid. Hagen er indsat som Dæknavn for at skjule Mordets virkelige Ophavsmand, Hilperik. Endelsen -ian i Navnet Aldrian røber den ikke-gottonske Nationalitet, jfr. „Oldsagn om Gottjod“ S. 122, Note. Når Etzel kalder Aldrian for sin „Mand“, peger det også på Avarerne; de regnedes for Hunner.

48. *Albuin*, Langobarderkinge, erobrer Italien, myrdes 573. „Widsith“ l. 30: Ælfwine i Eatule.

49. *Sigebert II*, Nordøstfrankernes Konge, myrdes 575. Gregor IV, c. 51. Heltesagnets Sigfrid, Sigurd.

50. *Bobila* (Austrehild), g. m. Kong Gunthram av Burgund, får ham til efter hendes Død 580 at henrette hendes to vælske Læger. Gregor, V, c. 35. — „Goðrúnarkviða“ I, Str. 66. Brynhild, g. m. Gunnar av Burgund, byder ham efter hendes Død at ofre vælsk Tyende ved hendes Bålfærd.

51. *Ermenigild*, vestgotisk Prins, ægter Sigebert IIs Datter Ingund, Gregor, V, c. 38; dræbes som Oprører mod sin Fader, 580, ibd. VIII, c. 28. Denne Ermenigild glosseres ved Ermanric, Grimm, Nr. 17 b. If. „Eddaen“ ægter Jörmunrekr Sigurds Datter Svanhild.

52. *Hilperik*, Konge av Nordvestfrankrig, med Hovedfæstning Tournai. Han volder Mordet på Sigebert II 575; myrdes 584, Gregor VI, c. 46. Ifølge „Nibelungenlied“ „Biterolf“ etc. ejer Sigfrids Morder Borgen Tronege, Tronje. — Hilperik-Fredegunda-Partiets Tendensdigtning har camoufleret Morderparrets virkelige Navne. I „Völsungasaga“ er

Hjalprekr en Fyrste, der venlig hjælper Sigurd. Som Sigfrids Morder har man indskudt Hagen, dvs. Avarernes Chagan, Sigeberths Fjende.

53. *Gunthram*, Frankerkonge i Burgund, g. m. Bobila; dør 588. Han sammenblandes i Heltesagnet med den gamle Burgunderkonge Gundicarius, der faldt 436, se Nr. 18.

54. *Fredegunde*, Dronning g. m. Hilperik, Sigeberths Fjende; dør 597. Model for Florigunda i „Seyfriedslied“.

55. *Brunihild*, Sigebert IIs Enke, sigtes for Mordet på ham og henrettes ved at slæbes ihjel, bunden til en Hest, 613. Fredegard. — „Helreið Brynhildar“ skildrer, hvordan Brynhild sigtes for Mordet på Sigurd, mens hun ages til Underverdenen av Helheste.

56. *Dagobert*, Frankerkonge; lider et stort for Frankerherredømmet skæbnesvangert Nederlag mod Venderne i Østtyskland 630; dør 638. „Nibelungenlied“; Aventure XXXII: Dancwart lider Nederlag mod Hunnerne; det er Indledningen til Burgunderdramaets store Katastrofe.

På Grund af mit Ophold i Østrig har Citatsifre ikke altid kunnet tilføjes.

Gudmund Schütte.

DANSK TUNGE

*Håkon Melberg, Origin of the Scandinavian Nations and Languages.
An Introduction. In two parts. Halden 1949—52 (952 sider).*

Bogens to forlag er det norske H. Aschehoug og det danske Ejnar Munksgaard; den er trykt hos Bianco Luno i København, på papir fra Saugbrugsforeningen i Halden, og indbundet i Norge. Den er helt igenem en Nordmands norsk-danske arbejde. Og vi mindes endnu med glæde det efterår 1946, da den unge Håkon Melberg som en af de første Nordmænd efter krigen kom ned og holdt to foredrag i Selskab for Nordisk Filologi om hans nye revolutionerende teori om „dansk tunge“. Vi diskuterede med ham og glædede os til at se hans tanker på tryk. Efter et uhyre slid, efter store opofrelser, ikke mindst fra hans hustrus side, er det nu lykkedes ham i dette monumentale værk at give den alsidige begrundelse, som han for 9 år siden foresatte sig. Og det må man ønske ham til lykke med.

Der er sandelig også meget at glæde sig over i bogen. Lad mig nævne en konkret detaille, der for så vidt ikke vedrører bogens centrale emne: de fjorten sider p. 925—39 om den svage endelse i nom.sg.masc. Melbergs forklaring, at vokalskiftet i denne form reflekterer den just i disse n-stammer velkendte forskel på ord med akcent på sidste stavelse og ord med akcent på en foregående stavelse i nom.sg., er bedre end ældre tydninger og har vide perspektiver.

Så glæder man sig over begejstringen, det opladte sind, den noble form for polemik. Og man beundrer den fjeldhårde flid, hvormed forfatteren har samlet sig al den viden, der har tilladt ham ikke at lade nogen sten uventt.

Forfatterens tese er, at „dansk tunge“ (gammel norsk-islandsk *dǫnsk*

tunga) har været anvendt i hele Norden som betegnelse for det fælles-nordiske sprog, hvilket forstås, når „dansk“ har været betegnelsen for enheden af Danske, Svenske, Norske (og Islændinge); dette forudsætter atter et dansk overherredømme i Norden, hvilket skulde være indtrådt ved erobringer i folkevandringstiden.

Bogen er smukt og klart opbygget. I 1. kapitel gennemgås alle literære steder, hvor „dansk tunge“ er omtalt; i 2. kapitel undersøges på et jordomspændende materiale det almindelige forhold mellem sprognavn og folkenavn; i 3. kapitel prøves som kontrol andre forklaringer på „dansk tunge“; og i 4. kapitel undersøges forholdet mellem Danskernavnet anvendt om hele det nordiske folk og om Danskefolket alene. Kapitel 5 er viet til en teoretisk og praktisk undersøgelse af, hvad navnet Norge betyder og hvad deraf kan udledes for hovedtesen; det 6. behandler navnet Halfdan og titlen konge; det 7. i en — velkommen — digression spørgsmålet om Normannernes oprindelse. Med det 8. kapitel vender vi os igen til selve sagen med en undersøgelse af de navnlig hos Saxo overleverede traditioner om ældgamle udstrakte danske erobringer. Det meget omfattende 9. kapitel (155 sider) jævnfører dernæst disse traditioner med, hvad den moderne arkæologi har at sige os. Og det 10. kapitel bringer sproghistoriens vidnesbyrd på linie med de andre videnskabers. Endelig gentages og resumeres det hele i et 11. kapitel.

Der er mange gode og rigtige fremstillinger. Fx. læser man med glæde påvisningen af, hvorfra i Norge Normandiets erobrere Rollo sandsynligvis stammede, uden at der dog derved røkkes ved Adigard des Gautries' påvisning af, at det store flertal af stednavne viser hen til dansk oprindelse af befolkningen.

Men hovedtesen er ikke bevist eller blot sandsynliggjort. I 1. kapitel kan forf. fra 10. til 14. årh. påvise den levende brug af „dansk tunge“ om det for Danske, Svenske, Norske, Islændinge (og andre Nordboere i Vesterled) fælles sprog og anføre beviser (især de kendte lovregler på Island) for følelse af disse folks samhörighed. Men det lykkes ham ikke at påvise et eneste tilfælde, hvor en dansk, end sige en svensk forfatter skulde have brugt „dansk tunge“ i betydningen „det fælles nordiske sprog“. At Saxo 12,13 lader Erik Ejegod i Miklagård kalde Væringerne for *Danicæ vocis homines*, fordi han kan tale med dem i sit eget sprog, beviser sandelig ikke, at Saxo ved *Danica vox* skulde forstå noget andet end sit eget fædrelands sprog. Og havde denne ærkenationalist kendt en videre betydning af *dansk tungæ*, skulde han nok have udnyttet det!

Den almindelige oversigt over sprognavn og folkenavn i 2. kapitel fører ikke til meget, da den er for ensidig. Det er fx. halsløs gerning at vilde nægte, at *theotiscus* (tysk) først betegner sproget, senere folket. Og lærer afsnittet om Norges navn os egentlig andet, end at de gottonske stammer, der underlagde sig landet og gav det navn, kom syd fra — men hvem har tvivlet herom? Jo, en ting til lærer de to navnekapitler os: at forfatteren desværre ikke altid har kunnet modstå den grasserende syge, der tror at rubricering er det samme som erkendelse. I Normandikapitlet refererer han s. 518 til 5. kapitels navnesystem og lærer os, at navnet *Normand* kan have 4 betydninger; den sidste er efter systemet: „Aa1010 ψπδ, a mono-autolinguiſied expanded national crystallised auto-specific intra-unit-direction-determined (centrifugal) auto-ethnic people-

name, and, if so, can relate only to Norwegians". Hvortil dog bør føjes: *hocus pocus fillocus, lirim larum, abracadabra*.

Det er helt umuligt at se, hvorfor det fællesnordiske (og vestgermaniske, men ikke gotiske) ord *kuningaz* „konge“ skulde være specielt dansk. Og det er en metodisk fejl, at forf. ved undersøgelsen af navnet *Halfdan* — en skikkelse, som han fantastisk søger at sætte i forbindelse med den enøjede Odin — ikke tager hensyn til den af andre forskere med rette drøftede mulighed, at det, ærlig talt, indenfor Nordisk ubegribelige navn skulde kunde bero på en misforståelse af et fremmed navn. Et berømt eksempel er *Attila*: det er langt mindre sandsynligt, at Hunnerkongen skulde have et gotisk navn, end at vore gotiske hjemmelsmænd har tolket det hunniske navn som gotisk sprogstof.

Jeg indrømmer, at det er mig umuligt at tro på forfatterens forsøg på at revaluere Saxos fantasier om gamle danske erobrerkonger. Axel Orlriks udlægning og Heuslers kritik har gjort for stærkt et indtryk. Man spørger sig selv, om forf. har læst Ed. Norden og dog kunnet bevare sin tro på clichés virkelighedsværd. Om han har læst Galfrid of Monmouth — uden at undre sig over at finde ganske tilsvarende bedrifter tillagt britanniske konger som hos Saxo danske. Han kunde jo læse Dr. Lukmans artikel om dette emne i *Classica et Mediaevalia* VI 1944.

Sammenligningen af disse fantasterier med arkæologiske resultater kan i hvert fald ikke overbevise en ikke-arkæolog.

Og det specielt sproglige afsnit? Det bringer intet nyt af betydning; er en, såvidt det skønnes, solid fremlæggelse af fakta, om det Nordiskes særstilling indenfor de gottonske sprog, om delinger og påvirkninger indenfor de nordiske sprog og dialekter. Slutningen er vældig flot: *The language was called Danish by its speakers because it was Danish!* Men det er jo blot en *petitio principii*.

Der er eet sted, hvor den tiltalende humorfyldte beherskelse synes at svigte forfatteren; det er s. 232—36, hvor han bekæmper den mulighed, at udtrykket „dansk tunge“ skulde kunde stamme fra Danelagen. Dette navn omfatter, som forf. selv gør opmærksom på, ikke blot de 15 dansk-koloniserede grevskaber i Nordøst-England, men anvendtes i middelalderen til dels også om hele det nordiske Vesterled, med Nord-Skotland og alle de vestlige øer; hvortil da også godt nok svarer, at de britiske øers Keltere i vid udstrækning kalder eller kaldte Nordboerne for „Danskere“; smlg. p. 9 f., p. 943 f. Der er ikke tvivl om, at det egentlige Danelagen stod under dansk ledelse (til den normanniske erobring), at den ikke-engelske befolkning for største delen var dansk og kaldte sig således, men at der på den anden side også var et ikke helt ubetydeligt norsk element — dette sidste blev på basis af stednavnene påvist af prof. Kr. Hald i en forelæsning i efteråret 1952. Og der kendes i øvrigt fra sagaerne direkte vidnesbyrd om Norske og Islændinge der en tid har boet i det egentlige Danelagen (nævnet af forf. p. 233—35). Derimod har der, efter alt foreliggende, kun rent undtagelsesvis været Svenskere boende i Danelagen. Her er det sted og den tid, hvor det kunde blive naturligt for Norske (og dermed for Islændinge) at kalde deres eget sprog for „dansk tunge“, for såvidt som der i Danelagen ikke gjordes forskel på dansk og norsk (modsatningen var dansk overfor engelsk), hvorved det var ligegyldigt, om man herved tænkte på folket eller sproget.

Forf. kan ikke fordrage denne hypotese. Han søger at latterliggøre den ved at henvise til, at der kun i et par tilfælde haves beretning om, at Islændinge kom direkte fra Danelagen til Island — men det er jo ligegyldigt, hvis betegnelsen „dansk tunge“, som vi dog må antage, samtidig var udbredt i Norge, hvorfra hovedparten af kolonisatorerne kom. Og han stiller en række retoriske spørgsmål, fx. „Why was the Scandinavian language spoken in the Swedish settlements in Russia referred to as „Danish“?“ Men retoriken er ganske virkningsløs, da det, som tidligere nævnt, ikke er lykkedes ham at påvise middelalderlig brug af „dansk tunge“ om Islændinges, Norskes, Svenskes og Danskes dengang indbyrdes forståelige sprog hos andre end hos islandske og norske forfattere — d. v. s. just det, vi skal vente ved hypotesen om oprindelsen til udtrykket „dansk tunge“ i Danelagen. Går forf. nøjere ind på dette? nej, efter de retoriske spørgsmål tilføjer han: „A hypothesis is not acceptable as a solution if it does not comply with the elementary condition of accounting for the available facts. It is a good thing for every student of the scientific method to bear in mind the emphatic warning of Thomas Henry Huxley: 'The conclusion that outstrips the evidence is not only a mistake, it is a crime'“. Det er stærke ord, der ikke kan skjule manglen på reelle argumenter.

Men er det ikke tiltalende, at forf. er blevet så sint, at han holder op at tale fornuft og bare giver juling? Det kan da i hvert fald den, der har en bred ryg, nok have lov at synes.

Hovedtesen kan ikke være rigtig. Der er ikke fundet noget holdbart argument for, at udtrykket „dansk tunge“ skulde være ældre end vikingetiden eller anvendt i fællesnordisk betydning udenfor vestnordisk område.

Men derfor var det dog herligt at fare. De gode og rigtige oplysninger har deres værd trods den teori, vi ikke kan tro på. Skulde en kristen ikke kunde læse en god muhammedansk dogmatik med fornøjelse? — så er han i hvert fald, måske en god kristen, men en dårlig videnskabsmand.

L. L. Hammerich.

OM HEXE, NISSER M. M.

Johan Brunsmann: Køge Huskors med indledning og noter ved Anders Bæksted. Kbh. 1953. 320 pp. Danmarks Folkeminder nr. 61.

Inger M. Boborg: Folkemindeforskningens historie i Mellem- og Nord-europa. Kbh. 1951—53. 8, 384 pp. Danmarks Folkeminder nr. 60.

Med al respekt for mange udmærkede forfattere i serien Danmarks Folkeminder må man vist have lov at sige, at de sidste leveringer hører til den fortjenstfulde rækkes vægtigste numre. En nyttig sammenfattende folkløse-historie er skrevet — for første gang på dansk — og en vigtig gammel text er gennudgivet med indledning og noter, der tilsammen er af omfang som originalværket og belyser dette fra mange sider.

„Køge huskors“ er et begreb, som alle har hørt om, men måske ikke altid forbinder noget med, trods Holbergs og Heibergs hentydninger og mange nyere behandlinger til forskellige formål. Men nu foreligger ori-

ginaludgaven af Johan Brunsmands bog fra 1674 om hexeprocesserne i Køge først i 17. årh., kyndigt optrykt (efter unicum i Karen Brahes bibliotek og med senere tillæg &c.) i et udstyr, der på behagelig måde afviger fra seriens hittidige numre. (At trykkeriets huskors har sat registrene med bredere klumme, er til så stor ærgrelse også for udgiveren, at det kun bør nævnes i parentes.)

Den læser, der ikke på forhånd har besluttet at æde sig igennem side 1—320, skal efter min mening lade både Bæksted og Brunsmann ligge en stund og gå lige til side 109. Her har Anna Barskiær selv ordet:

„Det første vi fornumme det onde i vort hus, var en nat som min sønlig husbonde Hans Barskiær og jeg laa i vor seng, da kom der under voris hoved, som en høne der klukker sine kyllinger tilsammen. Hvoraff vi bleffve ganske forfærdede og redde, og viste ikke hvad vi skulle tænke, og beklagede os for got folk“.

Man er midt i renaissancens Køge og kommer ikke løs af den 25 sider lange beretning, som Brunsmann meddeler efter et manuskript, der går tilbage til den plagede hustruens egen original.

Når man har læst det, tror jeg, man er så nysgerrig, at man vender sig til udgiverens arbejde for at se, hvad det hele egentlig er for noget, med disse skikkelser, stemmer, synsforvildelser og legemlige misdannelser, der koster beretterindens husbond hans liv og de andre i huset deres sjæle gennem lange tider. Og man får virkelig den bedste vejledning hos dr. Bæksted. Allerbedst er næsten det første afsnit „Køge og hexene“, der i en syntese giver livet i småbyen, dens brogede dagligdag og drastiske opskræmthed, samt et kort resumé af hexesagen eller -sagerne.

Dernæst følger oplysninger om den velhavende borgerkone, hvis lykke blev undergravet af hjem søgelserne, om Johan Brunsmands person og om værkets ortodoks-konservative placering i hexetroens historie samt dets senere skæbne.

Så er man med et fremme ved textudgaven igen og kan nu læse den hele i flugt. Mens Anne Barskiær kun med en linie omtaler de processer, der fulgte på uæsenet i hendes hus, er proceduren Brunsmands emne, hvortil føjes en række eksempler på lignende sager fra andre lande og steder. Et senere polemisk skrift i tilknytning til huskorset udgives ligeledes; men det er stykker af ringere interesse end hovedberetningen om processen, der viser den pålidelige referent og faste lutheraner, der med glæde greb til de fyldige juridiske aktstykker som bevismateriale ved siden af Annes originale beretning og endnu levende mundtlig tradition.

Men netop fordi det er nøgne fakta, Brunsmann ønsker, falder hans fremstilling lidt tørt ud. Et virkeligt kup har dr. Bæksted derfor gjort ved i Det kgl. Bibliotek at fremdrage en senere, meget fyldig udskrift af de forsvundne originale ting- og rådstuebøger, sagen vedrørende. Ved hjælp af dem kan Brunsmands knappe referater ledsages af store noter med lange passager af disse dokumenter; de har det liv, de detaljer, der giver atmosfære, direkte og ubesmykkede, som de ifølge deres tilblivelse må være. Noterne til bogen bliver derfor ikke blot en støtte for læseren, men et nyt udgiverarbejde, ganske vist af løsrevne stumper, ordnede efter hovedtextens krav. Det er forresten ikke helt rart, men dog vistnok den bedste løsning; at disse ofte flere sider lange excerpter er indordnet side om side med punktcommentaren, der iøvrigt er kompileret med al

den flid, som nu engang er fornøden for at give de brogede og ofte med ringe påskønnelse modtagne oplysninger til ældre skrifter. Såvidt det kan skønnes, tager noterne hensyn til både lærd og læg — det sidste fortjener at nævnes, fordi der gives folk, der tror, at noter og den slags fjerner en bog fra den skikkelige læser i stedet for at nærme den.

Det ligger udenfor udgavens plan at give en fortolkning af de besynderlige fænomener, der af datiden opfattedes som djævelens anslag (et helt andet spørgsmål er problemet om hexenes og hexefølgernes psykologi, hvorom der siges udmærkede ting). Indledningens sidste sider henviser til medicinsk-psykologiske forklaringer. Her, hvor tampen for alvor brænder, brydes der af (med et prægtigt citat af Hugo Matthiessen) — og hvor havde man dog gerne set dette synspunkt belyst. Anne Barskiærs troværdige beretning påtvinger atter og atter læseren det spørgsmål: „Hvad er det egentlig for noget?“ Jeg indser nok, at moderne videnskab kan „forklare“ meget. Men djævelen driver jo sit spil på mange måder, og til en fuldlødig forklaring udkræves vist en forening af lægens, hedningemissionærens og kulturhistorikerens dybeste viden og højeste egenskaber.

De færreste venter vist, at en 300 år gammel text, hvis primære mål er teologisk, er mere umiddelbart underholdende end en nutidig forskers fremstilling af en levende videnskabsgren; man må tilgive mig, at jeg finder, dette er tilfældet her. Det skyldes bl. a. den rigdom af viden, der har tvunget dr. Inger M. Boberg til at affatte sin fremstilling af folkemindeforskningens historie i en knap håndbogsstil. Som hånd- og opslagsbog vil det omfangsrige værk med rige noter og registre bringe mange i taknemlighedsgæld til forfatterinden; der findes på dansk intet tilsvarende værk, og det her fremlagte vil kun ved forældelse komme til at gøre afløsning ønskelig.

Forfatterinden beklager selv den håndbogsagtige udtryksform. Men vanskelighederne er vistnok ved dette emne større, end de normalt vil være for en erfaren forsker, der vil skrive noget af sin videnskabs historie. Begrænsningens kunst er altid svær, for det er lettere og morsommere at skrive langt end kort. Men afgrænsningens kunst er endnu sværere, når det gælder folkløse. Hvad er nemlig folkeminder og folkemindeforskning?

Dr. Boberg, der selv er sagn- og eventyrforsker af fag, svarer i bogens første linier: „Ved *folkeminder* forstår jeg ligesom Sv. Grundtvig, C. W. von Sydow og Kaarle Krohn først og fremmest den *åndskultur*, digtning, tro og skik, der er bevaret i folkets hukommelse fra slægt til slægt og mundtligt overleveret.“ Men strax efter påpeges de komplicerede forhold: den materielle kultur og folkelivsforskningen er en tilgrænsende provins, der — bebygget med flere og flere museer — har trukket en del opmærksomhed til sig. Andre nabolande er religionshistorien, der ikke kan være folketroens dyrker ubekendt, og sociologi, der især i vor tid griber ind over nogle af de klassiske folkemindegebet. Dr. Boberg har derfor ikke kunnet rejse nogen mur omkring sit rige, men udvider perspektiverne langt udover dettes grænser.

Omvendt er det ikke alle de naturligt sammenhørende regioner af folkemindeforskningens landkort, der behandles lige grundigt: Dr. Bo-

berg siger med rette (s. 4), at folkeviserne indtager en særstilling ved i nogen grad at være tids- og stedsbestemte — og taler relativt lidt om den nyere viseforskning; men til allersidst (s. 343) hedder det, „at ikke alene eventyrene, men efterhånden hele folkedigtningens forskning — bortset fra folkeviserne, som litteraturhistorikerne tager sig af — næsten overalt må vige pladsen for en folkekulturforskning, der først og fremmest behandler den mere håndgribelige, materielle kultur“. Der spores her en vis bitterhed over, at de andre folkelige genrer er endnu mere forsmøgt end viserne (er de det?); jeg føler det til gengæld bittært, at viserne så at sige skubbes ud af de rammer, indenfor hvilke de bedste forskningsresultater er nået, over til litteraturhistorikerne, i hvis hænder man ofte kun med bekymring ser sine yndlinge betroet. — Må det her være nævnt, at viserne jo skal synges og evt. danses, og at musikkens og dansens muser også svæver over andre sider af folkelivet. Det mærker man ikke meget til i denne bog, skønt titlen efter min fornemmelse skulle dække også disse studiefelter, især når åndskulturen anføres som hovedemne.

Trods disse reservationer må man beundre den rigdom af viden, der er fremlagt. „Mellem- og Nordeuropa“ betyder (idet landene her nævnes i række efter den plads, der er afset til dem): Danmark, Tyskland, Sverige, Norge, Storbritannien, Finland, Frankrig, Nederlandene, Island, Estland, Færøerne. (Om Estland se nu også Oskar Loorits i Svenska landsmål 1952 87—104). Behandlingen af hvert land deles i ofte korte afsnit. Denne ydre klarhed kunne let tænkes at medføre indre uorden, fordi linierne jo brydes og krydses, både i tid og sted. Men i virkeligheden er linierne tegnet klart op; det mønster, læseren selv ønsker at få frem til brug, finder han let delene af.

I tid rækker fremstillingen tilbage til begyndelsen af, hvad man tør kalde folkeminddeforskning; det vil for de fleste landes vedkommende sige 16. årh., men morsomt er det, at allerede Saxo med rette kan inddrages. Og siden renaissanceen er der så bølgedale og -bjerger i denne som i andre videnskabers historie. Ikke mindst vellykket synes skildringen af de ældre „bjerger“; jo nærmere man kommer nutiden, jo mere presser stoffet på, og jævnhed i behandlingen, der jo gerne skulle tilfredsstille også læsere med andre landes folkløse som speciale, bliver sværere at opnå; imidlertid er også mange nyere forskeres indsats opridset på meget tydelig måde.

Alt i alt er bogen uomgængelig for den, der beskæftiger sig med blot een side af den samlede folkløse. Velordnet og nøgtern oplysning ligger parat for læseren, og det store område virker mindre uoverskueligt end hidtil. Og dertil kommer noget højst betydningsfuldt: nemlig at det, den knappe form til trods, i høj grad er lykkedes dr. Boberg at „fremdrage de personlige eller nationale motiver og forudsætninger“. Man slutter sig af hjerte til hende, når hun fortsætter (s. IV): „Det har dog en vis videnskabelig betydning, selvom min metode ikke stemmer med den moderne formalistisk-abstrakte litteraturbetragtning. Vi må heller ikke glemme, at det er mennesker, der står bagved og har ofret deres livs arbejde for de tanker, der har grebet dem.“

Erik Dal.

INDHOLDSFORTEGNELSE

TIL

DANSKE STUDIER 1940—1953

37.—48. bind. Fjerde række 1.—12. bind.

Denne årgang afslutter ligesom årgangene 1915, 1927 og 1939 en tolvbinds række, den fjerde. Forskelligartede vanskeligheder i den hermed afsluttede periode har imidlertid gjort udgivelsen lidt uregelmæssig, og to årgange er forsynede med dobbelt årstal. Bindbetegnelsen svarer således dårligt til det faktiske trykkeår, og da dette ikke er anført, meddeles her en liste over de tidspunkter, på hvilke rækkens enkelte dele er afleveret fra trykkeriet:

Årgang 1940, hæfte 1—4.....	afleveredes oktober 1941
„ 1941, hæfte 1—2.....	„ februar 1942
„ 1941, hæfte 3—4.....	„ november 1942
„ 1942, hæfte 1—2.....	„ marts 1943
„ 1942, hæfte 3—4.....	„ december 1943
„ 1943, hæfte 1—2.....	„ maj 1944
„ 1943, hæfte 3—4.....	„ marts 1945
„ 1944, hæfte 1—4.....	„ februar 1946
„ 1945, hæfte 1—4.....	„ august 1947
„ 1946—47, hæfte 1—4.....	„ november 1948
„ 1948, hæfte 1—4.....	„ februar 1950
„ 1949—50, hæfte 1—4.....	„ december 1950
„ 1951, hæfte 1—4.....	„ marts 1952
„ 1952.....	„ juni 1953
„ 1953.....	„ oktober 1953

Som i de tidligere rækkers sidste bind bringes her et register over rækkens indhold. Det er delt i kun to dele. Under afhandlinger anføres samtlige afhandlinger, mindre bidrag og recensioner; rækkefølgen er alfabetisk efter forfattere, men nogle henvisninger tjener til at sammenføre bidrag, der har nær indbyrdes forbindelse (supplementer, diskussionsindlæg). I anden del af indholdsfortegnelsen nævnes recenserede bøger, alfabetisk efter forfattere, med anmelderens navn i parentes.

Afhandlinger.

	Arg.,	Side
<i>Aakjær, Svend</i> : Gunnar Knudsen 23. marts 1886—15. sept. 1952....	52	5—8
<i>Andersen, Harry</i> : Allitterationen i Thøger Larsens Lyrik.....	41	13—32
— Blandt og iblandt (jf. 45, 147—48).....	41	121—28
— Ord og Sansning hos Johannes V. Jensen.....	42	1—14
— Til Skivum-Stenen.....	43	97—112
— Hvordan bør Runeindskrifter transskriberes? (jf. 44, 49—57)....	45	97—106
— Sammensatte Farveord hos Johannes V. Jensen 46—47, 69—80, jf. 52	52	137—43
— Nyt om „Gösta Berlings saga“ (anm., Helge Gullberg).....	48	139—42

	Arg.	Side
<i>Andersen, Harry:</i> Johannes V. Jensen og Heinrich Heine (jf. 48, 142—48 og 52, 137—43).....	49—50	85—103
— 49—50 og 51, se Thalbitzer, W.		
— Tilføjelser til to Johannes V. Jensen afhandlinger (46—47, 69—80 og 49—50, 85—110).....	52	137—43
<i>Andersen, Jorgen:</i> Stuckenberg's Pessimisme.....	42	101—23
<i>Andersen, S. A.:</i> Tawido paa Stenmagle-Æsken og paa Guldhornet (jf. 46—47, 49—57).....	49—50	147—48
<i>Arnholdt, Arthur:</i> Fra folkeviser til kunstsang (anm., Nils Schlørring).....	51	5—29
— og <i>Evald Larsen:</i> Hvem har digtet „I skovens dybe stille ro“?...	51	119—21
— <i>Metriske grundspørgsmål</i> (opposition, Aage Kabell): 52, 76—96; <i>Aage Kabell:</i> Metriske misforstaaelser: 52, 97—117; <i>Arthur Arnholdt:</i> Metriske metamorfoser. Duplik til Aage Kabell.....	52	118—22
<i>Bay, Svend Aage:</i> Nogle bemærkninger om guldhornenes billeder ...	48	1—20
<i>Bo, Alf:</i> Østsvenske Verber (anm., Eskil Hummelstedt).....	41	71—73
— <i>Kæderytme og Meningsrytme</i>	45	41—48
— <i>Åkjær og Frøding</i>	49—50	78—84
<i>Boberg, Inger M.:</i> Traditionsvandring (anm., Waldemar Liungman: Traditionsvandring).....	41	76—79
— <i>Eventyrforskning</i> (anm., C. W. v. Sydow).....	42	75—77
— <i>Svend Vonved-Visen og dens Gæder</i>	45	1—31
— <i>Will-Erich Peuckert</i>	49—50	149—52
— <i>Lussegubben</i>	51	64—70
— <i>Svensk eventyrlitteratur</i> (anm., Waldemar Liungman: Sveriges samtlige folksagor, Anna Birgitta Rooth m. fl.).....	51	125—28
— <i>Svensk eventyrlitteratur</i> (anm., Waldemar Liungman: Varifrån kommer våra sagor?).....	52	134—35
— <i>Østrigsk folkemindeforskning</i> (anm., Leopold Schmidt: Geschichte der österreichischen Volkskunde).....	52	135—37
<i>Bom, Kaj:</i> Patientsprog (anm., G. V. Th. Borries).....	48	129—34
<i>Brøholm, H. C.:</i> Tandpine! Et lille Bidrag til Belysning af „Slang“ hos Holberg.....	51	116—17
<i>Brøndegaard, V. J.:</i> Florale Orakellege.....	53	65—83
<i>Bæksted, Anders:</i> Stenmagle-æskens og guldhorns-indskriften (jf. 49—50, 147—48).....	46—47	49—57
<i>Børup, Marinus:</i> Morten Børup og hans Byrim.....	43	81—87
— Johannes Ewalds Talefejl.....	44	58—64
<i>Christensen, Arthur:</i> Mere om „Smeden og Bageren“ (jf. 40, 157—59).....	41	74—75
<i>Christensen, Balhasar:</i> Verden er vilge-dru.....	51	121—22
<i>Christensen, Georg, og Gudrun Dahlerup-Petersen:</i> Et nyopdaget håndskriftfragment af Don Pedro.....	52	20—38
<i>Cortsen, S. P.:</i> L'hombre-sproget.....	42	50—57
— <i>Billardsprog</i>	43	122—28
<i>Dahl, F. V.:</i> Nordisk Sprogrøgt (anm., Vort nordiske modersmål).....	42	64—69
<i>Dahlerup-Petersen, Gudrun,</i> se Georg Christensen.		
<i>Dal, Erik:</i> H. Grüner-Nielsen 24. juli 1881—24. februar 1953.....	52	9—19
— <i>Uppreppningsstrofen, en folkloristisk formstudie</i> (anm., Otto Andersson).....	52	123—27
— <i>Om hexe, nisser m. m.</i> (anm., Joh. Brunsmand og Inger M. Boberg).....	53	121—24
<i>Elert, Claes-Christian:</i> Christian III's bibel (anm., Bertil Molde).....	49—50	132—37
<i>Elkjær, Niels:</i> Til Belysning af „Jens Vejmand“.....	44	145—48
— <i>Nogle Digte af Ambrosius Stub</i>	51	100—09
<i>Fich, Brorson:</i> Oehlenschlägers oversættelse af Velents saga.....	44	39—48
<i>Frederiksen, Carl Johan:</i> Chr. Winthers eksemplarer af Ariosto's Orlando furioso.....	41	149—51
<i>Frydendahl, H. C.:</i> To norske Remser vandret til Fyn.....	41	152—54

	Årg.,	Side
<i>Frøemohs, A.:</i> Død og pine! — Pinedød!.....	40	1—15
<i>Fussing, Hans H.:</i> Saxo som folkelæsning 1650.....	41	79—80
<i>Garboe, Axel:</i> Anti-Bartholiner.....	49—50	155—56
<i>Grüner-Nielsen, H.</i> 24. juli 1881—24. februar 1953 (nekrolog af Erik Dal).....	52	9—19
— Svend Grundtvig og hans Folkevisendgave belyst ved Breve og Ansøgninger.....	53	5—32
<i>Haislund, Niels:</i> Dansk slang (anm., Kaj Bom).....	48	106—20
<i>Hallar, Søren:</i> Tal og andet fra Aarestrup og Bødtker.....	44	129—36
<i>Hamburger, Arne:</i> Titalordenes historie i de sidste 100 år.....	53	84—90
<i>Hammerich, L. L.:</i> Dansk tunge (anm., Håkon Melberg).....	53	118—21
<i>Hansen, Aage:</i> Hvordan talte man på Holbergs tid?.....	42	58—62
<i>Hendriksen, Jørgen:</i> Et Motiv i Harald Kiddes Helten.....	43	88—91
<i>Henningsen, Henning:</i> H. C. Andersen og Dystløbene i Stige.....	45	140—46
— Stråmand, roland og quintan.....	49—50	1—36
<i>Holand, Hjalmar R.,</i> se Thalbitzer, W.		
<i>Holst, Olaf:</i> Engelske Oversættelser af danske Folkeviser.....	41	112—20
— Nogle bemærkninger til Ordbog over det danske sprog. Bd. XXI.	42	153
<i>Holtved, Erik:</i> De eskimoiske sagns opbygning, belyst ved Axel Orløfs episke love.....	43	20—61
<i>Hundrup, Harald:</i> Nogle forvanskede Ordsprog og Talemåder — Et klassisk Citat, der kom i Stobeskeen.....	42	71—74
<i>Hvidtfeldt, Arild:</i> Nordisk mytologi og moderne videnskab (anm., Hans Kyrre): 41, 154—56; <i>Hans Kyrre:</i> Myte og Mennesketanke. Nogle Bemærkninger til Arild Hvidtfeldts Anmeldelse.....	42	77—80
<i>Jansen, F. J. Billeskov:</i> Joachim Richard Paullis Komædie „Naturen over Optugtelsen“ og dens engelske Forlæg.....	46—47	58—68
<i>Jensen, Knud B. (o. fl.):</i> Er Tørrild et Thor-hillæ?.....	46—47	137—38
<i>Juul-Jensen, H.:</i> Ton — færdig — an!.....	46—47	134—35
<i>Kabell, Aage:</i> J. L. Heiberg og Hegels Retsfilosofi.....	44	110—28
— Poesiens Mission (opposition, Th. Lind): 46—47, 115—24; <i>Th. Lind:</i> Poesiens mission og Aage Kabell: 48, 21—47; <i>Aage Kabell:</i> Mig og Poesiens Mission.....	49—50	104—20
— se Arnholtz, Arthur, 52.		
<i>Karker, Allan:</i> Niels Hemmingsens danske tilbagekaldelse.....	51	122—24
<i>Knudsen, Gunnar, og H. Lausten-Thomsen:</i> Nye Superlativer.....	40	159—60
— Navnet Nilaus.....	41	129—35
— Marius Kristensen 27. April 1869—2. November 1941.....	41	1—12
— Er Tørrild et Thor-hillæ?.....	46—47	139—41
— 23. marts 1886—15. sept. 1952 (nekrolog af Svend Aakjær).....	52	5—8
<i>Knudsen, Regnar:</i> Samfundsklasser i vore Runeindskrifter. Landmænd og Bomænd.....	41	91—102
<i>Knutzen, Birgit:</i> Herodes-skikkelsen hos Friedrich Hebbel og Kaj Munk.....	44	148—50
<i>Kock, Joh. O.:</i> Historien om Smeden og Bageren (jf. 41, 74—75) ...	40	157—59
— Lidt om H. C. Andersen i Spanien.....	44	151—56
— Sagnet om Dannebrog.....	51	34—48
<i>Kristensen, Marius,</i> 27. April 1869—2. November 1941 (nekrolog af Gunnar Knudsen).....	41	1—12
— Om nogle atona.....	41	81—90
<i>Kristensen, Søren Møller:</i> Stil og ide i Paludan-Müllers „Tithon“ ..	53	91—103
<i>Kyrre, Hans,</i> se Arild Hvidtfeldt.		
<i>Larsen, Evald,</i> se Arthur Arnholtz.		
<i>Larsen, H. Valeur:</i> Mester og Lærling. Johan Ludvig Heiberg — Henrik Hertz.....	42	131—45
— Kong René's Datter.....	44	78—90

	Arg.,	Side
<i>Larsen, Knud A.</i> : Var Kimbrene Jyder? (jf. 44, 137—39).....	43	129—43
<i>Laugesen, Anker Teilgård</i> : Mauffver Kaal (jf. 45, 155—56).....	46—47	144
<i>Lausten-Thomsen, H., og Gunnar Knudsen</i> : Nye Superlativer	40	159—60
<i>Lind, Th.</i> , se Kabell, Aage.		
<i>Linneballe, Poul</i> : „Kulturminster“ (anm., Kulturminster I).....	40	155—56
<i>Liungman, Waldemar</i> : Undersagornas kronologi.....	48	121—28
<i>Madsen, I. Lund</i> : Købmænd og Kræmmere.....	42	38—49
<i>Maigaard, P.</i> : Slagboldspillets Historie.....	40	33—48
<i>Michelsen, William</i> : Poetik og dansk Litteratur (anm., F. J. Bille- skov Jansen).....	41	65—71
<i>Moltke, Erik</i> : Gravlev-runepind.....	51	30—33
— 49—50 og 51, se Thalbitzer, W.		
<i>Mølbjerg, Hans</i> : Ideindholdet i Aladdin.....	49—50	61—77
<i>Møller, Kr. Langdal</i> : Et Par Randbemærkninger til Blichers „Hose- kræmmeren“.....	51	112—16
<i>Nedergaard, Leif</i> : En indsigelse mod en afhandling om Johs. V. Jen- sen i „Orbis litterarum“ (anm., Sv. Falsig Pedersen) (jf. 49—50, 85—101)	48	142—48
<i>Neumann, Hans</i> : Tysk Sprogs Indflydelse paa Gjellerups Dansk (spe- cielt „Møllen“).....	42	150—53
<i>Nielsen, Arne</i> : Nogle vendsysselske visebøger.....	52	39—75
<i>Nielsen, A.</i> : Guldhornene.....	40	96—119
— Guldhornskalendere.....	44	139—41
<i>Nielsen, Frederik</i> : „Isabella eller den kærlige Ondskab“ og „Kærlig- hed uden Strømper“.....	48	134—39
<i>Nielsen, Karl Martin</i> : Runestenenes kumbl.....	41	33—49
— De ældre runer (anm., W. Krause).....	41	143—45
— Om transskription af runeindskrifter (jf. 45, 97—106).....	44	49—57
— Runerne (anm., A. Bæksted).....	44	142—45
<i>Nielsen, Lars</i> : Kommentarer til „Svend Dyrings Hus“.....	49—50	140—46
<i>Nielsen, Niels Åge</i> : Holberg som tekstforbedrer i 1728.....	49—50	137—40
<i>Norvig, J.</i> : Blicher-legenden.....	41	55—64
<i>Olsen, Ellen</i> : Henrik Gerner som Fonetiker.....	45	32—40
<i>Orluf, Fr.</i> : Wessel og Poul Møller.....	40	59—95
— Kong Gorms runesten i Jelling.....	42	15—32
— Nationalsangen.....	43	113—21
— Sønderjyske rigssagn (anm., Gudmund Schütte).....	46—47	126—30
— Runestenene Bjerregrav 1—2.....	49—50	121—31
— Til tidsforholdene i Brorsons digtning.....	51	81—99
— Hvor dræbtes Harald Kesja?.....	53	54—64
<i>Paludan, Hans Åge</i> : Et Eventyr af H. C. Andersen, dets Tilblivelse og oprindelige Form.....	40	120—26
<i>Paludan-Müller, F.</i> : „Og klar du Jordklampen i Solglansen mild“...	45	148—50
<i>Pedersen, Jorg. (o. fl.)</i> : Er Tørrild et Thor-hillæ?.....	46—47	135—36
<i>Rasmussen, Poul</i> : To østjydske Baareprøver I.....	43	152—53
<i>Refsum, Helge</i> : Nyheter og tradisjon (anm., S. Svensson).....	43	144—52
<i>Rohmann, Aage</i> : Et par molbohistorier i middelalderlig billedgen- givelse.....	42	33—37
<i>Roos, Carl</i> : Jomfruen mangler.....	41	50—54
— Øhlenschläger og Ossian.....	51, 71—80 og	52 127—29
<i>Schmidt, August F.</i> : Lege med Nødder.....	40	154—55
— Om Poul Møllers Udseende.....	40	160
— „Slumrer sødt i Slesvigs Jord“.....	41	145—47
— Jeg er født paa Jyllands sletter.....	41	148—49
— Til E Bindstouw.....	42	69—70
— Hejbøl Bonde.....	42	146—49
— Bemærkninger til Marie Bregendahls Forfatterskab.....	42	154—56

	Arg.	Side
<i>Schmidt, August F.</i> : To østjydske Baareprøver II	43	153—54
— Dejlilg er den Himmel blå	44	91—96
— Magerkål (jf. 46—47, 144)	45	155—56
— Åmand og Bækhest	46—47, 81—114 og 49—50	156
— Præstens Datter i Taubenhain	46—47	131—33
— Julens Oprindelse	49—50	153—55
— Kommentar til Pontoppidans „Naadsensbrød“	51	110—12
— Høsthjælperen	51	130—32
— Straf for Bespottelse. En Sagnundersøgelse	53	33—53
<i>Schütte, Gudmund</i> : Episoderne med Hygelac og Ongentheow	40	49—58
— Et Nibelungproblem i „Marie Grubbe“	40	150—54
— Thyre Danmarkarbot og Problemet hiatisk Apposition	41	103—12
— Ejendomsmerket ved geografiske Navne og Indbyggernavne	42	62—64
— Skjoldungsagnene i ny Læsemåde (opposition, N. Cl. Lukman) ..	42	81—100
— Endnu engang Spørgsmålet om Thyre Danmarkarbot	43	91—96
— En antik vestjysk Endelse?	43	155—56
— Kimbrerspørgsmålet	44	137—39
— 900-årig Lyrskov-Overlevering	45	107—24
— Gottonsk Kosmologi	46—47	41—48
— Nerthus nytydet	46—47	125—26
— (o. fl.): Er Tørrild et Thor-hillæ?	46—47	136—37
— Den klassiske Nordlandsskildring	48	48—70
— Lydlovpedanteri	51	117—19
— Vølundarkvidas geografiske Baggrund	51	128—30
— Nordtysk Sagn om Drusus	52	129—31
— Sunigilda, den gotiske Storhersker Theoderiks Offer	52	131—32
— De engelske Fyrstenavnets Problemer	52	132—33
— En Lakune i Danmarksforskningen	53	104—08
— Akcentuering av barbariske Navne hos Ptolemaios	53	109—10
— Grundtvig Opdager av Sigfrid-Brynhild-Sagnets historiske Ophav	53	110—12
— Gottjods episk-historiske Kronologi	53	112—18
<i>Seip, Didrik Arup</i> : Bland og blant (jf. 41, 121—28)	45	147—48
<i>Skov, Sigvard</i> : Henrik Harpestræng og middelalderens medicin	45	125—39
<i>Spang-Hanssen, E.</i> : Holbergs Visdom (anm., Fr. Böök)	45	150—53
— Mester Jakel (anm., Svend Smith)	45	154—55
— Norsk Holberg-Litteratur fra de sidste Aar (ikke anført i register over anmeldte bøger)	46—47	142—44
<i>Spang-Hanssen, H.</i> : Behovet for en anvendt sprogvidenskab	44	97—109
<i>Thalbitzer, William</i> : To fjerne runestene fra Grønland og Amerika: 46—47, 1—40; <i>Erik Moltke</i> og <i>Harry Andersen</i> : Kensington-ste- nen, Amerikas runesten: 49—50, 37—60; <i>Hjalmar R. Holand</i> : Hvad mener de lærde om Kensingtonstenen: 51, 49—58; <i>Erik Moltke</i> og <i>Harry Andersen</i> : Hvad de lærde mener om Kensingtonstenen — og <i>Hjalmar Holand</i>	51	59—63
<i>Tholle, Johannes</i> : Hyldebusken	44	1—38
<i>Tøgeby, Knud</i> : Tidens enhed i Hakon Jarl	52	143—44
<i>Toldberg, Helge</i> : P. C. Stenersens Plads i den dansk-norske Fælles- litteratur	40	16—32
— Allusionerne i Sophus Claussens Digting	43	62—80
— Bemærkninger til En dansk Students Eventyr	44	65—77
— Jens Møller som Æstetik og Mytolog	45	49—96
<i>Trausted, Poul Henning</i> : Tom Kristensens lyriske Stil	48	71—105
<i>Widding, Ole</i> : Ordet Knæling 'et Lammeskind'	41	136—42
— Sildig om Aften, Røg faldt paa —	42	124—30
<i>Winther, Chr.</i> : Tydning af nogle Helleristningsfigurer II—III. II Dyrekredstegn, III Bomærker 40, 127—49; — IV	43	1—19

Anmeldte bøger.

	Arg.	Side
<i>Andersson, Otto</i> : Uppræpningsstrofen (Erik Dal).....	52	123—27
<i>Boberg, Inger M.</i> : Folkeminddeforskningens historie i Mellem- og Nordeuropa (Erik Dal).....	53	121—24
<i>Bom, Kaj</i> : Slang (Niels Haislund).....	48	106—20
<i>Borries, G. V. Th.</i> : Patientsprog (Kaj Bom).....	48	129—34
<i>Brunsmann, Johan</i> : Køge Huskors, udg. af Anders Bæksted (Erik Dal).....	53	121—24
<i>Bæksted, Anders</i> : Runerne, deres historie og brug (Karl Martin Nielsen).....	44	142—45
<i>Böök, Fredrik</i> : Holbergs visdom och andra danska studier (E. Spang-Hanssen).....	45	150—53
<i>Gullberg, Helge</i> : Stil- och manuskriptstudier till Gösta Berlings saga (Harry Andersen).....	48	139—42
<i>Hummelstedt, Eskil</i> : Östsvenska verbstudier. Morfologisk-semologisk undersökning (Alf Bo).....	41	71—73
<i>Jansen, F. J. Billeskov</i> : Poetik I (William Michelsen).....	41	65—71
<i>Kabell, Aage</i> : Studier i metrik III (Arthur Arnholtz, se d.)		
<i>Krause, Wolfgang</i> : Runeninskriften im älteren Futhark (Karl Martin Nielsen).....	41	143—45
<i>Kulturminde I</i> (Poul Linnebaile).....	40	155—56
<i>Kyrre, Hans</i> : Liv og Sjæl i Myte, Mennesketanke og Kunst. (Arild Hvidtfeldt, se d.)		
<i>Lind, Th.</i> : Poesiens mission (Aage Kabell, se d.)		
<i>Liungman, Waldemar</i> : Traditionswanderungen Euphrat-Rhein (Inger M. Boberg).....	41	76—79
— Sveriges samtliga folksagor i ord och bild (Inger M. Boberg).....	51	125—27
— Varifrån kommer våra sagor? (Inger M. Boberg).....	52	134—35
<i>Lukman, Niels Clausen</i> : Skjoldunge und Skilfinge (G. Schütte).....	42	81—100
<i>Melberg, Håkon</i> : Origin of the Scandinavian Nations and Languages. An Introduction (L. L. Hammerich).....	53	118—21
<i>Molde, Bertil</i> : Källorna till Christian III:s bibel 1550 (Claes-Christian Elert).....	49—50	132—37
<i>Ordbog over det danske sprog XXI</i> (Olaf Holst).....	42	153
<i>Pedersen, Sv. Falsig</i> : N. F. S. Grundtvigs og Julius Langbehns Indflydelse paa Johannes V. Jensens Ungdomsudvikling, Orbis Litterarum III 1946 (Leif Nedergaard) (jf. 49—50, 85—101).....	48	142—48
<i>Rooth, Anna Birgitta</i> : The Cinderella Cycle (Inger M. Boberg).....	51	127—28
<i>Schiørring, Nils</i> : Det 16. og 17. århundredes verdslige danske visesang (Arthur Arnholtz).....	51	5—29
<i>Schmidt, Leopold</i> : Geschichte der österreichischen Volkskunde (Inger M. Boberg).....	52	135—37
<i>Schütte, Gudmund</i> : Sønderjyske rigssagn og historiske anekdoter gennem tusind aar (Fr. Orluf).....	46—47	126—30
<i>Smith, Svend</i> : Mester Jakel (E. Spang-Hanssen).....	45	154—55
<i>Svensson, Sigfrid</i> : Bygd och yttrevärld (Helge Refsum).....	43	144—52
<i>Sydow, C. W. v.</i> : Våra folksagor, vad de berättar om forntids tro og sed (Inger M. Boberg).....	42	75—77
<i>Vort nordiske Modersmål</i> (F. V. Dahl).....	42	64—69